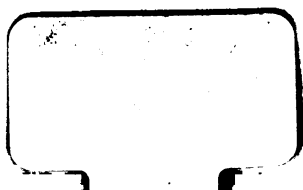

Melléklet a „Magyar Igazságügy“ 1882. januáriusi füzetéhez.

A MAGYAR BŰNVÁDI ELJÁRÁS TERVEZETÉNEK INDOKAI

KÉSZITETTE

CSEMEGI KÁROLY.

I.

A BŰNVÁDI ELJÁRÁS ALAPELVEI ÉS FŐBB INTÉZKEDÉSEI.

BUDAPEST, 1882.

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG.
Hold-utcza 7. sz.

Melléklet a „Magyar Igazságügy" 1882. januáriusi füzetéhez.

A MAGYAR BŰNVÁDI ELJÁRÁS TERVEZETÉNEK INDOKAI

KÉSZITETTE

CSEMEGI KÁROLY.

I.

A BŰNVÁDI ELJÁRÁS ALAPELVEI ÉS FŐBB INTÉZKEDÉSEI.

BUDAPEST, 1882.

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG.
Hold-utcza 7. sz.

A bűnvádi eljárás alapelvei és főbb intézkedései.

I.

Igazságügyi törvényhozásunk viszonya az alkotmányhoz.

Azon nagyszerű átalakulás, melyet az 1867/8: XII. törvényczikk által visszaállitott 1848-ik évi törvények létrehoztak, folyton növekedő erővel követeli kiegészitését és befejezését az ezen intézményekkel szellemben és irányban azonos igazságügyi törvényektől és intézményektől; sőt ez utóbbiak hiányának vagy gyarlóságának mind élesebb feltüntetése által, napról-napra tűrhetetlenebbé teszi azon ellentétet, mely állami és társadalmi létünk e két nagy sphaerája között mindekkoráig fennhagyatott, és ama nagy korszak dicsőséges alkotásában rejlő polgárositó erőnek teljes kibontakozását akadályozza.

A magyar társadalom rendkivüli arányokban előretörő művelődési állapota, mind nagyobb mérvekben fejlődő szellemi és anyagi productionalis tevékenysége, azon sokszoros hatásnak befolyása alatt is, melyet a nálunk szerencsésebb viszonyok között fejlődött államok vonzó példája reá gyakorol: mellőzhetetlennek, elodázhatatlannak ismerte fel mindazon törvények megteremtését, mindazon intézmények létrehozatalát, melyek napjainkban minden állam és minden társadalom műveltségének jelzői, de egyszersmind haladásának és belső biztonságának létföltételei is.

Társadalmunk ezen alkotásoktól és ezeknek az élettel való azonosulásától várja, reményli a XIX. század uralkodó eszméinek tettleges meghonositását hazánk belviszonyaiban, az 1848-ik évi szabadság-törvényekben élő alapgondolatnak mindenfelé kiterjedő, emelő és termékenyitő áthatolását.

Ezen iránya, ezen örvendetes, nemes és tartós törekvése a szellemeknek, nagy igényekkel lép az igazságügyi törvényhozás és az igazságügyi kormányzat elé. Ettől követeli az összhang létrehozatalát a századok változatos viszonyai alatt alakult, ma már tarthatatlanná lett igazságügyi rendszer és a közjog legmagasabb elvei, valamint ennek egyenes származatai között; ettől követeli az alkotmányos jogrend föltételeinek és folyományainak biztos, tüzetes meghatározását és meg-

állapitását; az egyéni szabadság és polgári jog tevékenységi körének ugy a hatalom mint bárki által átléphetetlen, kimozdithatatlan határokkal való megjelölését és ezen határokon belül az egyéni mozgásnak és cselekvésnek minden akadálytól ment, teljes szabadságát és oltalmát; ettől követeli az új eszméket, az új tanokat átölelő, az új élettől átlengett, ezeket megvalósitó organismusnak működésbe hozatalát; a mindenki fölött álló, a mindenkinél erősebb, a mindenki irányában egyenlően érvényesülő törvényes jog felségének meghamisithatatlan uralmát.

Nagy és rendkivüli az igény, de nem nagyobb és nem rendkivülibb, mint a föltétlen, a mellőzhetetlen szükség; nem nagyobb, mint a jogosultság, melylyel az a nemzet sorsának vezetőihez intéztetik, mint a veszély, mely mellőzésének vagy elhalasztásának következtében az államot és a polgárok életérdekeit fenyegeti.

Nagy és rendkivüli az igény már annál fogva is, mert nem a m a i t közvetlenül megelőzött időből származó rendszer egyes részeinek a tapasztalás utmutatása szerint való kiigazitása vagy pótlása, hanem egy, a mi szellemi életünkkel, korunk szükségeivel csak igen távoli összefüggésben álló, régen letünt századok viszonyaiból keletkezett egész szervezetnek, részben más elveken, más inspiratiokon alapuló, más irányok felé törekvő megalkotása és — a mi ennél sokkal több és nehezebb — megállapitása képezi a feladatot.

Nagy és rendkivüli a feladat, mert már megoldásának megkezdésénél lépten-nyomon torlódnak a tötvényhozás elé a leglényegesebb teljes foglalatjukban még seholsem revelált problemák; és mert ezen nehézségekhez létező állapotainknak elfogultság nélkül való áttekintése nem egy, és nem a legcsekélyebb aggodalmat fűzi.

A törvényhozások története számos példát mutat fel, hogy mig a megtörhetetlennek látszott közszellem egyetértése föltétlen hatalommal tűzte ki a reform-munkálatok alapelvét, irányát és czélpontját: ezen egyetértés az elv leglényegesebb folyamányainál megszakadt; és ugyanazon közvélemény, mely az általa vallott alapelvre vonatkozó legcsekélyebb kételyt mint haeresist megbélyegezni vagy lesujtani sietett: legyőzhetetlen nyomásával kényszeritett a törvénybe oly lényeges intézkedéseket, melyek a fennhangon vallott alapelvnek egyenes megtagadását tartalmazzák, annak egységét az érvényesitésben felbontják és üdvös hatásának közvetlenségével az intézmény elvszerű fejlesztésének lehetőségét is már előre meghiusitják.

Igaz, hogy nem ritkán találunk példát arra is, hogy a s p e c u l a t i v e x a g g e r a t i o a leghelyesebb elvből, a legigazságosabb és legczélszerűbb alapból oly folyományokat következtet, melyek egyátalán nem képezik annak alkatelemét, és a

reform-munkálatok körül különösen tevékeny phantasia, féktelen utopiáival, subtilitásával, nem egyszer veszélyeztette az életre szánt, az életre ható törvény áldásait.

Ha ehhez hozzáadjuk a gyakorlat és a tudomány között létező, természetellenes — de létező ellentétet; az empirismus ismert tulajdonságait, s az idő által a jogosultság látszatát nyert kötetlen felfogásának erejét és szivósságát; ha számba veszszük az önmegtagadás és a fárasztó munka nehézségét, melyet minden nagyobb szabású törvény és főleg minálunk, a más légkörben felnőtt, más elvek vallásában emelkedett, más bölcsészet káprázatában ragyogott gyakorlat férfiaitól követel: ezzel főbb vonásaiban képét nyertük a nehézségeknek, melyekkel a reform kezdeményezésénél a kezdeményezőnek, első sorban a czéljai magasztosságától áthatott törvényhozásnak, megküzdenie kell.

De legyen a feladat bármilyen: a megoldás minden körülmény között kikerülhetetlen. A hol a társadalom a haladás ösvényére lépett, ott meg kell teremtenie a további fejlődésre szükséges organismust. Két idő, két állapot, két igazság, két rendszer nem ütközhetnek tartósan egymással; és nem az egyes polgárok concret jogviszonyai vagy cselekményei azok, melyeknek megbirálásánál esetről esetre kiküzdhető és napról napra ismételhető a vita: hogy mely időnek jogfogalmai, mely felfogásnak sugallata szerint állapitandó meg az igazság, a jog!

A parlamentarismus a biztositékok kormány-rendszere. Ezzel szemközt anachronismust képez, a legfelsőbb uralmat gyakorló törvény ellenőrzése nélkül, az egyéni felfogásra, a sokféle befolyások változó hatásának kitett egyéni hajlamra bizni a jogot. Az egyén több vagy kevesebb, alaposabb vagy hiányosabb tudományától, egyik tantétel iránti véletlen előszeretetétől vagy az iránti subjectiv ellenszenvétől föltételezni a polgárok legdrágább kincseit: szabadságát, becsületét, életét és vagyonát, szóval mindazon javak oltalmát, melyek védelmére az államok és a társadalmak alakultak, s melyek védelmének lazasága vagy elhanyagolása valódi jelentésében már maga is anarchia.

A törvényhozási és a birói hatalom egymástól elkülönitendők! Ez föltétlen és elsőrendű követelménye a modern államjognak. Akármelyik tényező ragadja magához e két különálló functiót, az lényegében és valódilag a despotiát gyakorolja; és ha esetleg felvilágosodás és igazság vezeti is rendelkezéseit és megállapitásait, ez csak véletlen, az indulattól, tetszéstől, esetleg az illető személynek érdekétől függő bizonytalan jótétemény; de az observantiának ezen módozata nem változtatja másra magát a despotiát.

Montesquieu szavai: »Dans les Etats despotiques il n'y a point de lois; le juge est lui-même sa règle« — megdönthetetlen, a történet által irtózatos valódiságában kimutatott igazságot fejeznek ki.

Anarchia és despotia: e kettő között hányódik az igazságügyi törvények nélkül élősködő állam. A haladás ily államban csak szinleges, a cultura csak fölületes, mely ragyog, de nem melegit, elbűvöl, de nem érlel.

A hol tehát az állapotok olyanok, hogy a leglényesebb javak fölött a »prudens judicis arbitrium« gyakran csak az elintézendő eset után állapitja meg vagy módositja a törvényt: ott a törvényhozásnak nem lehet késnie ezen állapot megszüntetésével, és a társadalom nem lehet eléggé követelő, szava nem lehet eléggé hangos, eléggé erős arra nézve, hogy az állapot minél előbb felváltassék.

„Wer vor Gericht erscheint — mondja Feuerbach — unterwirft sich nicht einer blossen Meinung (wie derselbe, welcher vertrauend sich dem Ausspruche eines Schiedsmanns unterwirft): er will das wahre Recht, wie es unabhängig von jedem besonderen Meinen und Glauben objectiv wirklich ist.«

A magyar törvényhozás régen felismerte ennek fontosságát, és régen hozzáfogott a szükségnek megfelelő munka megalkotásához. Különösen a büntető-törvényeket illetőleg — ideszámitva az eljárást is — már az 1729-ik évi országgyülés kezdett kidolgozni egy az egészet egybefoglaló részletes törvényt, s a HK. III. részének 32. czíme 1. §-ához találjuk hozzátéve a megjegyzést:

»Atque utinam elaboraretur tandem Praxis Criminalis juribus nostris conformis, et Patriae huic peculiaris! prout fieri coeptum est sub Dieta Anni 1729 sed interrupto labore.«

Az 1790/1-ik évi törvényhozás — a II. József császár által alkotmányellenesen élelbeléptetett rendszeres törvénykönyveknek hatályból való kihelyezése nyomán és az ez által hagyott űr betöltésének szüksége érzetében — nagyszerűségében bámulatos conceptióval, átfoglalta a köz- és magánjogi törvényhozás, az igazságszolgáltatás és a közigazgatás egész területét, s midőn a XII. törvényczikkben kimondotta az alkotmányosság és a jogoltalom azon megdönthetetlen dogmáját: »Sua Majestas Sacratissima..... Status et Ordines Regni securos reddens nunquam per Edicta, seu sic dictas Patentales, quae alioquin in nullis unquam Regni Judiciis acceptari possunt, Regnum et Partes adnexas gubernanda fore«: — egyuttal a LXVII. törvényczikkben intézkedett mindazon rendszeres tör-

vények sürgős előkészitéséről, melyek hiányában a törvény helyett, az élet ellenállhatatlan szükségeinek kényszere alatt, mindig és bármely elnevezés alatt, vagy a felsőbb rendelet, elhatározás, utasitás, vagy a végrehajtásra hivatott közegek kötetlen arbitriuma, vagy mindkettő együtt, avagy felváltva és »esetről esetre« majd az egyik majd a másik, határoz az egyén joga fölött.

A nagy eszme által vezetett törvényhozási akarat, fájdalom, eredménytelen maradt! A kiküldött országos deputatióknak a XVIII. század bölcsészetétől átlengett munkálatai, gyorsabban mint ez remélhető volt, elkészültek ugyan: de a haladás végtelen kárára törvénytárunkat nem diszitik. Ez által a fokozatos kibontakozás a feudalismus fogalmaiban gyökerező intézményekből, a jelen és a jövő átértett szükségei által irányzott, mérsékelt, de határozott haladás — a mit e javaslatok, ha törvénynyé válnak, előmozditani, közvetiteni hivatva és képesitve lettek volna — talán a viszonyok mostohaságánál fogva, talán épen a nagy lépéstől való visszarezzenés következtében hosszú időre elmaradt.

Az 1827-ik évi országgyülés, hasonlóul mint az 1791/2-ki, felismerte az alkotmány és többi törvények között létező szoros összefüggést; és nem a véletlennek tulajdonitható, hogy a nehéz idők elmultával ez utóbbi országgyülés is az alkotmánynak újabb corroboratiójára lévén utalva, midőn ezen feladatának a II-ik III-ik és IV-ik törvényczikkekben megfelelt: a VIII-ik és IX-ik törvényczikkekben egyuttal intézkedett az 1790/1-ik évi országos deputatiók által kidolgozott rendszeres munkálatok átvizsgálásáról, és az e czélra szükségesnek tartott újabb munkálatok előkészitése végett két külön bizottság kiküldéséről.

Ezen bizottságok is elkészitették részletes és terjedelmes munkálataikat. Technikai tekintetben ez utóbbiak tölülmulják az előbbieket; a szellemet illetőleg azonban nélkülözik azon fennköltséget, az előitéletmentes alkotás és szervezés azon meleg fuvalmát, mely amazokat oly kiválólag jellemzi.

Törvénynyé ezen bizottságok munkálatai sem váltak, a minek elmaradhatatlan következménye lett, hogy az 1790/1. XI. törvényczikknek azon sarktétele, a valódi alkotmányosságnak azon legfelsőbb elve, mely szerint a törvényhozás csakis a király és az országgyülés által együttesen, országgyülés nélkül pedig egyátalán nem gyakorolható — nem ment teljesedésbe. Egy futólagos pillantás Kassics Enchiridionjának vaskos köteteibe, meggyőz mindenkit, hogy a birósági szervezetről, a büntető törvényekről, az eljárás tárgyait képező legfontosabb kérdésekről ezentul is nem ugyan »Patentales«, hanem — a törvényhozás másik tényezőjének mellőzésével — »Resolutiones« intézkedtek.

De a szükség nem szünt meg az által, hogy a nehéz

aggodalmaktól megszállott rendek nem merték a helyzet bizonytalanságát határozott és parancsolólag rendelkező törvényekkel felcserélni. A rendszeres törvények alkotása nem került le többé a sürgős teendők napirendjéről, és az 1830-ik évi koronázó országgyülés VI. törvényczikkének bevezetésében kimondva találjuk: hogy az 1831-ik évben egybehivandó és épen e nagy terjedelmű munkálatok miatt előreláthatólag hosszú országgyülésnek az emlitett systematicorum operatorum pertractatio-ja képezendi tárgyát; sőt az 1832-ik évi karácsonhavának 16-ik napjára egybehivott országgyülés főfeladataúl, már a királyi meghivó-levélben, főleg az ezen munkálatok fölötti tanácskozás és elhatározás jelöltetett meg.

Ezen országgyülés elő is vette elődei küldöttségének codificationalis munkálatait; de ezek közül tüzetesen, a részletekre kiterjedve, csakis a földesur és a jobbágy közötti viszonyok szabályozásával és az ezekkel kapcsolatos ügyek rendezésével foglalkozott. A szorosabban vett igazságügyi törvénykönyveknek csak egyes részei, a rögtöni szükség szempontjából csak is »per excerpta«, vétettek tárgyalás alá, és ezen az uton hozatott néhány, kétségtelenül nagyfontosságú törvény, melyeknek némelyikén, mint a XV. törvényczikk 1. §-án, már észlelhető az újkor uralkodó eszméinek, az ezer éves felfogás oszladozó fellegein keresztül halványan és félénken átrezgő első derengése.

De habár az ezen országgyülésen nagy arányokat öltött és nagy erővel összeütközött ellentétek kitartó harczai miatt nem mehetett teljesedésbe az igazságügy szervezése: mindazonáltal ez volt az első, a melyen nagytekintélyű jeleseink, fölülemelkedve a »circumvallare« terméketlen sivatagain, az állam valódi feladatát, az alkotmány valódi biztositékát, az osztálykiváltságok megerősitése helyett az általános jognak elvül kitüzésében, ennélfogva a haza polgárainak törvény előtti egyenlőségében, ezen elv szervezésében, garantiái és folyományai bátor és következetes megalkotásában keresték és mutatták fel.

Ezen országgyüléstől veszi tulajdonképen kezdetét az egész nemzet keblén átható azon erős és kitartó mozgalom, mely ha rendszeresen tovább fejlődhetik, vihar és rázkódás nélkül felolvasztja a fagy kérgét, és a jogérzet megerősitésével megalkotja a haladás legelső föltételét.

Ezen szellem hatása mutatkozik az 1840: V. törvényczikkben, és az abban foglalt azon utasitásban: hogy a kiküldött választmány, tekintetbe véve a külföld jelesebb büntető és javitó rendszreinek elrendezését, készitsen javaslatot a legczélirányosabb rendszer alkalmazása s mindaz iránt, a mi e szempontból az 1827-ik évi ország-

gyülésről kiküldött választmány által kidolgozott büntető törvénykönyv tökéletesbitésére szükséges.

E szellemben készült, ennek felel meg és ennek fennkölt eszméjét követi az 1843-iki büntető törvénykönyv tervezete, melynek előkészitői akként véltek az őket kiküldött országgyülés azon utasitásának, hogy az 1827-ik évi munkálat tökéletesbitése iránt javaslatot tegyenek, a leghivebben megfelelni, hogy azt alapelvétől kezdve az egész rendszerén végig elvetették; különösen Szalay Lászlónk a Francziaországból hozzánk átszivárgott bölcsészeti szellem elleni reactio művének jellemezte azt.

Örök dicsősége az 1843-ik évi tervezetek előkészitőinek, hogy az 1827-ik évben uralomra jutott szellemmel végkép szakitottak; s mig az anyagi törvény alapjául a tudománynak igazságait, mintául pedig az ezen igazságokat szakaszokban kifejező badeni törvényjavaslatot fogadták el: a bűnvádi eljárást illetőleg az inquisitorius rendszer borzalmai által felrázott egész Európában irányadónak elismert franczia bűnvádi eljárásra és az ennek alapján készült badeni javaslatra támaszkodtak.

E futólagos visszapillantás hazánknak az 1848-ik évi epochalis átalakulást megelőzött jogfejlődése nevezetesebb jelenségeire világosan kimutatja, hogy a rendszeres codificatio nálunk már a mult század elejétől fogva a törvényhozás által elismert szükségek közé tartozik; és hogy az 1790/1-ik év óta soha sem szünt meg a törvényhozás foglalkozásának komoly feladatát és tárgyát képezni.

Mélyen érzett szükség volt ez már akkor, midőn hazánk közjogában, ha a protestansok és a katholikusok közötti viszályoktól eltekintünk, századokon át alig következett be változás; midőn a büntető-, valamint a magánjogi viszonyokat tárgyazó törvények mind azon rendi- és osztályszervezetben gyökeresedtek és annak jellemével birtak, mely közjogunknak mindenek fölött uralkodó sarkalatát képezte. A rendszeres, részletes, határozott, a biró véleménye, hajlama és akarata fölött uralkodó törvények hiánya károsnak, veszedelmesnek ismertetett fel már azon időben, midőn a birák csaknem kivétel nélkül azon osztály tagjai voltak, mely a törvényhozó és a végrehajtó hatalmat is magában egyesitvén, ugy eredetüknél, mint hajlamuknál és traditióiknál fogva a politikai hatalmak inspiratióját követték, a mi által mindhárom hatalom, ugy a mint volt, ugyanazon eszme egységének, az állami functiók teljesitésében ugyanazon szellem harmoniájának megszakithatatlan biztositékát képezte. Ha mind e mellett a jogoknak és kötelezettségeknek törvényekben való meghatározása valódi szükség volt már akkor, midőn a mostanitól lényegesen külömböző alapokon nyugvó és egészen más

jelentésű justitiariusi tekintély, a népnek a hatalmas biró itéletében ha nem is megnyugvását, de — a mi külső hatásra nézve azonos — azzal szemközt néma önmegadását már előre és feltétlenül biztositotta; ha igazságügyi törvényeink és törvénykezésünk állapota tarthatatlannak bizonyult már majdnem egy század előtt: lehet-e csodálni, hogy ma, midőn mindaz legbensőbb alapjában és természetében megváltozott, a mi akkor a közélet és jogfelfogás szellemi központját, a törekvések mozgató erejét, a közhatás tevékenységének czélját és e tevékenység sikerének biztositékait képezte; hogy ma, midőn más elvek, más tanok, más meggyőződések, más folyományok, más jogra és más jogi felfogásra alapitott hatalmi tényezők, szóval más eszme és más rendszer vezetik és irányozzák az államot és társadalmat; lehet-e csodálni, hogy ma a magyar haza minden polgárát magában foglaló, önbecsének és értékének tudatára jött nemzet, alkotmányszerű önelhatározási jogának teljes birtokában, egész erővel és erélylyel visszahat a törvények és a törvénykezés azon rendszere vagy rendszertelensége ellen, mely már egy századdal ezelőtt helytelennek, tűrhetetlennek ismertetett fel, olyannak, mely oltalmat, biztositékot nem nyujt, s melynek megszüntetésén a törvényhozás százados munkássága fáradozott.

A civilisatiónak is meg vannak a maga természeti törvényei; ezek erősebbek és következetesebbek, mint bármely subjectiv logica. Azzal, hogy az 1848-ik évben oly rohamosan fölülkerekedett nagy elvek és nagy szabályok rögtön az egész nemzetnek hitvallásává váltak, és csaknem minden megfontolást, megvitatást és minden rendszeres keresztülvitelt kizárt gyorsasággal államjogunk új dogmái gyanánt elfogadtattak: a civilisátio ezen természeti törvényeinek világtörténelmi jelentősége és igazsága nyert újabb megerősitést. Mert sokáig nem reformáltunk, azért kellett egyszerre és sokat reformálnunk. Mert sokáig elzárkóztunk a század bölcsészetének igazságai elől, azért kellett a visszautasitott igazságok egész mennyiségét egyszerre és tömegesen elfogadnunk. Mert alkotmányunknak a feudalismus osztályrendszerén alapuló szervezete állott utjában az újkor eszmei igazságainak és oeconomialis szükségeinek, azért kellett az ősi alkotmány e tiszteletre méltó, de észrevétlenül porhanyóvá vált és csakis akadályul szolgált bástyáinak az első erős támadásra lehullaniok.

»Afflavit Deus et dissipati sunt.«

De, bár sok és nagy volt, a mi 1848-ban megállapittatott: az azon évi sarkalatos alkotások mégis inkább csak elvét és irányát jelölték ki a további tevékenységnek és, az ennek útjában volt politikai akadályok elháritásával, főleg a további fejlesztés előföltételeit szerezték meg. Egy bevégzett,

az összes intézményeken végig vezetett rendszert azon törvények nem hoztak, nem hozhattak létre.

Ez utóbbi munka, az elv szervezésének nagy és nehéz munkája, még hátra van; elvégzése azonban kikerülhetetlen. Azon ponton, melyen intézményeink 1848-ban hagyattak, mi nem hagyhatjuk azokat; mert az ezen évet megelőzők nemcsak elvben és folyományaikban ellentétesek az azon évben és az ezután hozottakkal, hanem — mint láttuk — hiányosak és nagyrészben tévesek is. Folytonos tehát az összeütközés, mely vagy fölhivja az önkényes magyarázást, illetőleg elmagyarázást, vagy pedig az alkotmánynyal meg nem egyező, sőt evvel ellenkező elbánásnak veti alá a polgárokat, ez által folyományaiban hiusitva meg magát az alkotmányt és kijátszva az abba helyezett hitet.

Ha igazak, ha polgárositók az 1848-ban elfogadott elvek, akkor nem szabad azokkal ugy bánni, mint csempész-árúkkal, melyeket a midőn birtokukba helyezi magát a csempész, rögtön eldugva, más anyagok és tárgyak közé vegyit, nehogy lételük a felsőség kutató közegei által felfedeztessék.

A mi alapintézményeink nem csempész-árúk, hanem a nemzet szabadság- és jogérzetének vivmányai. A napfényre kell tehát hoznunk ezeket; termékenynyé, irányzóvá tennünk szellemüket; *áthatni e szellemmel valamennyi intézményt, valamennyi törvényt, az egész szervezetet és minden hatósági intézkedést. Az ezen szellemmel való összhangnak kell lennie minden törvény, minden közrendszabály igazolásának, elfogadhatósága legfelsőbb kriterionjának*; e szellemben, mint az államot újra alkotó alapgondolatban, kell fogantatnia mindannak, a mit az állam közvetve vagy közvetlenül tesz, a mit tilt, a mit büntet. Innen kell kiindulnia a fejlődés egész rendjének, innen elterjednie minden viszonyra, minden változásra, minden alakulásra és alakitásra.

»*Gondolják meg önök* — mondá *De Serre*, Francziaország igazságügyministere, az ellene fellázadt reactio táborához fordulva — *hogy valamennyi veszély között a legnagyobbak egyike az, ha az út közepén megállni akarnánk, ha fenn akarnók tartani az összefüggés nélküli intézményeket akként, hogy egyik részének szellemét az alkotmányosság eszméje, a másik részének elemét pedig az absolutismus képezné.*«

A tan, mint minden igazság, egyaránt igaz Francziaországra, valamint Magyarországra nézve; a benne foglalt nagy intés minden alkotmányos államnak, minden időre egyaránt szól. A mit Németország territorialis államaiban láttunk,

midőn azok az absolutismusból kibontakozva, az alkotmányos életre tértek; a rendkivüli tevékenység, melyet törvényeinek és különösen igazságügyi törvényeinek újra alkotásában az egységes Németbirodalom, és hasonló viszonyok között Olaszország napjainkban és mintegy szemeink előtt kifejt: a tan igazságának minden érvelésnél erősebb gyakorlati illustratiojául szolgál.

Mi sem tehetünk máskép; 1848, illetőleg 1868 után mi sem hagyhatjuk igazságügyi állapotainkat ugy, a mint voltak vagy vannak; sőt azzal sem elégedhetünk meg, hogy a fennforgó szükségekre törvényeket csináljunk. A magyar állam felvilágosodott jogérzéke és jogérzete az 1848-ik évi intézmények szellemének megfelelő, a szabadság által irányzott és ezt megerősitő jogrenddel harmoniában álló, egységes törvényeket és törvénykönyveket követel.

A bűnvádi eljárás, melynek tervezetét a jelen munkálat tartalmazza, az intézkedéseinek határába eső körben e kettős követelménynek akar megfelelni. Elve, rendszere és rendelkezései megállapitásánál a fentebbi igazságok tartattak szem előtt, és elhatározónak fogadtatott el az eszme: hogy a javaslat alapján vagy alkalmából hozandó törvény által ne csupán külsőleg töltessék be igazságügyi rendszerünk egyik tátongó hézaga, hanem hogy az igazságban és az alkotmányban gyökeresitve, az ez által megállapitott jogrendet és ennek biztositékait erősitse és fejleszsze.

Nem csupán azon rendelkezéseknek meghatározása és egymás után következő szakaszokba foglalása volt a feladat, melyek büntetendő cselekmények elkövetése esetében, azoknak felderitése, a tettes kitudása, bűnösségének bebizonyitása és büntetésre való elitéltetése céljából követendők; hanem egyszersmind — és nem csekélyebb mértékben — az: hogy az állami és társadalmi cselekvések ezen izzó területén is az igazságnak és a jognak, a valódi társadalmi érdekből és az alkotmányosság elvéből leszármazó megállapitásai jussanak érvényre.

Mennyire vált szükségessé a bűnvádi eljárásnak törvény által való szabályozása, azt külön indokolni fölösleges. A tárgy rendkivüli jelentősége, feladatának kiváló fontossága, az általa átkarolt életbevágó kérdések rengeteg száma, már magukban is eléggé indokolják azt. Az egyéni felfogásnak, a bizonytalan és veszélyesen változó ugynevezett joggyakorlatnak e terén is, sőt főleg e téren, meg kell szünniök. A büntető törvénykönyvek alkalmazása céljából szükséges, gyakran végzetes állami erő-kifejtésnek és egyéni cselekvésnek, ezek eseteinek, föltételeinek, minőségüknek, foganatositásuk módozatainak, hatályuk tartamának, a törvény előre megállapitott, hajlithatatlan rendelkezései által kell meghatá-

roztatniok. Első rendű érdekek azok, melyek e törvény által oltalmazandók. Mennél nagyobbak ez érdekek, annál szükségesebb a reájuk ható állami és társadalmi tevékenységet az egyéni felfogásnak könnyen önkénynyé fajulható veszedelmei ellenében a törvény tüzetes, mindent átfoglaló, mindent előre látó, óvatosan és alaposan megfontolt tételei által szabályozni.

Indokolja a bűnvádi eljárásnak törvény által való megállapitását ezenfölül az ország különböző területein a törvények alapján fennálló, egymástól végtelenül eltérő állapotok, sőt az e tekintetben létező törvényszerű szabályoknak egymással való sűrű összeütközése is.

Hogy egyebet ne emlitsünk, a visszakapcsolt határőrvidéken, bűntettek esetében az igazságügyministernek 1872-ik évben kiadott utasitása szolgál az eljárás szabályául; mig ugyanott a kihágások körüli eljárásban, az 1853-ik évi ausztriai büntető perrendtartás rendelkezései követendők.

A czél, mely e két ellentétes intézkedésnél a törvényhozásnak irányul szolgált, t. i. hogy az anyaországtól sokáig elválva volt katonai határőrvidék lakosaira a visszanyert magyar honpolgári joggal, a mennyire lehetséges, az országban érvényes jogszabályok rögtön kiterjesztessenek, kétségtelenül megfelel az állam-kormányzat magasabb szempontjainak, és a törvényhozás, mely ezen szempontra helyezte az elhatározó súlyt, egy minden tekintetben magasabb bölcsesség irányzatát követte. De ez nem enyésztette el a különböző elvekből származott jogszabályok között létező összeütközést; sőt sok esetben szükségessé tette az ellentéteknek a judicatura által való áthidalását és a biróságnak nem mindig egyenlő, talán nem is mindig szerencsés törvénypótló intézkedését.

De indokolja a bűnvádi eljárásnak törvény által való szabályozását a közszellemnek félreérthetetlen követelése is, valamint a törvényhozás tényezőinek már régen — különösen pedig a B. T. K. fölötti tárgyalások megkezdésekor — peremptorie kifejezett erős akarata.

A törvényjavaslat előterjesztése tehát valódi és halaszthatatlan szükségben találja igazolását. A törvényhozás bölcsessége és esetleg az élet fejtendik meg, vajjon ennek elve és rendelkezései ugyanezen szempont által támogattatnak és igazoltatnak-e?

II.

A bűnvádi eljárás ellentétes két rendszere.

Egyetlen törvény sem viseli annyira homlokán azon kor és azon terület civilisatiójának állapotát, a melyben és a melynek számára készült, mint a büntető törvénykönyv és a bűnvádi eljárás. Egyetlen törvénynek sem kell oly egyaránt

fenséges, oly egyaránt jogos, oly egyaránt oltalmazandó és látszólag ellentétes érdekeket számba venni, mint a bűnvádi eljárásnak. És nincs törvény, melynek megalkotásánál az ellenkező kiindulási pontok, a különböző rendszerek és ezeknek folyományai, továbbá a népérzület, annyiféle és oly ellentétes igényekkel lépnének a törvényhozás elé, mint a bűnvádi eljárásnál; valamint nincs olyan, melyre vonatkozólag majd az egyéni jog, majd az ezzel ellentétbe helyezett társadalmi érdekek nevében, minden felfogás, minden irány, sőt minden egyes rendszabály oly izgalmas föltétlenséggel követelné érvényesülését, mint épen azon törvényre vonatkozólag, melynek előkészitése a jelen javaslatnak képezi feladatát.

Két érdek helyeztetik egymással ellentétbe:

A társadalom érdeke, mely a társadalom biztonságának szempontjából az ezt megsértő gonosztevők felfedezése, bűnösségük bebizonyitása és azok megbüntetése czéljából a társadalmi erő leghatályosabb kifejtését követeli;

másrészről pedig a bűntett elkövetésével gyanusitott vagy vádlott érdeke, a ki a hatalmas társadalmi erővel szemben, az elnyomás, a lenyügözés, az üldözés ellen oltalmat követel.

Az ellentétbe-állitás, ezen alakban, nem helyes.

A társadalom valódi érdekei nincsenek és nem is lehetnek ellentétben az egyén jogos érdekeivel. Csakis mindkét érdeknek egyaránt alapos és lelkiismeretes számbavételével lehet megfelelni a művelt, az önmagá felismerésére jutott társadalom jól felfogott érdekének.

A társadalom ezen, mindkét érdek összefoglalásában rejlő oltalma, vagy ezzel ellentétben az egyén jogos érdekének akár mellőzése akár háttérbe szoritása, adja meg a bűnvádi eljárásnak sajátos jellegét: ez teszi azt a társadalmi jog valódi biztositékává, vagy pedig azon szerencsétlenségek okozójává, melyek a büntető törvénykezés történetének lapjait befeketitik, s melyeket egy szellemdus iró — nagyon igazán — az emberiség szolgasága és martyrsága történetének nevez.

Helyesen mondta Thonissen, a nagy tudományu belga tanár, az előzetes letartóztatásról szóló törvényjavaslatnak a II. kamarában előadója:

»Főleg a bűnvádi eljárás területén látja magát szemközt a törvényhozó azon rengeteg problemával, melyet az egyéni szabadság jogának összeegyeztetése a közbiztonság érdekeivel állit utjába.«

Nem az ellentétbe-állitás tehát, hanem az összeegyeztetés a feladat. Ez a század által a törvényhozó elé állitott kérdés; ez a bölcsességgel és igazságosan, a civilisatio irányzata szerint megoldandó nagy problema!

A mi tényleg ellentétben állt egymással és egy századnál hosszabb időn keresztül engesztelhetetlen harczra kényszeritette a művelt világ legkiválóbb szellemeit: az egyrészről a társadalom lényének és valódi szükségeinek felismerését megelőzött időkből származott, ezek félreismerésével az exaggeratióig fejlesztett régi rendszere a büntető eljárásnak; más részről pedig, a mindinkább elterjedett jogérzetnek folyton növekedő erővel hangoztatott reform-követelése.

Merev, összeegyeztethetetlen és nem is közvetithető elvi ellentétben állanak egymással:

egyrészről az **inquisitorius elv**, és az ennek alapján kifejlett **kutató rendszer;**

másrészről pedig a vádelv és az ezt egységes szervezetbe foglaló **vádrendszer!**

Az egyik az elhalt multnak, a másik az élő nemzetek rendszere.

Az egyik a hatalom összpontositásának ösztönéből származott, ennek szükségei és követelményei által irányzott és szabályzott rendszer;

a másik az igazságnak és a jognak, mint a törvénykezés egyedüli czéljának, a hatalmak megosztását feltételező rendszere.

Az egyik a tekintély, az állami közeg természetellenes tökélyén alapuló föltevés és hit rendszere;

a másik az emberi természetnek a biróban is feltalálható hibáinak és gyarlóságainak ismeretén alapuló intézmények garantiáinak rendszere.

Az egyik a mysticismus, a titokszerűség és a formalismus, a subtilitások rendszere;

a másik a szabadság eszméjében megfogamzott, a nyilvánosság által ellenőrzött, az ész és a történet által igazolt elv és szabályok által összefoglalt rendszer.

Az egyiknek egész Európában okozott pusztitásai a történeti tények iszonyu valódiságában állanak a világ előtt;

a másiknak fölényét azon nemzet törvénykezésének évkönyvei mutatják, a hová az inquisitio csak ideiglenesen hathatott be, s mely azt irtózatos viharok között feldöntvén, visszaállitása ellen magát megvédeni elég eszélyes és elég erős volt.

Az egyik, lényének valósága és a történet tanusága szerint, csakis a társadalom rosszul értelmezett közérdekét;

a másik a társadalom érdekében és azzal együtt az egyén jogát és az egyéni szabadságot is hangsúlyozza.

Organisált intézmény mindkettő, mert mindegyiknek meg van a maga elve, meg vannak lényeges föltételei és mellőzhetetlen folyományai. A kettő között az alku megkisértetett,

de, mint tudjuk, hajótörést szenvedett. A benső ellenmondás egy rendszer alapintézkedéseiben mindkettőnek hibáját egyesiti magában és egyiknek elönyeit sem engedi kifejlésre jutni.

Az inquisitorius rendszer organisatiójában benrejlik az államhatalom föltétlen túlsúlya; az egész eljárásban folyton tevékeny és minden lényeges tevékenységet magában egyesitő, ellenőrzéstől és felelősségtől feloldott biróságnak, valódi hivatásával ellentétes irányú functionálása.

Ennek hatalmi körében összpontosul a vád, a védelem, a vizsgálat, a terhelő, a mentő körülmények egybegyüjtése, az idő, a sorrend, a mérlegezés, a vizsgálati fogság, a kibocsájtás, az elitélés vagy a felmentés! A mi ezen kivül az ugynevezett államügyész és a vádlott tevékenységét illeti, ez, szemközt a mindent lefoglaló birói hatalom túlsúlyával, csak látszólag teng, és a mint nem képes megakadályozni az igazságtalanságot, ugy másrészről nem képes, vagy csak későn és helyrehozhatatlan szerencsétlenségek után, érvényre juttatni az igazságot.

A vádelv az élő nemzetek életerős és oltalmazó rendszere.

Ez tagadhatatlanul áll. Mert habár valamennyi követelménye és folyománya — Anglia kivételével — ma még nem jutott teljes érvényre; és habár azon kérdésre vonatkozólag, hogy ez vagy amaz intézkedés, ezen vagy azon cselekményeknek ezen vagy azon közreműködő alany által való foganatositása, föltétlenül, vagy mily föltételek és megszoritások melletti foganatositása, lényeges származatát képezi-e a vádelvnek, a vita még nincs minden irányban befejezve; mindazonáltal a szemeink előtt lefolyt és lefolyó nagyszerű átalakulási processus kétségbevonhatlan erővel bizonyitja, hogy a kutató rendszer alaposzlopai, nemcsak meg vannak rengetve, hanem hogy le is döntettek; és hogy a régi gyakorlat előitéleteseinek minden erőlködése, minden jajveszéklése és rémjóslatai nem voltak képesek feltartóztatni a vádelv elterjedését, elfogadását és érvényre jutását.

A legtöbb európai állam feltétlenül szükségesnek látta, bűnvádi eljárását, a vádelvnek mint szabályt alkotó alapelvnek kitűzésével és elfogadásával, vagy gyökeresen átváltoztatni, vagy pedig, a hol az inquisitionalis elv az eljárási törvényeknek némely részében még fentartva volt, ezen résznek átváltoztatására és a reformeszme lehetőleg teljes keresztülvitelére, a törvényhozási munkálatokat előkésziteni. A Német birodalom, Ausztria, Holland és Sveicz több cantonja az előbbiekhez, Francziaország, Olasz-, Dánia és Spanyolország valamint Sveicznak nehány cantonja az utóbbiakhoz tartoznak.

Nagy szózat és nagy tanitás az, mely e nevezetes tör-

ténelmi tényekből felénk hangzik. A miben a kor annyi, egyebekben oly különböző irányzatú jelese egyetért; a mi oly hosszú időn át, valamennyi művelt nemzet tudósai kutatásának, bölcsészei elemzéseinek, a jogászok fejtegetésének, a kormányok és államférfiak megfontolásának, a törvényhozó testületek vitáinak és végre — a lényeget illetőleg — végmegállapodásának tárgyát képezte: az nem lehet egy puszta eszménynek kápráztató ragyogása; annak bensőleg igaznak, hatásában üdvösnek és czélszerűnek kell lennie. Midőn annyi különbség között épen ezen elv elismerésében nyilatkozik a szellemek és a törekvések azonossága, ennek okát hiába keresnők más körülményben, mint azon polgárositó erőben, melyet ezen elv átalános felismerésre jutott igazságos volta és összhangzása a század feladataival és czéljaival az egész korra gyakorol. Az erő, mely e tényben érvényesül, a valódi haladás szellemének ellenállhatatlan ereje. Ez rövid időre visszaszoritható, de le nem győzhető, meg nem semmisithető, s ha visszautasittatnék, nem sokára a lényében rejlő elementaris hatalommal juttatná magát érvényre.

Magyarország soha sem közösitette ki magát a polgárosodás kötelékéből. Nagy története az ellenkezőről tesz tanuságot. Ha életharczai és az anyagi fegyverek hütlen szerencséje egyidőre meg is akasztották fejlődésének a megkezdett irányban való továbbvezetését: vannak műveltségi történetének számos és nagy nevezetességű tényei és alkotásai, melyekkel ő előzött meg más nemzeteket. Ha későbben, helyzetének kényszere következtében elmaradt, a viszonyok változtával teljes erejét forditotta arra, hogy a közte és a többi nemzetek között fennálló szellemi azonosságot, a cultura erősebb és hatásosabb terjesztése, valamint intézményeinek fejlesztése által újra helyreállitsa.

Magyarország most sem fogja megtagadni történetének e fényes vonását, és nem fogja megengedni, hogy akár a nyiltan bevallott, akár a többé-kevésbbé leplezett inquisitionalis rendszer áldástalan kelepczéjében szorongattassék a legerősebb jogérzettel biró, a szabadság és annak létföltételei megismerésére egy ezeréves alkotmány által kiválólag képesitett magyar nemzet.

Végzetes volna a tévedés, ha be nem látnók, hogy a nálunk — szabadjon reményleni — csakis utolsó vonaglásaiban és csakis darabosan tengődő inquisitionalis rendszer a mi közjogunkkal teljesen ellenkező elvből, a hatalom összpontositásából származott, és hogy az lényének benrejlő tulajdonságánál fogva az absolutismussal azonos, melynek érdekében keletkezett, és melynek czéljait szolgálta.

Nem a véletlen műve, hanem nagy elvi és történeti

jelentőségű tény, mely hazánk régibb és újabb törvényeiből kiemelkedik, és azt bizonyitja, hogy ezen országban az inquisitionalis rendszer — az állam-hatalom tényezőit, a nemeseket illetőleg — törvényeink szerint teljesen soha sem érvényesülhetett.

III.

A kutató rendszer.

A kutató rendszer a központositásra törekvő egyéni hatalom alkotása, és elejétől végig, uralmának egész területén, ezen jellegét tartotta meg.

Midőn a középkor fékevesztett erőszakoskodásai és államintézménynyé avatott ököljoga végpusztulással fenyegették a súlypontjából kizökkent, cristallisationalis elemét fel nem talált és kínosan vergődő társadalmat; midőn számtalan apró és nagy zsarnok feltartóztatlanul és bosszulatlanul pusztitotta, rabolta, kínozta a nálánál gyöngébbeket, főleg pedig a védelmi jogától és védelmi eszközeitől megfosztott, kitagadott népet; a lázongó elemeknek a legundokabb ösztönök által hányt és irányzott ezen háborgásai közepette a fejedelmi fennhatóság is elvesztette minden súlyát, minden tekintélyét, és a helyett hogy az egyesek hatalmánál nagyobb közerő alkalmazása által irányt adhatott volna a tevékenységeknek, a közérdek és közrend követelményei szerint szabályozhatta volna mindenkinek jogkörét: maga is halvány árnyékává lett egy rég elenyészett fénynek, tehetetlen játékszerévé a vele rendelkező, az őtet is inkább előitéletből, mint a szükség tudatából fenntartó feudalisok durva önkényének. A történet e legsötétebb korszakában a nyers erő volt az egyedüli jog, és a jogtalanság ellenében az egyedüli oltalom. A fejedelmi fennhatóság, habár koronként fel is emelkedett joga, hivatása és kötelességei öntudatára, az ennek érvényesitésére szükséges erő hiányában kénytelen volt lemondani a szervezés és a megmentés lehetetlen gondolatáról.

Mindazonáltal, egyes messzelátó örökösei a fejedelmi hivatásnak mélyebben kezdtek behatolni a zavargó chaos elemeinek vizsgálatába, és tisztábban, világosabban kezdték szemügyre venni azon tényezőket, melyek segélyével a vad áramlat szabályozható, a romboló erők pusztitása fékezhető lenne.

Nagy Károly csaknem elfeledett intézményeinek alapeszméje szerint, a »bannum«, a »Zwing« és »Bann«, képezte a fejedelmi hatóság erkölcsi lényegét, a mi a jurisdictio eszméjével volt azonos; ez pedig az evocatio és az appellatio által lett a fejedelmi jog és a fejedelmi hatalom

tevékeny és hatásos tényezőjévé. Kiválóbb fejedelmek helyes conceptiója felismerte a központositó törekvésnek ezen eszmében és e két intézményben rejlő erejét, s felismerte azon segély értékét is, melyet az isteni és emberi igazság visszaállitásának nevében az ezt lábbal tapodó zsarnok és féktelen vasallusok ellen meginditandó harczban a népnek a fejedelmi fennhatóság mellé csatlakozása ez utóbbi részére biztosit. Szent Lajos franczia király inditotta meg a bontakozás és újjászervezés e nagyszerű, soká tartott mozgalmát, mely innen Németországra és Olaszországra is kiterjedt, s Anglia kivételével — hol másféle viszonyok és másféle alakulások voltak képződésben — csaknem egész Európán végig hatolt.

Nagy hullámzások nélkül nem ment foganatba a dolgok ezen új rendje. A főurak és vasallusaik csakhamar belátták, hogy eddig változtathatatlan itéleteiknek egy föléjük helyezett hatalom által való fölülvizsgálata és esetleg megváltoztatása nemcsak tekintélyüket csökkenti, hanem a törvénykezés gyakorlatának joga és czíme alatt szabadon űzött fosztogatásaik is a király curiájának papjai és irástudói ellenőrzése alá hajlittatván: ezen, tőlük szellemben és felfogásban idegen elem beszólása következtében azt, a mit ők saját joguknak tartottak, egy másnemű, általuk nem ismert és el nem fogadott jog szerinti magyarázat, birálat és tettleges beavatkozás tárgyát képezendi.

Különösen a királyi rendelet azon intézkedésében, mely a fegyverre való hivatkozást eltörölvén, lehetővé tette, hogy a nemnemesek saját uraik itélete ellen is felebbezést használhassanak, látták a főurak a királyéval egyenjogúnak tartott hatóságuk tettleges megsértését, tulajdonjoguknak jogtalan megtámadását és saját alattvalóiknak feloniára való jogositását.

Nem is maradtak el részükről sem a nyilt ellenszegülés, sem a jogbitorlásnak a király ellen szórt vádjai, sem a rendelet megsemmisitésére vagy hatálytalanitására intézett másnemű lépesek; söt a jogtörténet följegyzett oly eseteket is, melyekben a főur a felebbezőt — ezen merénylet miatt — elzáratta. Mindazonáltal minden torzsalkodás, dacz és ellenszegülés sikertelen maradt. Az egyház a királysághoz csatlakozott és magával ragadta a reményekre ébresztett népet. A királyság megtörte a feudalisok és vasallusaik ellenszegülését, és törvénykezési hatóságának felemelése által elérte tekintélyének és hatalmának megerősitését.

A változó viszontagságok között változó, alakban, különböző tényezők hozzájárulásával hosszan folytatott küzdelem végeredménye ismeretes. Francziaországban már régen befejeztetett a királyság győzelme, és fejlődésnek indult a dolgok új alakulása, midőn a német birodalom szétszaggatott

részeiben még teljes érvényben volt »faida« joga a fejedelmi joghatóság concentrálásának erélyesen útjában állt. Az ököljog ezen sajátságos formájának eltörlésére még a XIV. században sem lehetett gondolni. Zöpfl irja »Deutsche Rechtsgeschichte« czímű, fölötte becses munkájában: »...dessen plötzliche und gänzliche Beseitigung selbst die Kaiser bei dem Festhalten des gesammten Adels und des Ritterstandes an ihrem Fehderechte, noch im XIII. und XIV. Jahrhundert nicht versuchen konnten.«

Végre a nagyobb területek fejedelmeinek a közös szükség által vezetett megegyezése lehetővé tette a közös irány követését és a közös érdekben a közös erőnek nagyobb arányú és fokozott hatályú kifejtését. A faida mindazonáltal csak a XVI. században töröltetett el, tettleg csakis akkor szünt meg törvényes intézmény lenni.

A császári hatalom valóságos és tartós életre azonban nem emelkedett; ez nem is volt a fejedelmek szándékában. Sőt épen ellenkezőleg, mindegyik fejedelem saját fenhatóságának a császári hatalom alól lehető függetlenitésére törekedett. De a mire nézve mindnyájan egyetértettek, az ország fejedelmi fenhatóságnak emelése és szilárditása, a zabolátlan nemesek és lovagok megfékezése, továbbá ezeknek a fejedelem által képviselt törvény alá szoritása: ezen czélt, az ennek megfelelő irányban befolyásolt törvénykezési intézmények által, a monarchiai szempont Németországban is elérte.

A társadalmi viszonyok azon állapotában, melybe a Nagy Károly monarchiájának szétszakitása után világrészünk jutott, a chaosnak, az anarchiának megfékezése, a lázongó és forrongó elemek kicsapongásának egy felső hatalom alá szoritása, kétségtelenül a civilisatio győzelme volt. A monarchia, mely e nagy müvet, főleg a jogintézmények segélyével végezé, vállalkozásában a gondviselésnek befolyása alatt állt.

De az elvnek, mely cselekvését áthatotta és vezette, nemsokára kifejlődtek veszélyei is.

A monarchia, látva a társadalom felbomlását, joggal tekinthette magát azon erőnek, mely hivatással és rendeltetéssel bir a zavargó elemeknek rendszeres mederbe terelésére és ebben tartására. Minthogy azonban a veszély egyedüli okául csakis saját hatalmának fogyatkozását ismerte fel, e felfogásából következett, hogy összezavarva az eszközt a czéllal, a hatalom megszerzését tekintette czéljának s ennek leplezett gondolatával szállott a sikra. Törvénykezési hatóságának visszaszerzése csak eszköz volt, melyet, mint fenhatóságának historiai traditióján alapulót, más czéljai kivitelére a helyzet és a számitás nyujtott. A czél eléretvén, minden hatalom a

győző kezében egyesült, s az ellensúlyozásra képes erő részint lesujtva lévén, részint a győző kezében összpontosult hatalom által féken tartatván: a fejedelmi erő, az alakitás és rendezés egyedüli tényezője maradt. A fejedelmi szempont uralkodott ezentul az intézmények és a személyek fölött, akadálytalanul fejthetve ki a győzelemnek, semmiféle anyagi erő által nem korlátolt elvét.

Bekövetkezett az államok történetében, különösen pedig a jogtörténetben, azóta gyakorivá vált azon jelenség, a midőn a legyőzött jogtipró ugyanazon jog sérthetetlenségére való hivatkozásban keres menedéket az ellene fordult üldözés elől, melyet saját hatalmaskodása oly sokáig megvetett, s melynek szentségéről csak akkor szállja meg lelkét a sejtelem, midőn üldözőből üldözötté vált.

A hatalmak összpontositásában rejlő veszélyek gyorsabb kifejlődésére több accidentalis ok is működött közre.

A civilisatio terjedésével a törvények mindinkább szaporodtak és megszüntek az egyszerü népérzületnek csupán a szokás által fentartott visszasugárzásait képezni. Időközben a római jog befolyása is mindinkább terjedt; a fejedelmeknek jogtudós törvényszékei pedig elfogadták ezenfölül, ha nem is kötelező jogszabály gyanánt, de mint benső igazságaiknál fogva nagy tekintélylyel biró jogi tételeket, az olasz practicusoknak jogi megállapitásait; ugy hogy az anyag, melyből az előfordult eset megitélésére az alkalmazandó jogszabály veendő vagy vétetett, a nem szakképzett egyén által be nem látható terjedelmet nyert.

Ily körülmények között természetes volt, hogy a nem jogtudós birák, Németországban a még fennállott scabinusok, mindinkább elhagyták helyeiket, és széküket a jogtudományban szakszerüleg képzett birák foglalták el. Ezek egyik része az egyházi rendhez tartozván, de a világiak is a római egyház tanainak átalános jellege, a szintén irányadónak elismert canonjog elvei által vezettetvén: a törvénykezési eljárás lassanként más alakot nyert.

Ezen helyzet hozta magával, hogy a sulypont — főleg büntető ügyekben — rendes birákból alkotott törvényszékekre esett; ezek pedig az imént érintett elemek befolyása alatt állván, visszahatásban a »pares«, valamint az eddigi nyilvános és közvetlen eljárás kinövései elleni azon befolyásnak megvetésével, melyet a népelem a büntető törvénykezésre gyakorolt, a titkos eljárást és az inquisitionalis rendszert honositották meg.

E rendszernek szükségszerü eredménye volt, hogy az eljárás súlypontja a kutatásra, és ezzel a kutató vagy vizsgáló biróra esett. Az itélőbirák nem látták sem a vádlót,

illetőleg a feljelentőt, sem a vádlottat, sem a tanukat, hanem azon jegyzetekből itéltek, azok alapján mondták ki a legsúlyosabb büntetéseket, melyeket a vizsgálóbiró terjesztett eléjük.

Ebből két veszély származott. Hogy a kutatás eredményes lehessen és a valódi bűnös ki ne játszhassa a vizsgálat sikerét, a vizsgálóbirót fel kellett ruházni mindazon hatalommal, mely a való kideritésére szükséges vagy czélszerű volt. A vizsgálóbirót szembe kellett tehát állitani a vizsgálat alatt állóval, és azon közeggé tenni, a ki amannak mentségei, magyarázatai, hivatkozásai, adatai, bizonyitékai valótlanságát bebizonyitsa és a büntető törvénykezés czéljának meghiusitására irányzott fondorlatait hatálytalanokká tegye. Ebből származott s illetőleg ebben már bennrejlett, azon második veszély, hogy a hatalom minden eszközével ellátott biró, a rendelkezése alá helyezett teljesen védtelen gyanusitottal a vizsgálat egész folyamán egyenetlen harczban állt, a harcz izgalmait, szenvedélyeit, a tagadó és ez által daczoló ellenfél iránti elkeseredést beszívta, s midőn hatalmát a vizsgálat alatt levőnek megtörésére felhasználta, a vizsgálati eljárásról felvett és az itélet alapját képező jegyzetei nem lehettek mentve azon érzelmek befolyásától, melyek benne, a vizsgálóbiróban, ezen tulajdonképen v á d l ó i h i v a t á s a g y a k o r l a t a alatt keletkeztek és fokonként az elfogultságig megerősödtek.

Az akkori idők jogtudósai felfogásának mindazonáltal tetszett e rendszer. A birák titokszerű elzárkózottságukban bizonyos látszatát nyerték a titokban működő gondviselésnek, mely látatlanul, de kérlelhetlenül veszi számba a gonoszok tetteit és határozza meg a gonoszsághoz mért szigorú büntetéseket. A birák és a velük felfogásban egyező irók ragaszkodtak a rendszerhez, dicsőitették, terjesztették és fejlesztették azt.

Merev ellentétet képezvén e rendszer a középkor jogtudatlan birákból állott mallumainak gyakran zajos, erőszakoskodó és botrányos jeleneteivel, a rövidlátó scholasticismus amazzal szemközt csakis a létezőnek méltóságteljes csendjét, kimért szabályosságát és a törvény alkalmazásában elmélyedő biráknak tudományos lelkiismeretességét látta. Az új iskola távol volt attól, hogy felismerje a régibb rendszerben annak egészséges alkatelemeit, de előitéletes elfogultsága és egyoldaluképtelenné is tették arra, hogy külön válaszsza az esetleges, a megszüntethető kinövéseket attól, a mi a régibb rendszer alapját képezte, a mi abban helyes, igaz és oltalmazó volt. Több mint három század szerencsétlen tévelygése volt szükséges, hogy a felvilágosodás áttörje a megrögzött előitélet véres ködfátyolát, és a philosophia szövétneke mellett biráló század ráismerjen a középkor jogintézményeiben azon elemekre, me-

lyeknek a kinövésektől megtisztitott restaurálása képes egyedül megadni a bűnvádi eljárás elérhetőnek látszó legmagasabb garantiáit.

Időközben az egyes jelenségek, melyek az adott esetben a bűnösség valódi vagy látszólagos bebizonyitására szolgáltak, a tudósok által generalisáltattak; kétes értékű, de akkor bölcsességnek elfogadott maximák általános érvényü igazságok erejére, a törvényszékek irányelvének hatályára emeltettek; a scholastica kifáradhatatlan volt újabb és újabb axiomák, szabályok, összeállitások, tanok és formulák felállitásában, melyeknek végczélja oda ment ki, hogy miként lehessen könnyebben, biztosabban megtörni a vádlottak makacsságát és meghiusitani ravaszságukat, megfékezni megátalkodottságukat, zavarba hozni a vizsgálóbiró buzgalmának kijátszására czélzó koholmányaikat. Mert arra nézve, hogy vádlottak tagadása, mentsége, igazolási törekvései csakis bűnösségük leplezésére és a vizsgáló rászedésére koholt fondorlatok voltak, azon kor vizsgálóiban és practicusaiban alig volt kétség.

A tortura teljes működésben volt ugyan és irtózatosan támogatta a vizsgálat céljait; annak segélyével sikerült is sok ezer embert boszorkányságuknak, az alvilág szellemeivel szoros szövetségüknek, ezekkel folytatott benső érintkezésüknek töredelmes bevallására és mindazon körülményeknek bámulatos részletességgel való előadására birni, hogy miként jutottak ezen ördögi szövetségbe? miként állapitották meg a pontonkint előadott, minden formaságokkal és cautelákkal ellátott kétoldalú szerződést? miként jutottak birtokába azon természet fölötti erőknek, melyek felhasználásával majd a szeleknek és viharoknak parancsoltak, majd szárazságot eszközöltek, majd ráküldték valamely vidékre vagy családra a halált, majd egy másiknak betegét az alvilág hatalmasainak befolyásával meggyógyitották, sántává tették ezt, vakká amazt, szerelmet bűvöltek az egyikbe, hütlenséget a másikba, egyik vidék marháit elpusztitották a dögvész által, másikét felmentették a további vész pusztitásaitól?

Nem mesék, hanem actákkal bebizonyitott valóságos, történt dolgok ezek, melyek itt felemlittettek. Carpzov »Nova practica rer. crim.« első rész, 267—298. lapjainak csaknem mindegyikén találni egy vagy több elkinzott boszorkány »önkéntes bevallását« és nevezetesen a 288—298. lapok harminczhat esetet tartalmaznak, melyekben egy vagy több vádlott »in scharffer Frage bekannt«, hogy a gonosz szellemmel rövidebb vagy hosszabb időn át szoros szövetségben volt; ezen szövetség folytán ez vagy amaz felebarátjának daganatokat, szaggatásokat okozott; egyik teherben lévő nőnek pedig azt okozta, hogy két szörnyeteget szült stb. Mindenik eset végén a véleményezésre

hivatott felső bölcs scabinatus kimondja, hogy vádlott, ha vallomását a tortura után is megerősiti vagy más indiciumok is vannak: »So möchte sie von wegen solcher begangenen und bekannten Zauberey mit dem Feuer vom Leben zum Tode billig gestrafft werden von Rechts Wegen.«

Mint kérdésen kivül álló bizonyitékot, a kételynek legkisebb jelensége nélkül, a komoly biró és az érvelő jogtudós alaposságával hozza fel Carpzov a birák és jogászok alaposabb oktatására szánt munkájában, Linens Vilmos, a theologiai tudományok tudorának következő esetét:

»Comprobat hoc exemplum M. Guilielmi Linensis Doctoris Theologiae, accusati magicarum artium condemnatique A. 1453. 12. die Dec. qui, ut refert Petrus Mamorius in libello de lamiis, resipiscens confessus fuit, se per noctem cum magis aliis persaepe deportatum fuisse, ut diabolum adoraret, modo humana specie, modo hircina conspicuum, & religioni toti renunciasse: quin etiam penes ipsum instrumentum obligationis contractae cum satana fuit deprehensum, quo sponsiones reciprocae continebantur, inter alias autem haec: Doctorem obligatum esse, ut publice concionetur, quicquid de magia prediceṭur, fabulam esse, non posse fieri, nullam fidem sermonibus istis haberi oportere: quibus concionibus augebatur mirum in modum magorum numerus & se confirmabat, dum ab illis persequendis cessarent judices.«

Hasonló esetek találtatnak még ugyanazon szerző: »Opus decisionum etc.« czímű munkájában; s a mi e kort és törvényeit, valamint törvénykezését a legiszonyubban jellemzi: mindkét munkában számos könyvekre történik hivatkozás, melyekben a boszorkányságoknak és fajainak mint létező büntetteknek valódisága tudományos komolysággal, a methodicai argumentatio minden követelménye szerint bizonyittatik.

Ezek voltak az inquisitionalis rendszer eszközei, ezeknek feleltek meg lélekrázó eredményei. Később — mint Carpzovnál is láttuk — némi kétely emelkedett a tortura munkájának csalhatatlansága iránt és ezen kételynek tulajdonitandó az intézkedés, mely szerint a tortura csakis más indiciumok létezése esetében mondatott alkalmazhatónak.

Ezen első sugárzásából a visszatérő józanságnak származott a tévedések egy újabb sora, azoknak egészen hozzánk átnyuló, s Erdélyben mai napig fennálló rendszere. Ez vezetett a

bizonyitás szabályainak törvény által való megállapitására, az emberi ész által az emberiségen elkövetett merényletek egyik legsúlyosabb, legvégzetesebb fajára.

Az inquisitionalis rendszer barbárságai nem voltak helyhez, időhöz kötve; átalános csapás volt e rendszer egész Európában; remegésben tartott mindenkit, mert ellenében senki sem birt oltalommal, senki biztositékkal.

Igaza volt Montesquieunek, midőn azt mondá:

»A mi atyáink kevésbbé tették függővé az észtől mint a véletlentől a polgárok becsületét, vagyonát és életét; szakadatlanul oly bizonyitékokat alkalmaztak, melyek nem bizonyitottak semmit, és melyek oly kevéssé állottak összefüggésben az ártatlansággal mint a bűnösséggel.«

Helyesen jegyeztetett meg, az abstraháló ész teljes jogosultsággal mondhatta ki szigorú, lesujtó itéletét: hogy az inquisitionalis rendszer nem a való felderitésére, hanem csakis vádlott bevallásának kicsikarására volt irányulva. Ezen eredmény elérése képezte a vizsgáló ügyességének, buzgalmának, hivatala betöltésére való képességének fokmérőjét; ettől függött a tekintély, mely őt környezte, a kegy, mely kitüntette és emelte.

Fölösleges kérdezni, mily eszközöket használt az inquisitio későbbi, az előbbiekhez képest legalább emberiebb alakjában. A vizsgálati fogság, a fogásos kérdések, a biztatások, vádlott folytonos zaklatásai, egyrészről a kilátásba helyezett enyhébb elbánás és a kegyelmes itélet, másrészről a nélkülözések, a vizsgálati fogság beláthatatlan ideig tartó kiterjesztése és súlyosbitása, elvonása minden lehetőségnek, hogy vádlott övéivel érintkezzék, a vizsgáló által használt, megengedett hazugságok, tehát a közvetlen mechanikai kinzáson kivül a tortura minden más neménck és fajának felhasználása azon szerencsétlen ember ellenében, a kit a sors védetlenül és minden oltalom nélkül az inquisitio titkos mesterségeinek martalékul dobott: ezek voltak a vizsgálat eszközei a tortura eltörlése után és maradnak mindaddig, mig az inquisitionalis rendszer fennáll, és mindenütt, a hol azt az emberiség és jog legfelsőbb igazságaitól vezetett magas szellemű törvényhozás, elvétől kezdve, természetellenes rendszerének egész vonalán, mesterkéléseivel, kelepczéivel, valótlanságaival, formalismusával, áldástalan sophismáival, átkos eredményével együtt el nem törli.

Egy pillantás a vizsgálati fogságok statistikájára, és nem csupán nálunk, hanem a büntető eljárás legutóbbi reformja előtt más országokban is, megfejti a civilisatio undorát e rendszer ellen, mely csaknem felét a szabadságuktól megfosztottaknak ártatlanul rabolta el családjaiktól, kiragadta foglalkozásukból, kitette a mardosó és emésztő lelki kinoknak, megbélyegezte embertársaik előtt, számtalan hátrányt, veszteséget háritott reájuk, hogy több hónapon, de megtörtént, hogy éveken át tartott jogtalan elzárás után, kénytelen legyen a vizsgáló combinatióinak tévedését bevallani.

A jogtörténet számtalan gyászos esetben kimutatta a végzetes tévedést; de midőn kérlelhetlen szigorával itél a történtek és annak okai fölött, egyuttal itéletének nagy leczkéjét a jelenhez is intézi!

Hogy a büntető törvénykezésnek ezen futólag vázolt állapotát a hatalom felhasználta saját czéljaira: ez oly történeti igazság, mely ma már senki által sem vonatik vita alá. Sokkal kényelmesebb és sokkal hatásosabb eszköznek mutatkozott a fejedelmi hatalommal bensőleg összeolvadt törvénykezés, hogysem azt alig kivívott győzelmének megerősitésére és állandósitására, talán még lappangó vagy keletkező elleneseinek kifürkészésére és tehetlenitésére ne értékesitette volna az új szervező erő. De másrészről a törvénykezés is sokkal hamarább belátta szoros összefüggését a dolgok új rendszerével, hogysem e segélyt teljes mértékben és készséggel ne nyujtotta volna.

Minél titkosabban működött az inquisitionalis rendszer, annál biztosabban érhette el a hatalom valódi vagy vélt elleneit; annál használhatóbb eleme lett a hatalomnak, melynek czéljait nemcsak előmozditotta, hanem a törvény és az igazság erkölcsi erejének látszatával is fedezte. A fejedelem törvénykezési fennhatóságának megszerzése képezte a feudalismus elleni vállalkozás alapgondolatát: ezen alapgondolat az inquisitionalis rendszerben találta teljes, ellenőrizetlen és ellensúly nélküli hatályositását. Az inquisitionalis rendszer fejezte be az uralkodó kizárólagos fennhatóságának munkáját, az tette veszélyessé, rémületessé a feltétlen egyeduralom kérdésének még felvetését is, s eszközölte azt, hogy Europa legnagyobb része az egyházi fejedelmi despotismus előtt hosszú időn át meghajolt.

A tudomány és az ez által terjesztett szelidebb erkölcsök sokban enyhitették a rendszer borzalmait; de maga a rendszer — Anglia kivételével — minden lényeges attributumaival a Beccaria-k, Montesquieu-k, Voltaire-ok, Rousseau-k és a XVIII. század többi bölcsészei daczára, egész Európában hatályban maradt, és csakis az 1789-ik évi franczia forradalom rengette meg az annyi visszaélést, annyi vérlázító

iszonyt okozott rendszernek, az erőszak és az elfogultság által konokul fentartott oszlopait.

Az esküdtszék behozatala Francziaországban természeténél fogva ellenmondást tartalmazott a kutató eljárás elvével; mindazonáltal az ellentétek kiegyenlitésére vállalkozott szellemek mindkettőt egy és ugyanazon rendszerbe foglalhatni, mindkettőnek előnyeit egy rendtartásban értékesithetni vélték. Az 1808-ik évi Code d'instruction criminelle az előkészitő eljárást illetőleg a kutató elven, a fő-eljárást (esküdtszéket) illetőleg azonban a vádelven alapul.

Sok fényes vonással birt e kettős rendszer; a küllátszat megragadó volta, a szóbeliség és a közvetlenség, mely azt legalább a főtárgyalásnál környezi, a vádlott személyes kihallgattatása az itélő biróság előtt, a tanuk vallomásainak szintén a biróság előtt, vádlott jelenlétében való kivétele, vádlott valamint vádlónak kérdezési joga, minden bizonyitéknak vagy reproducálása a főtárgyaláson, vagy, ha ez nem lehetséges, az illető jegyzőkönyvek felolvasása, a contradictorius eljárás, a plaidoyer-k: mindez és még egyéb biztositékok — szemközt az 1789 előtt hatályban volt eljárással és különösen a Németországban 1848-ig fennállott, valamennyinél szigorúbb és, mint Prins is beismeri, a régi inquisitorius eljárás legabsolutabb kifejezését képező rendszerrel — kiváló vonzerőt gyakorolt a legtöbb nemzetre. Nem csoda tehát, ha e század első évtizedeiben a franczia eljárás tartatott a vádelvet megvalósitó eljárási formának; ha a szabadelvű államférfiak és a tudósok — ismét Anglia kivételével — egész Európában ezen rendszer meghonositásában vélték feltalálni a közjognak és egyéni szabadságnak mindazon biztositékát, mely a leghelyesebb bűnvádi eljárás által elérhető.

A rendszer nem felelt meg alkotói és dicsőitői várakozásának. Két léleknek beszáritása egy testbe csakhamar természetellenesnek bizonyult. Az önnönmagával való meghasonlás, az egymást megtagadó, az egymást meghiusitó ellentétes szempontok és hatások küzdelme fejlődött ki e törvényből és az ennek alapján megindult gyakorlatból, ugy hogy nemcsak a tudományos elvi kritika, hanem az élet szomorú tanúságai is igazolják Prins szigorú itéletét, melynek összfoglalatját ezen lesujtó mondat tartalmazza:

»Rejeter le Code de 1808 ce sera faire une oeuvre nationale, autant que progressive.«

És igazolt Mittermaiernek nem kevésbbé szigorú itélete is:

»A franczia eljárásnak dicsőitett rendszere a francziáknak annyira tetsző formalismus kifolyása, mely egy egész törvényt néhány materialis szabályra vezet vissza és lehetővé teszi

annak, a ki a hatalmat kezeli, hogy a legföltétlenebb elvet néhány szép phrasis segélyével a pillanat körülményei szerint módositsa.«

Mi igazolja e megsemmisitő itéleteket?

Maga Hélie, a ki az 1808-ik évi eljárási törvény kettős elvét védelme alá veszi, nyiltan bevallja:

»Már csupán az is, hogy a biró egyesiti magában a vizsgálat minden hatalmát, természetszerűleg hajlandóvá teszi öt hatalma tágitására, részint mert a kitűzött czél helyessége által igazoltnak látszanak az elérésére használt eszközök is, részint pedig mert jogköre nem lévén szigorúan körülhatárolva, azt a legjobb hiszemben és mintegy észrevétlenül áthágja. Innen van az ezen eljárásban szakadatlanul észlelt törekvés a legkeserűbb eszközök használatára; innen a hatalmi körnek azon folytonos túllépése, mely részint a földi igazságnak korlátoltságából, részint onnan származik, hogy az eljárás kezdetén a cselekménynek minőségét a bizonytalanság fátyola fedi. A mi törvényünk, a helyett hogy e túllépések ellen határozott intézkedéseket állapitott volna meg, a birónak csaknem határtalan hatalmat adott. Az eljárás alatt őtet illető jogok mind meg vannak határozva, de nincs megmondva, hogy mely esetben szabad neki azokat használnia. Ha itt-ott nehány a biró irányzására szolgáló szabály tartalmaztatik is, ezek eredménytelenek, mert nem birnak sanctióval. A törvény ellátta e közeget minden fegyverrel, hogy elérhesse valamennyi bűntettest, hogy legyőzhessen minden ellenállást, minden akadályt; de nem nyugtalaniták a törvényt azon visszaélések, melyek a hatalom túllépéséből eredhetnek; megbizott a biró bölcseségében és mérséklésében; többet bizott ezen gyakorlati eszélyben, mint önnön okosságában; bizonyos tekintetben lemondott saját hatalmáról és a biró kezébe adta át azt; talán némileg nagyon is kevéssé törődve a jogokkal, melyeket a biró, eljárásának utain felforgathat, és inkább gondolva az anyagi rend, mintsem a személyes szabadság biztositásával.«

Ezt Hélie mondja. Többet alig lehetne felhozni a rendszer veszélyességének bebizonyitására.

A kutató rendszerben rejlő szabadságellenes erő a büntető eljárásnak a franczia törvényben keresztülvitt szervezése után is nyilvánvaló lett; és ugy Németországban, Belgiumban, Olaszországban, valamint Europa többi művelt államaiban mindinkább felismertetett a két elven alapuló eljárási törvénynek jogi lehetetlensége. A tudósok kritikája feltárván a törvény egyes sarki intézkedéseinek gyökerét, s azokat egymással összehasonlitván, az ellenmondásokat, a kiegyenlithetlen

összeütközéseket a kétségbevonhatatlanságig bebizonyitották. A gyakorlat pedig mindennap szolgáltatta az adatokat annak igazolására, hogy az elvek folytonos conflictusában szükségszerűleg mindig az inquisitionalis elv az, mely érvényesül, s mely a vád-elvet és ennek folyományait, garantiáit lélek és erőnélküli árnyékká, tehetetlen formasággá törpiti le. Inquisitionalis elv és rendszer accusatorius formákban: az lett valódi jellemzése az eljárás azon rendelkezései összeségének, melyek az 1808-ik évi franczia törvénykönyvben megállapitvák, s melyek a szabadság követelményeit és garantiáit föltétlenül elutasitó absolut kutató rendszer ellenében az egész művelt Európa által a jogrend és a szabadság oltalma gyanánt fogadtattak.

Az önmaguknak visszaadott és ügyeik fölött a szabad rendelkezés birtokába jutott nemzetek vezérférfiai és szakkörei tudatában azonban mind erősebb lett a meggyőződés, hogy a franczia törvények alapján készült büntető eljárás csak átmeneti stadium és közvetités lehetett a két rendszer között, és hogy elérkezett az idő, midőn a népek a valódi jogoltalom és annak puszta formai látszata közötti alkut többé nem tarthatják fenn, hanem a helyett az oltalmat magát, annak lényegét és valóságát követelik, sőt érvényesitésére elhatározva vannak.

Ha Francziaország volt az első, mely a kutató, titkos és irásbeli eljárást törvénykezési rendszeréből kidobta és helyette egy, habár nem homogen, de legalább az elhatározó stadiumban a vádelv lényeges körülményeit megvalósitó nyilvános közvetlen eljárást alkotott: ugy másrészről kétségtelen s Francziaország által is elismert igazság és tény, hogy azon rendszer elfogadása után a további buvárlatnak és elemzésnek, a hibák feltüntetésének és a tovább fejlesztésnek érdeme első rendben a német tudósokat illeti. A franczia rendszer alku volt az angol eljárás és a szárazföldi viszonyok között. A német tudomány most Angliához fordult, a forrásnál kereste fel a rendszernek elvét, lényeges föltételeit és folyományait.

Maga a franczia kormány tette erről a legünnepélyesebb vallomást, midőn 1879-ben Grévy, a köztársaság elnökének nevében, Le Royer igazságügyminister törvényjavaslatot terjesztett a Senatus elé, mely az 1808-ik évi Code d'instruction criminelle-nek az előkészitő eljárást illető, az inquisitionalis rendszeren alapuló intézkedéseit megváltoztatni akarja, s mely törvényjavaslat bevezető indokolásában az igazságügyminister következőleg nyilatkozik:

»A mi bűnvádi eljárásunk, mely 1808-ból származik, életbelépte idején nagyszerű és rendkivüli haladást képezett szemben a régi eljárással. De nem lehet tagadni, hogy több rendelke-

zése nem felel meg többé az ész mai követelményeinek és a korunk büszkeségét képező aggódó igazság töprenkedéseinek.«

És kevéssel tovább:

»Összehasonlittattak 1808-iki codexünk intézkedései azokkal, melyek szomszédaink nagy részénél szabályozzák az előkészitő eljárást; és észleltetett, hogy miután a franczia forradalom elenyészhetetlen dicsőségére a mi alkotásunk irányozta a század elején egész Európa törvényeinek szabadelvű lendületét, később mi szárnyaltatánk túl a többi nemzetek fokozatos fejlődése által, és hogy a mi codexünk nem felel meg többé a mai Európa legbölcsebb és legfelvilágosodottabb criminalistái által elfogadott és formulázott elveknek.«

Ezt a franczia nemzet kormánya mondja a törvényhozás elé terjesztett javaslat élén! A szabadelvűség szellemének felköltésében, az elvek és irányok kijelölésében, a civilisatio vezetésében első sorban álló franczia nemzet kormánya teszi azon nagytartalmú nyilatkozatot, hogy bűnvádi eljárása csak akkor fogja a század bölcsességét képező aggódó igazság töprenkedéseit kielégiteni, csak akkor fog a garantiákat követelő jogrendnek megfelelni, ha azt a külföldi nemzetek bölcs és felvilágosodott criminalistái által megállapitott elvekkel összhangzásba hozza.

A történeti alakulások főbb vonásainak megjelölésével lett kimutatva, hogy a kutató rendszer az absolutismusban fogamzott meg, általa fejlesztetett, ahhoz idomittatott, annak céljait és szempontjait szolgálta, azokkal azonosult.

A rendszer történetének utolsó phasisa pedig azt mutatja, hogy a mint a nemzetek alkotmány birtokába jutottak, azonnal elhagyták a nyomoritó és lealacsonyitó inquisitionalis rendszer kelepczéit; és mutatja, hogy a mely fokban emelkedett a nemzetek civilisatiója és alkotmányos jogérzete, azon fokban alakitották át bűnvádi eljárásukat a vádelv alapján.

Vonjuk le a következményeket.

A magyar állam törvényesen soha sem állott absolut uralom alatt. Mi nem fogadhatnánk el tehát oly bűnvádi eljárást, mely bevallott elvében vagy főbb intézkedéseiben az absolut uralomnak megfelelő inquisitionalis rendszer folyománya.

A mi jogéletünk alapelve, az ezer éves alkotmány. Ez képezi létünk, harczaink, viszontagságaink, erőnk és cselekvésünk központját, legnagyobb történeti eseményeink, sőt nélkülözésünk és némileg elmaradottságunk magyarázatát.

Nekünk előjogunk van tehát, a többi, nem régen alkotmányosakká vált nemzetek előtt oly bűnvádi eljárásra, mely az alkotmány elvéből folyik és az alkotmányosság fogalmának felel meg.

»A mi viszonyainknak megfelelő bünvádi eljárás«: ez reánk nézve mindenek fölött a mi alkotmányunkkal, és különösen az 1848-ik évi sarktörvények alapeszméjével összhangzásban lévő bűnvádi eljárást jelent;

oly bűnvádi eljárást, melynek alapelve szerint a bűntettel gyanusitott személy is egy szabad hazának szabad polgára, a ki polgárjogai teljes birtokában van, és e minőségénél fogva az alkotmány oltalma alatt áll;

oly bűnvádi eljárást, mely vezérelvül tekinti és keresztülviszi a tételt, hogy az egyéni szabadság határát csak a törvény vonhatja meg, és hogy az alkotmány által irányzott törvény e határ megvonásánál szem előtt tartja, hogy a gyanusitott vagy vádlott ártatlan is lehet;

oly bűnvádi eljárást, mely elég erős, hogy megakadályozza azon vizsgálati kiméletlenségek és elvadultság ismétlését, melyek ellen hazánk legjobbjai a jog- és igazságérzet melegével, a törvény és az ész fegyverével nem mindig sikerrel küzdöttek, valamint azokat is, melyek az 1853-ik évi ausztriai büntető perrendtartás sanyarú kiséretét képezték.

Melyik ezen eljárás?

Mindenekelőtt az, mely ellentétben áll az inquisitionalis rendszerrel, a védetlenné tett egyénnek a túlhatalmas állam és ennek közege által való elnyomásával.

A vádelven alapuló, ezt keresztülvivő bűnvádi eljárás az, mely, midőn intézményeinkkel összhangzásban van, egyuttal haladási czéljainknak, kulturánknak és a szabad nemzetekkel való közösségre törekvő nemzeti aspiratiónknak megfelel. Ez azon uralkodó, igazi és meghamisithatatlan történeti viszony, melynek kiméletét, megerősitését és igazságainak fennkölt szellemű, bátor és nyilt értékesitését bűnvádi eljárásunk legfelsőbb szempontjául kell kijelölnünk.

A bűnvádi eljárás a közszabadság sarkköve! A közszabadság nem képzelhető a polgár egyéni jogának biztositása nélkül. A jogrend nemcsak a jogot megszavazó büntettes megbüntetését, hanem a nem bűnös vádlott oltalmát vagyis védelmének megkönnyitését is jelenti.

Ha egy időre, nem ugyan törvényeink, hanem más kedvezőtlen viszonyok befolyása nyomán gyakorlatunkban mintegy észrevétlenül helyt foglalt az ellenkező áramlat: a bölcs törvényhozás, a valódi történeti jog hivatásában jár el, ha ennek elemeit törvénykezési eljárásunkból kiküszöböli.

Mig máshol a vádelv az igazságügy, a civilisatio és az újonnan létrejött állami viszonyok követelménye-, nálunk ezeken fölül még a történeti jog eszméjének restauratiója jelentőségével és varázsával is bir.

Azon végzetes tévedés lehetősége, hogy a történelmi fejlődés

vagy »a viszonyainknak megfelelő alkotás« czímén, az alkotmány elvével és az igazi történeti eszmével ellenkező inquisitionalis elvre alapitott bűnvádi eljárást fogadjon el a magyar törvényhozás, vagy hogy ezen elvnek lényeges folyományait átvigye a más elvre épitett szerves törvénybe, mindazok meggyőződése szerint ki van zárva, a kik haladásunk irányát és különösen a század negyedik évtizedétől fogva alkotmányos alkotásaink, valamint kezdeményezéseink szellemét és természetét figyelemmel kisérték.

»A hol a nép részt vett a közéletben, mondja Prins, a hol az ellentállt a hatalom túlkapásainak és határozott akaratát nyilvánitotta, hogy ügyeire maga ügyel fel, az állam nem volt képes uralomra juttatni az önkényt sem a politika, sem a bűnvádi eljárás terén; ily államban túlsúlyban volt a vádrendszer, mint biztositéka és symboluma az egyéni szabadságnak«.

Magyarország ezen államok közé tartozik. A mi bűnvádi eljárásunk már ennélfogva is csak az alkotmányos nemzetek hasonló természetű törvényeivel keresheti az összefüggést. Ezen összefüggés meglesz, a vádelv irányadóvá válik, ha a meghozandó törvénykönyv az általánositott Primae nonus szervezetét tartalmazandja.

IV.

A magyar bűnvádi eljárás rendszere.

Midőn az 1840: V. t. cz. alapján alakult országos küldöttség azon kérdés fölött tanácskozott, hogy mely elv alapján készittessék a bűnvádi eljárásról szóló törvényjavaslat, a deputatio elnöke, Mailáth György országbiró, abban foglalta össze a vita eredményét, hogy »természetesen a vádrendszer alapján, mert hiszen jelen eljárásunk is vádoló, s gondolom, ennél rosszabbat nem akarunk az országnak adni.«

Ujabbkori törvényalkotásaink ellen sokszor emeltetik a vád, hogy azok ellenkeznek a nemzeti geniuszszal. Az általánosan tartott vád ellenében csaknem lehetetlen a czáfolat; de annyi tény, hogy a legújabb keletű törvények azon intézkedései ellen is emeltetett e megrovás, melyeknek szoros összefüggését sok százados jogi fejleményeinkkel, régi törvényeink számos helyével, könnyebben lehetne kimutatni, mint azoknak ellenkezését a nemzeti szellemmel.

A bűnvádi eljárás jelen tervezetét illetőleg a megjelölteknél fogva czélszerűnek látszik, megelőzni a vádat, és mindjárt itt — egyenes utalással legrégibb törvényeinkre — kimu-

tatni: hogy alapelve hazánk legrégibb jogi felfogásában, törvényeiben és jogéletében gyökeresül, és hogy ennélfogva lényeges rendelkezései, a mennyiben az alapelvből származnak vagy azzal összefüggnek, a magyar jogéletben elfogadott, hatályban volt, sőt törvény szerint ma is fennálló alapelvnek csupán újjászervezését, üdvös hatásának erősebb és tüzetesebb biztositékait képezik.

És valóban, ha törvényeinket tekintjük és egyelőre abstrahálunk azon jelenségektől, melyek a későbbi időkben a »gyakorlat« czímén törvénykezésünkbe jutottak, s melyeknek jogszerű eredetét vizsgálni a hazánkban sokszor és sokáig dúlt belviszályok és külháborúk miatt alig lehetett, melyek tehát eleinte inkább esetleg és észrevétlenül, mintsem helyességük elismeréséből foglalták el a tért, később pedig a szokás hatalma által fentartattak; ha ezektől eltekintünk és büntető eljárásunk rendezésének megitélésénél csakis a törvényeket és ezeknek folyományait veszszük alapul: a nagyszellemű és kiváló jogtudós országbirónak idézett nyilatkozatát — természetesen a nemesekre vonatkozólag — indokoltnak és igazoltnak kell elismernünk. És nem csupán arra vonatkozólag áll az, hogy nemes ember ellen a bűnvádi eljárás csak rendes keresetlevél »Actio« alapján volt meginditható, és e nélkül a tulajdonképeni eljárás még az 1687: 14. és 1715: 7. t. cz.-ek szerint kivételesen megengedett előzetes elfogatás esetében sem tétethetett folyamatba; hanem áll ez a nemes ember elleni büntető pernek más substantialis elemeire nézve is.

Mindaddig ugyanis, mig az anyagi büntető törvényeket illetőleg a **compositionalis rendszer** volt hatályban, a büntető pernek nem is lehetett más formája, mint az, mely ma, lényeges elemeinél fogva, accusatorius eljárásnak neveztetik. A »homagium«, az »emenda capitis«, az »emenda linguae« ezen időből származnak, és századokon keresztül, számos törvényünk világos szavainál fogva, súlyos bűntett miatt is, a bűntettes által választható elégtétel nemét, a bűnösséget és a büntetést elenyésztető compositiot, képezték.

Később a homagiumnak, illetőleg az emendának ezen, a bűnösséget és a büntetést felemésztő tulajdonsága némely súlyos büntetendő cselekményre nézve megszünt ugyan; de ezen megszüntetés az elégtétel emlitett neménék csupán korlátozása volt, és a mint nem érintette annak természetét a korlátozást megelőzött időt illetőleg, ugy másrészről a korlátozó törvény alá nem esett; a ki nem vett bűntettekre nézve a bűnösséget és büntetést eltörlő hatása azontul is fennmaradt.

Ebből természetszerűleg következik, hogy a bűntettekre

nézve, melyeknek büntetése első rendben a homagium megfizetésében, illetőleg a componáló vagyoni teljesités teljesitésében állott, és csak annak meg nem fizetése vagy a teljesités elmulasztása esetében helyettesittetett az itéletben a törvény alapján kimondott büntetéssel: a bűnvádi eljárásnak csak ugy lehetett helye, ha a homagiumra jogositott ezt kivánta, vagyis, ha ez a biróság előtt megjelenve, a bűntett elkövetője ellen vádat emelt, és megjelölve az elkövetett bűnös cselekményt, továbbá bebizonyitva e cselekménynek vádlott által való elkövetését, követelte a homagiumnak részére való megitélését, ennek nem fizetése esetére pedig vádlottnak más büntetésre való elitéltetését.

E nélkül az eredeti, ősi jelentésében vett homagiumnak nem volna értelme, és nem csupán a fennállott compositionalis, »concordantionalis« rendszer, hanem az alantabb kiemelendő törvények szószerinti rendelkezései is ellenmondást tartalmaznának.

A homagium és az emenda épen ugy nem eredeti magyar intézmények, mint sok más, a minek származását a gyakorlati élettel foglalkozók régen elfeledték, az irodalom emberei pedig felkeresni és kimutatni elmulasztották. Eredeti jelentésük megitélésénél azonban szükséges visszatérni genealogiájukra, s megállapitani azon értelmet, melylyel azok származási helyökön birtak, hogy megitélhessük egyuttal azon jelentőséget és hatályt is, a melyben azok, átszármazásuk idején, hazai intézményeink indigenatusát elnyerték.

A mi a német »Wergeld«, »Werigeldum«, a német és franczia emenda volt, mely utóbbiból fenmaradt mai napig is a franczia »amende« mint a pénzbüntetésnek technicai megjelölése, az volt a magyar homagium és a magyar törvények »emenda«-ja is.

Összhangzásban állott ezt illetőleg a magyar törvényhozás és a törvénykezés a némettel és francziával azon tekintetben is, hogy a homagium vagy az emenda nagysága, az okozott sérelem nagyságán, minőségén kivül a megsértettnek vagy megöltnek személyes minősége, illetőleg az államban elfoglalt állásának fontossága szerint emelkedett vagy alább szállott. — »Vorsten, vrie herren, scepenbare lüde, die sin gelik in bote und in weregelde, doch eret man die vorsten unde die vrien herren mit golde to gevene« — Grimm: Deutsche Rechtsalterthümer, 298.

Hogy a Wergeld azonos az emendával, ezt számos régi német törvény, sőt már a leges barbarorum számos helye is bizonyitja. De hogy e jelentmény azonossága még a későbbi korban is fentartatott, erre nézve bizonyosságot nyujt

a többek között a Carpzov által összegyüjtött határozatok egybehasonlitása.

Az Opus Decisionum 187. lapján találjuk: »Decisio XCIX: Haeredes hominis occisi remittentes ex charitate Christiana occisori delictum, per hoc sibi non praejudicant in Weregeldo nisi et huic expresse renunciaverint.»

A Decisio C. pedig igy szól: »Pluribus aliquem vulnerantibus unusquisque eorum ad integram tenetur Emendam.«

Ezen decisio indokolásában még az is mondatik: Haec licet jure saxonico dimiduum Werigeldi non excedat. Jeglicher Finger, Zehen, oder Zahn hat seine sonderliche Busse nachdeme ihme die am Wehr-Gelde gebühret das zehende Theil.«

A compositionalis rendszer, mint a polgárosodás akkori állapotának megfelelő, mint a büntett által okozott sérelem miatt a törvényes és teljes elégtételnek Európában általánosan elfogadott felfogása, a frank-német birodalomból, közvetlenül pedig Németországból, jött át a magyar jogfelfogásba és hazánk régi törvényeibe. Változott az a compositio czímén fizetendő pénz összegére vagy a büntetés helyett teljesitendő vagyoni elégtétel nemére és tárgyára nézve; de e tekintetben — főleg a pénzösszegre vonatkozólag — különböztek egymástól a különféle német törvények is. Mindazonáltal azon legfontosabb lényeget illetőleg, hogy általa ugy a büntett valamint a büntetés megszüntettetett, vagyis a felek között a büntett által okozott egyenetlenség és harcz componáltatott: ezt illetőleg nem volt különbség.

Eltérést képezett az is, hogy a Wergeld megfizetésének elmulasztása — a német források szerint — nem vonta azonnal maga után a büntetés végrehajtását, hanem csupán jogot adott a sértettnek, hogy ellenét faida-val megtámadja, ellene a megszállás jogával éljen. Már fentebb kiemeltük, hogy a német birodalomban a fejedelmek nem voltak képesek megszüntetni az ököljognak a »faida«-ban fennállott jogintézményét. Ennek következménye volt, hogy a compositionalis összeg megfizetésének elmulasztása mindenekelőtt az elégtételnek a sértett fél által önnön erejéből való megszerzésére adott jogot, vagyis, hogy a faida joga újolag felélédt. Nálunk a megszállás joga már Szt.-István II. Decr. 33. czikke által szüntetett meg, sőt halállal büntetendő cselekménynek nyilvánittatott. Ezen külömbsége a faida természetének nyilatkozik a compositionalis rendszerre vonatkozólag is. A faida ugyanis Németországban még jogintézmény volt, tehát a compositio nem sikerülte esetében alkalmaztathatott. Magyarországban ellenben a magánelégtétel e neme halállal büntetendő cselekményt képezett. Nálunk tehát a halállal büntetett

ezen barbár elégtételbeli mód mint subsidiarius jogfolyomány sem volt elfogadható.

Azt illetőleg, hogy a németeknél a Wergeld helyett a megszállás joga éledt fel, Grimm fennidézett munkájára utalhatunk, a hol világosan mondatik:

»Auf das leben jedes freien war ein Wergeld als composition gesetzt, das die verwandten des getödteten von dem thäter forderten, wenn sie nicht vorzögen gegen ihn fehde zu erheben.«

A compositionalis rendszer nyilvánul Szt.-István II. Decr. 13. fejezetében» «duodecim pensas persolvat.« Ugyanazon törvény 1. §-ában: »reddat alium servum vel pretio componat«. A 14. fejezetben: »cum quinquaginta juvencis parentibus mulieris reconcilietur.« A 15. fejezetben »aut quinquaginta juvencis manum redimat.« Szt.-István törvényeiből még csak a II. Decr. 42. fejezete hozatik fel: Si quis Comitum partem Regis defraudaverit; reddat fraudem et duplo componat.

Szt.-László törvényei közül ide tartozik a többiek között a Decr. Lib. I: 14. fejezet: »manum eam cum qua furtum commisit, decem pensis redimat.«

A compositionalis rendszernek felel meg Nagy Lajos decretumának 9-ik czikke:

»Si quis Nobilis ordine judiciario in facto potentiali etc. ac sententiae capitalis, pro quocunque facto in praesentia Palatinali et Judicis Curiae nostrae aut alterius cuiuscunque Judicis praesentia convictus fuerit:

1. §. Judex illius causae talem convictum recaptivet, et tribus diebus causa reformationis pacis inter partes fiendae et ordinandae detineat;

2. §. Et si concordare nequirent, tunc in manus sui adversarii, ad infligendam sibi poenam juxta regni consuetudinem de jure debitam assignet«.

Számos ide vonatkozó törvény közül felhozható még Zsigmond király VI. Decr. 5. czikkének 2. §-a, melyben a nagyobb hatalmaskodást és más bűntetteket illetőleg világosan ki van mondva, hogy a felek bármikor szabadon kibékülhetnek, minthogy az ország régi és dicsőséges szokása »huius modi concordiam in quibuscunque factis potentialibus et aliis libere fiendam dictat et consentit«.

Felhozható továbbá I. Mátyás király VI. Decr. 55-ik czikke, melyben Nagy Lajos fentebb reproducált törvénye nemcsak szóról szóra benfoglaltatik, hanem még részletesebben körüliratván, különösen a concordantia ha-

tályát illetőleg azon külön záradékkal toldatott meg, hogy az elitélt ellenfelével »cum suo adversario« bármiként kiegyezkedhetik, és hogy ezt mindenkor szabadon teheti, a nélkül hogy ezen egyezségért a biró birságot vagy bármely fizetést követelni jogositva lenne.

Oly törvény, mely ezen sokszor ismételt, sokféleképen kifejezett, tehát rendszert képező szabályt végkép megszüntette vagy megváltoztatta volna, II. Lajos haláláig nem jött létre; következőleg a compositionalis rendszer Szent-Istvántól a mohácsi vészig hazánkban is hatályban volt, és büntető törvényeink rendszerét képezte.

A compositiora nézve hazánk jogéletéből még csak egyet emlitünk fel, különösen azért, mert ez által némi világosság derül azon régi eljárási formákra is, melyek a concordálás előmozditása végett a biróság által foganatositandók voltak.

A Codex Authenticus Juris Tavernicalis editus industria Martini Georgii Kovachich a XVII. monumentumumnak LXI. Caput-jában, De homicidio, találjuk leirva azon eljárás formáit, melyek az ezen büntett miatt meginditott bűnvádi eljárásban a sz. kir. városok biróságai által alkalmaztattak. E forrás szerint az itélethozatalra kitüzött napon és a biróság székhelyén »judex actorem .... debet inquirere utrum sua jura contra homicidam petit effectui mancipari, qui si responderit quod vult, judex tamquam misericordia motus compatiendo debebit dicere: bone vir, aut bona mulier, quid tibi auxiliabitur de morte huius viri? numquid resurget ipso facto virtuus, vel frater?«

E felhivást még két izben kellett a birónak ismételnie, sőt ezenfölül engesztelő szavakkal arra kellett törekednie, hogy vádlót az emberölő halálának kivánatától eltéritse: »mitibus sermonibus obviari »actori«, ne festinet in mortem ipsius homicidae«.

Ez ismét egy adat arra, hogy nálunk nem csak hatályban volt a compositionalis rendszer, hanem hogy az, a törvénynek a büntetést illető rendelkezésén kivül, az eszmének megfelelő eljárás formái által is fentartatott és ezekben teljes kifejezését, érvényesülését nyerte.

Mi értelme lett volna egyébként annak, hogy a biró köteles volt felhivni a sértett felet, vajjon ragaszkodik-e az emberöléssel vádoltnak megbüntetéséhez? Mi értelme lett volna továbbá annak, hogy igenlő válasz esetében ugyanazon biró behatólag és résztvevőleg törekedett rábirni a vádlót, hogy a vádlott elleni büntetés kivánságától álljon el, minthogy ennek megbüntetése által a megölt ugy sem nyeri vissza életét?

Ennek értelme csakis az lehetett, hogy a sértett fél hatalmában állott a büntetés, és hogy ennek elállása esetében az állam letette a büntető bárdot, melyet csakis a megsértett egyén érdekében emelt fel és melylyel csupán ennek követelése esetében sujtott. Kiterjedt-e a concordálás rendszere közvetlenül az állam ellen elkövetett bűntettekre, a nota vagy crimen infidelitatisra? és ha nem, vajjon nem oda vezethető-e vissza ezen kivétel, hogy ez utóbbi merényletek által vagy személyesen a király vagy pedig az általa képviselt ország lévén a megtámadott, minthogy a király legfelsőbb justitiarius is volt, de ezenfölül a kegyelmezési jog is királyi tulajdonságai közé tartozott, s hogy ennek folytán hiányzott az alany, a kivel ez esetben a concordálás eszközölhető lehetett volna: ez oly kérdés, mely magát a fentebb kiemelt elvet nem érinti.

Mellőzhető továbbá azon kérdésnek fejtegetése is, vajjon lényeges csorbát szenvedett-e a compositionalis rendszer az által, hogy II. Ulászló I. decr. 82. czikkének bevezetésében az előre eltökélt szándékból és a szándékosan véghezvitt emberölésre nézve — ellentétben Mátyás III. 28-ik czikkével — »omni redemtione semota« rendeli a halálbüntetést.

A II. Ulászló által rendelt megszoritás ugyanis első kezdete az átmenetnek egy másik büntető rendszerbe, mely épen az által, hogy az előbbit korlátozta, annak azelőtti korlátlan fennállását bizonyitja.

A büntetés ezek szerint a sértettet illető magán-elégtétel természetével birván, ebből következik, hogy az erre irányzott eljárás is csupán az elégtételre jogositottnak keresetére volt megindítható és ennek elállása következtében meg volt szüntetendő. Ezen eljárási elv a tulajdonképeni vádelv, ennek legmesszebb terjedő értelmében, azon értelemben, melyben ez — a közérdek helyesebb felismerése által követelt organisatio mellett — Angliában mai nap is hatályban van. Az állam megsértése a bűntett által, azon időben, a melyből a megjelölt törvények származnak, még nem jutott felismerésre; és daczára, hogy az állam vagy a király érdekei, a mennyiben polgári vagy vagyoni kérdésekre vonatkoztak, már akkor is külön közeg által képviseltettek, odáig nem terjedt a büntetendő cselekmények természetének vizsgálata, hogy azokban első sorban az állam és a közérdek ellen intézett támadást láttak volna. A megölés, a megsebesités, a hatalmaskodás által elkövetett sérelem jogi természete ugyanaz volt, mint az adósság megfizetésének elmulasztása vagy más kötelezettség teljesitésének megtagadása. Ezen szempontból a sértett jogának helyreállitására

czélzó eljárás is ugyanaz volt az egyik mint a másik esetben. De épen ez okból azon időben a bűnvádi eljárás nem is lehetett más, mint a vádló által meginditott, általa fentartott elégtételi kereset.

Erre mutat számos törvényünk, melyek a bűntett által megsértett és a biróságnál elégtételt kereső személyt »actor«-nak, a sértettet és sértőt pedig »partes litigantes«-nek nevezik; a mi ismét azon következtetésre vezet, hogy a kereső, követelő személynek ugyanazon állása volt a bűnvádi perben mint a polgáriban. Mindkét esetben a megsértett jog alapján, saját érdekében és önelhatározása folytán lépett a biró elé és fejtette ki a perben az ezen érdeke czéljából szükséges tevékenységet. Az actor fogalmából következett, hogy a keresete alapjául szolgáló és ellenfele kötelezettségét megállapitó tényeket és körülményeket bizonyithatta vagy nem bizonyithatta; a már meginditott pertől bármikor tetszése és érdeke szerint el is állhatott, szóval, hogy az »actor« a pernek valóságos ura volt.

Igaz, hogy több régi törvényünkben megemlittetik a »communis inquisitio« is — például II. Ulászló I. decr. 56. czikkének 1. §-ában. De aligha lesz valaki, a ki ez alatt a kutató eljárást érti. Már maga az idézett törvény csak az esetben engedi meg a communis inquisitio elrendelését, ha abba mindkét fél beleegyezett; de ezenfölül a communis inquisitio természete is lényegesen ellenkezik az inquisitionalis eljárásban szokásos kutatással.

Nagy Lajos decretumának 23. czikkében mondatik:

»Quod inquisitiones non possint fieri per alium modum nisi mediantibus literis Regalibus, vel Palatini, vel Judicis Curiae Regiae

1. §. Et congregentur Nobiles illius Comitatus vel districtus in unum, et ab eis inquiratur manifeste.«

A communis inquisitio ezen törvény szerint csakis »mediantibus literis Regalibus« vagyis csupán »mandatum« következtében volt foganatosítható. Ezen tény a kérdéses intézmény vagy bizonyitási módozat természetének, külföldi fajrokonságának és ebből következőleg eredeti jelentésének és helyeztetésének megitélésénél igen lényeges. Lényeges továbbá ezen inquisitionak megitélésére nézve azon körülmény, hogy nem eszközöltethetett a per birája vagy átalán birói személy által, hanem az egész vármegye jelenlétében és közbenjárásával a literae praeceptoriae szerint kiküldött káptalanbeli vagy conventbeli tag által, még pedig, mint a törvény határozottan mondja, »manifeste«, nyilvánosan.

Azért emeltük ki épen Nagy Lajos törvényét, mert,

mint Werbőczy HK. II. R. VI. cz. 12. §.-ban mondja, az eljárási törvények Robert Károly által Francziaország határairól hozatván be Magyarországba, ennek fia és közvetlen utóda Nagy Lajos idejében a király környezetében élt jogtudós férfiak még a legélénkebb ismeretével birtak a nem rég azelőtt behozott, a reánk maradt irott emlékekből azonban hiányzó törvények szövegének és értelmének. Ez okból alig tévedünk, ha a kérdéses inquisitio mint eljárási intézmény természetének meghatározásánál az ezt meghonositott király közvetlen utódja idejében hozott hazai törvényre támaszkodunk.

Hogy egyébiránt Nagy Lajos idézett törvénye a Robert Károly által behozott franczia határbeli (norman) törvények közé tartozik, ennek bebizonyitására e helyen a következőkre utalunk:

»Die selbsständige Anordnung eines Inquisitionsbeweises lag nicht in der Amtsgewalt des ordentlichen Richters, sondern erscheint als Ausfluss der ausserordentlichen Gerichtsgewalt des Königs.«

Ezt Brunner mondja — »Die Entstehung der Schwurgerichte« czímű, igen jelentékeny munkájában, mely jogtörténetünk forrásainak keresésénél részünkre is több tekintetben hasznos utmutatóul szolgálhat.

»Die Bevollmächtigung zur Vornahme einer Inquisition — folytatja egy másik helyen ugyanazon szerző — erfolgt durch ein königliches Inquisitionsmandat.«

Különösen az utóbbi hely ugyanazt mondja a frank és részben ennek alapján képződött norman eljárást illetőleg, a mit Nagy Lajos törvénye Magyarországra vonatkozólag rendel.

Megjegyzést érdemel, hogy a mandatumok, melyeknek nyomai a frank monarchia törvényeiben megvannak, később mindenütt eltünnek és csak is Normandiában, Angliában és Magyarországban maradtak hatályban, és hogy a communis inquisitio is, melyből Angliában az esküdtszék fejlődött ki, s mely Normandiában a későbbi franczia uralom és törvénykezési rendszer következtében »enquête«-té változott, Magyarországban más alakban ugyan, de 1848-ig még érvényben volt.

Az Ulászló törvényében emlitett »inquisitio communis« azonos volt a Nagy Lajos 23-ik törvényczikkében meghatározott inquisitióval, mely a kutató rendszerrel egyátalán semmi összefüggésben nemcsak nem állott, hanem ezzel, mint akkor még nem létezettel, nem is állhatott.

A communis inquisitio azonosságát a kutató rendszer

szerinti inquisitióval kizárja az, hogy az előbbihez minden egyes esetben külön királyi vagy justitiariusi mandatum, vagy a mint a források nevezik, brevis, jussio, epistola vagy litterae kellett; mig ellenben a kutató rendszerbeli inquisitio egyenesen a vizsgáló birónak a törvény vagy a szokásjog által adott általános felhatalmazáson alapult, melynél fogva ez hivatalával egyszer mindenkorra jogot nyert a való kideritésének czéljából előtte szükségesnek látszó mindenféle kutató intézkedésre.

Kizárja továbbá a kettő közötti azonosságot azon rendkivül fontos, lényeges körülmény, hogy a communis inquisitio csupán tanuk kihallgatására szoritkozhatott, és más vizsgáló vagy kutató cselekményre nem volt kiterjeszthető.

Végre hogy azon inquisitio nyilvános volt, tehát a kutató rendszer elvének, lényegének, természetének legmerevebb ellentéte.

Az idők behatása folytán változott ugyan ezen intézmény is. Zsigmond király VI. decr. 4-ik czikke 2. és 3. §-aiban feltaláljuk ugyan még a communis iuquisitiónak Nagy Lajos idézett törvényében meghatározott mindhárom elemét: a külön királyi kiküldetést — »impetratis literis nostris Regalibus querimonialibus et praeceptoriis« —; a kiküldöttnek a biróságtól különállását; és végre a vizsgálat nyilvánosságát — »per modum proclamatae congregationis, partibus quoque litem habentibus convocatis« — : de már I. Mátyás király VI. decr. 14. czikke lényegesen megváltoztatta ennek egyik nyomatékos elemét.

E törvény ugyanis a kihallgatást, a »sedes judiciaria« székhelyén rendeli eszközöltetni és megtiltja, hogy ez alatt az érdekelt felek jelen legyenek.

Mindazonáltal ezen communis inquisitio a HK. II. R. 27. és 28. czímeibe átment alakjában is oly távol állott a kutató rendszernek megfelelő inquisitiótól, hogy e kettő között az analogia csak a névben, de nem a lényegben állitható helyre.

Nem lehet mindazonáltal szem elől téveszteni, hogy a nyugati államok törvényeiben és törvénykezésében végbement nagyszerű alakulások Mátyás király korában különös erővel kezdettek visszhatást gyakorolni hazánk jogi intézményeire, s hogy a kutató rendszer felé irányuló átalános világ-áramlatnak első nyomai hazánk ezen korbeli törvényein már észlelhetők.

I. Mátyás felvilágosodott szelleme folytonos érintkezésben lévén korának viszonyaival, tudományával és tudósaival; de ezenfölül a nagy király szünet nélkül a világ-fejlődésnek mintegy üterén tartván kezeit: az átalános europai civilisatio felé törekvő irányánál fogva hajlandóbb volt, mint sok elődje, a

külföldnek haladást képező vagy annak mutatkozó intézményei meghonositására.

Hogy az igazságügyi intézmények javitása különösen foglalkoztatta Mátyás az igazságos elméjét és tevékenységét, ezt decretumai minden más adatnál erősebben bizonyitják. De épen ezen decretumai vetnek világot hazánk igazságügyének azon időben igen zavaros és más országokéhoz képest elmaradt állapotára. A törvényekben több helyütt található hivatkozás »inauditum judicium vel potius corruptela« (decr. VI. art. II. §. 1.); judicii genus extra hoc Regnum in mundo inauditum« (decr. VI. art. 18. §. 1.) a nagyszellemü király reformáló tevékenységének szükséges voltát éles vonásokban tüntetik elé; a mint egyébiránt kétségtelen is, hogy a turbulens és csakis a hatalmas király ellentállhatatlan túlsúlya által féken tartott nemesség által a »judicium generale« (decr. III. art. V.) a »Proclamatae Congregationes« alkalmával (decr. VI. art. II.) gyakorolt igazságszolgáltatás mind alakjára és módjára, mind érdemére nézve nem kedvezően tért el a külföldön meghonosult rendszeres törvényszékek biráskodásától.

Más kérdés azután az, vajjon Mátyás királynak a viszonyok által indokolt ezen tevékenysége nélkül hazánk törvénykezése nem vette volna-e azon irányt, melyből Angliában, csaknem hasonló viszonyok között, a norman és az angol-szász elemek viharzó összeütközései és surlódásai folytán, a jelenleg fennálló intézmények alapjai consolidáltattak. De tény az, hogy Mátyás király törvényeiben tétetett meg az első lépés törvénykezési rendszerünknek az akkor már megalakult europai új jogrend értelmében való reformálására; és alig elvitázható tény az is, hogy ezen első reform, habár tényleg az akkor létezett állapotokat javitotta is, de magában foglalta azon elemet, a melyből máshol, természetszerü bontakozás utján, az inquisitionalis rendszer, kifejlődött. Európa legnagyobb részében már ekkor befejezéséhez közeledett a dolgok új rendje; a szaktudós és állandó birák már majd mindenütt kiszoritották vagy legalább döntő súlyuktól megfosztották az esetről esetre összegyüjtött turbulens és tudatlan biróságokat; III. Inocentius és VIII. Bonifacius pápák rendeletei csaknem mindenütt irányadók lettek; a nyilt téren, a tömegek jelenlétében folytatott tárgyalásokat és itélethozatalt a törvénykezési termekbe vonult, a nép kizárásával tanácskozó és határozó birói intézmény, a biróságok titkos és szabályos eljárása váltotta fel. A nálunk előrehaladottabb külföldön képződött e jelenségek nem maradtak hatás nélkül Mátyás szellemére, mely hatást különös mértékben fokozták az Olasz-, Német- vagy Francziaországban a római és egyházjog tanaiban

kiművelt és visszatértükkel az államban és egyházban fontos állomásokra emelkedett hazánkfiainak törekvései; de legfőbb mértékben az észlelt visszaélések és — mint a törvény mondja — a hallatlan botrányok és a türhetetlenekké vált féktelenségek.

Mátyás király, ezen előzmények és az itteni szomorú viszonyok hatása alatt, nagyobb decretuma 2. czikkében eltörölte a vármegyék közgyülésének biráskodását, mert az a legtöbb botrány és előre nem látott veszélyek — corruptela — szinhelye volt.

A király rendszeresitő tevékenységében tovább ment és ugyanazon Decretuma 68. czikkében egyenkint megjelölte azon személyeket, a kik a királyi itélőszéken ennek biráskodása alatt jelen lehetnek; sőt az emlitett törvény 8. §-ában határozottan kimondta, hogy a meghivottakon — tehát a rendes birákon és a protonotariusokon — kivül más személyek nem lehetnek jelen.

A megyei biráskodást Mátyás ezen Decretuma előtt a közgyülés — a terület nemeseinek, szabad embereinek összessége — gyakorolta. Ez rendszeretlen, zavargó, bizonytalan, minden külbefolyásnak kitett, tehát az igazság szempontjából csakugyan veszélyes biróság volt. Hasonlitott ez a feudalismust megelőzött időben fennállott szabad-birtokosok mallumához, valamint később az ennek formái szerint alakult feudalbirtokos és vasallusai, az egyedüli szabadok, biróságához. Mátyás király e helyett a külföldi mintákra a rendes birák itélőszékét hozta be. Decretumának utóbbi rendelkezése pedig a királyi itélőszéken titkossá tette az eljárást.

A szabad birtokosok — a megyei nemesség — és a hivatásbeli birák állottak szemközt egymással. Igy volt ez Angliában is. Ez utóbbi államban a szabad birtokosok hajlithatatlan ereje legyőzte a szaktudós birói elemet és ezen küzdelemből származott az esküdtszék. Nálunk a küzdő és háborgó elemek harczában egy hatalmas király a hivatásbeli birói elem mellett vetette a mérlegbe túlsúlyát. Ezen lépésnek tulajdonitható, hogy nálunk az irány a continentalis rendszer felé tereltetett és e szerint fejlődött.

A túlsúlyra jutott szellem tovább haladt; az új irány mind nagyobb tért foglalt; a zavarok és bonyodalmak megszüntetésére, az igazság alaposabb és részrehajlatlanabb érvényesülésére czélzó intézkedések mindinkább közelednek azon pont felé, a hol azok szelleme a más viszonyok között képződött többi állami intézményektől elválik, s a honnan annak a dolgok logicai fejlődésével a többi intézményekre is visszahatnia kell.

II. Ulászló I. Decr. 53. czikke már azon esküdteket

(táblabirákat) is megszünteti, a kik Mátyás törvénye szerint az itélethozatalnál való közreműködésre a megyék által választattak. Mátyás király közvetlen utódja az egész perbeli eljárást valamint az itélethozatalt kizárólag a fő- és alispánra, illetőleg a szolgabirákra ruházza.

Nagy figyelemre méltó világosságot árasztanak az akkori viszonyokra ezen király III. Decr. 6. és IV. Decr. 10. czikkei.

A törvények számának szaporodásával, a jogtudomány terjedésével, a külföldön szerzett szakképzettségnek belföldi törvénykezésünkben térfoglalásával nálunk is, mint azelőtt Francziaországban és Németországban mind nehezebbé vált a nem-szakképzett birák helyzete és mind nagyobb súlyra emelkedett az újkor irányzatának megfelelő tudományban jártas férfiak befolyása. Ez utóbbiak közé tartoztak főleg a protonotariusok; mig az ország tulajdonképeni birái többnyire a hatalmas főrendi osztályból vétetvén, inkább születésüknél és politikai súlyuknál, mintsem tanulmányaiknál fogva foglalták el a legmagasabb állásokat.

E két elem férfiai, mint két kor külön repraesentansai között, a küzdelem kikerülhetetlen volt. Valószinű, csaknem bizonyos, a mit egyébiránt nagytudományú jogtörténészünk Bartal György is következtetni enged, hogy az ifjak, a külföldön tanult jogfogalmakhoz és jogelvekhez ragaszkodva, azokat átalános érvényű jognak tekintve, haza érkezvén, e tanokat és elveket a hazai jogban is érvényesitették. Kétségtelen, hogy ezen befolyás alatt számos megállapitás, sok megoldás foglalt helyet a királyi itélőszék határozatai között, és mint szokásjog oly jurisprudentia fejlődött ki, melynek forrását a különben is irásba nem foglalt hazai törvények szövegében nem lehetett feltalálni.

E megállapitások száma idővel növekedvén, az ezek alapját képező tudományban nem-otthonos főjustitiariusok kedvetlenül követték az előttük ismeretlen elvekből származtatott jogi megállapitásokat; sőt, mint a törvény mutatja, azoknak helyességét és kötelező voltát is gyakran kétségbe vonták. Ezen állapot tükröződik vissza II. Ulászló III. Decr. VI. czikkében, melyben az itélőmesterek által az ügyek elintézése alkalmával mindig felhozatni szokott szokások összeiratása rendeltetik, de melyekre nézve már most kimondják a rendes birák, hogy csak »azokat fogják elfogadni, melyek jogosak és észszerűek és nem visszaélésen alapulók és észszerűtlenek.«

Ennél még tovább megy a IV. Decr. 10. czikke, melyben már az új irány és emberei fölényének elismerése és a más tényezőkön alapuló tekintélynek a tudomány vezetése alá helyezése világosan felismerhető. E törvényczikkel ugyanis tizenhat, állandóul Budán lakó királyi birósági ülnök kinevezése

rendeltetett, a kiknek feladatává tétetett, hogy a biróságnál jelen legyenek és az ország törvényeit valamint szokásait, melyekről a perekben kérdés leend, megmagyarázzák és összeirják.

Nevezetes ezen törvény már azért is, mert 6. §-a a törvényhozás elé terjesztendő és ez által elfogadandó törvénygyüjtemény elkészitését rendeli, és mert ugyanezen törvényben tartalmaztatnak az állandó felső biróságok első elemei.

Nagy volt a változás, mely ekként a magyar törvényhozás és biróság rendszerében végbement. Jelentékeny lépés történt ezen újitások által hazánk igazságügyi intézményeinek összhangba-hozatalára a külföldön létrejött vagy képződésben levő fejleményekkel. És ha e változások nem érintették az ország politikai szervezetét, ha nem szolgáltak kiindulási pontjául oly képződéseknek, melyek a közjog más elemeit is bevonták vala az alakitás hullámzataiba: ez, a közbejött nehéz válságokon kivül, a magyar nemzet lelkében élő azon bámulatos sajátságnak tulajdonitható, mely az időnkint elfogadott bármely elvnél hatalmasabb erővel taszitotta vissza mindazt, a miben jogainak és kiváltságainak csorbitását vagy veszélyeztetését ismerte fel.

De még erősebb adatot képez a nemzet lelkében élő természetes józanság feltüntetésére, hogy az inquisitionalis rendszer az útját előkészitett törvények alapján sem fejlődhetett ki; és hogy a külföld példája nem volt elég erős arra, hogy a kutató eljárás behozatalát, minden látszólagos előnyei, rendszeressége és egyéb csábitó varázsa mellett is, lehetővé tegye. Mi, kik előitéletmentesen vagyunk képesek megitélni az akkori viszonyokat és a törvényhozás tényezőinek irányát, elveit, előnyeit és hátrányait, teljes elismeréssel irántuk mondhatjuk, hogy nem létezhetett oly hatalom, mely a magyar nemességet II. András Decretuma II. czikkének feladására birhatta volna. Ennek fennállása alatt pedig a kutató rendszer — mint vele ellentétes — törvény által nem volt behozható.

Történtek ugyan ez irányban erős és következetességgel folytatott kisérletek, különösen III. Ferdinánd részéről az általa 1656-ban kiadott ausztriai büntető törvény és eljárás elfogadása végett; de helyesen jegyzi meg Kelemen, hogy »azok, a kik az emlitett rendelet tartalmát alaposan tanulmányozták és megvitatták, sok olyant találván benne, a mi a magyar nemesség előjogaival, szabadságával és jogaival ellentétben áll, sohasem voltak rábirhatók, hogy azt egészben és teljes terjedelmében elfogadják.«

E rendelet melléklet gyanánt csatoltatott ugyan a Corpus Jurishoz, de törvénynyé vagy kötelező jogszabálylyá nem vált. Mindazonáltal ez képezte a kerülő úton hozzánk is

eljutott és nálunk is elterjedt inquisitionalis eljárás alapját, mely megtűretett ugyan, de jogosnak el nem ismertetett; mely tényleg — habár nem teljesen — hatályban volt, de törvényes erőt soha nem nyert.

Teljes kifejlődését akadályozták részint II. András Aranybullájának a HK. I. R. IX. czímébe felvett, a nemzet által bármely viszontagságok között legdrágább kincs gyanánt őrzött rendelkezései; részint azon körülmény, hogy az események nem lelkesiték a nemzetet az absolut uralom alatt lévő Ausztria büntető törvényeinek és eljárási szabályainak magyar nemzeti intézménynyé alakitására. De a következő idők sem voltak többé kedvezők az absolutismusnak és hatalmi elemeinek fejlődésére. Részben alkalmaztatott ugyan a Praxis Criminalis, de alkalmaztattak e mellett más felső rendeletek is.

Igy lett meg, igy jutott be gyakorlatunkba és maradt fenn egy ideig hazánk törvénykezésében az inquisitionalis rendszer.

Nem lévén eljárási törvényünk, az ausztriainak szakaszokba foglalt kimeritő intézkedései hézagot pótoltak. Elvét és elvének ellentétét a I-ae IX. rendelkezésével és szellemével a gyakorlat nem vizsgálta. A kutató rendszer lett ezentúl egy ideig a büntető eljárás kisegitő szabályzója, s minthogy az előbbeni joggyakorlat emléke lassankint elmosódott: a praxis férfiai a kutató rendszert hazai szokásjognak kezdették tartani. Pedig ezzel is úgy voltunk, a mint az 1843-ik évi tervezet készitőinek kisebbsége, ezek között Deák Ferencz is az esküdtszékek melletti különvéleményében, számos úgynevezett hazai institutióinkról mondja:

»Átszivárogtak hozzánk a külföld institutiói, összeforrtak saját institutióinkkal, idő és megszokás felejtették velünk azoknak eredetét, és nem egy törvényt, nem egy fennálló gyakorlatot, nem egy szokást nevezünk ősinek és nemzetinek, melynek idegen származását könnyű kimutatni«.

Ide vezethető vissza, hogy már az 1729-ik évi országgyülés mindenek fölött a büntető törvények elkészitésével — tehát a »Praxis criminalis« teljes kiküszöbölésével — komolyan foglalkozott.

Az 1790/1-ik évi deputatio által kidolgozott büntető codex és eljárás tervezete nyilt óvást tartalmaz az egész inquisitionalis rendszer ellen és igen sok és igen lényeges intézkedéseket fogad el, melyek a vádelvnek egyenes folyományai és garantiái.

Az 1843-ik évi tervezet pedig mind elvére, mind szellemére, mind intézkedéseinek összeségére nézve egyenes meg-

támadása a Praxis Criminalisnak és az ez által az ország büntető törvénykezésébe bejutott áldástalan állapotnak.

Azon felfogás tehát, mintha a kutató rendszer hazánk jogéletének talajában találná életszálait, abban gyökeresedett, erősödött volna meg, téves és történetellenes. Önérzettel mondhatja a magyar nemzet, hogy ezen szabadság- és jogellenes, ezen elnyomó, kinzó, lealacsonyitó rendszer nem származott a nemzet geniusából, sőt azzal nem is azonosult.

Ezen rendszer nem magyar történelmi, mert vitátlan élete hazánkban sohasem volt.

Ezen rendszer nem alkotmányos, mert alkotmányos uton sohasem fogadtatott el, törvény azt nem hozta be és el nem ismerte.

Nincs okunk tehát végleges eltörlése fölött sajnálkozni.

A kutató rendszer nem a magyar állam, nem a magyar jogfelfogás és jogélet rendszere; mert a mint azt néhai Mailáth György országbiró helyesen mondta: a törvény által megállapitott és a törvény elvéből folyó magyar bünvádi rendszer mindig a vádrendszer volt.

Midőn tehát a törvényjavaslat előkészitésénél az egész mű szellemi központjául és vezérelvéül a vádelv fogadtatott el, ennek kijelölésében és követésében, a polgárosodás irányzatán kivül, még a hazai történelem és jogélet szelleme is szolgált utmutatóul.

V.

Az esküdtszék mellőzése.

Mielőtt a vádelv lényeges föltételei és folyományai kiemeltetnének és ezekhez viszonyitottan megkiséreltetnék a törvényjavaslat főbb rendelkezéseinek jellemzése, egy nagyfontosságú, korunk és hazánk közvéleményét kiválóan foglalkoztató kérdés parancsol megállapodást, kitérést.

A törvényjavaslat nem terjeszti ki az esküdtszéki biróság hatósági körét az 1848: XVIII. törvényczikk által megvont határon túl. A jelen törvényjavaslatban szabályozott eljárás kizárólag az állandóul alkalmazott birák biráskodását tételezi fel.

E rendszer nagy hordereje a javaslat előkészitésénél nem ismertetett félre. Tudva volt, hogy ezen álláspont elfoglalása hazánk haladásáért és szabadsági intézményeinek biztositásáért lelkesülő sok jelesünknek régen táplált kedvencz eszméjét sérti; hogy a javaslat e rendszere sokaknak ellenzését és elkeseredett harczát provocálja. El kellett ismernünk és számba

vennünk azon eltagadhatatlan tényt, hogy hazánkban is nem csekély azon férfiak száma, a kik minden jótéteményt, melyet a vádelv igér, minden garantiát, melyet az ezen elvet keresztülvivő bűnvádi eljárás tervez, értéktelennek, illusoriusnak tartanak, ha nem esküdtek határoznak azon kérdés fölött, hogy a büntetendő cselekmény létföltételei gyanánt in abstracto a büntető törvényekben meghatározott ismérvek a concret esetben tényleg fennforognak, és hogy a vádbeli cselekmény elkövetését illetőleg a bűnösség vádlottat terheli-e?

És nem lehet kicsinyleni az érvek súlyát, melyek e felfogást támogatják.

Nincs ugyan még teljesen befejezve azon vita, vajjon a perben felhozott tények valódiságának megállapitása kizárólag, vagy legalább a legnagyobb valószinüséggel, az esküdtek megfelelő közreműködése által van-e biztositva? A legjelesebb férfiak között, a theoria valamint a praxis kitünőségei között, e tekintetben merev ellenkezések nyilvánulnak; és nem lehet tagadni azt sem, hogy az esküdtszéki intézménynek elterjedése által a continensen az illetékes ellenzők vagy legalább a kételkedők száma nem növekedett, és hogy aggályaik igen számos verdict által súlyt és erőt nem nyertek volna.

De ezt mellőzhetjük. Azt mindenkinek el kell ismernie, hogy az esküdtszéki intézmény mellett, minden egyébtől eltekintve, egy, már magában is nagy jelentőségű gyakorlati tény harczol. Ezen intézmény az utóbbi két évtized alatt csaknem az egész művelt Europa büntető törvénykezésében elfogadtatott; sőt több államnak alkotmányában az alkotmányos garantiák sarktétele gyanánt gyökeresittetett. Ez tény, melyet sem elvitázni, sem jelentőségében alászállitani nem lehet.

Felhozható ugyan, hogy a német birodalmi birósági szervezet és a bűnvádi eljárás szükségesnek látta épen a birodalom és annak feje elleni árulást, tehát a legsúlyosabb bűntettet, az esküdtszék biráskodása elől elvonni, és hogy e tekintetben a rendes birósághan kereste azon garantiát, melyet az esküdtszékben az e körül kérdésbe jövő érdekek nagyságának megfelelő fokban feltalálhatni nem vélt. De még ezen tény és az ebből levonható érv sem gyöngiti meg azt, hogy a többi bűntettek, és igy az állam elleniek fölötti biráskodásban is, az esküdtszék közreműködése igazoltnak, szükségesnek, tehát a számba jövő két irányban elegendő biztositékot tartalmazónak fogadtatott el.

Ha mindennek daczára a jelen törvényjavaslat nem fogadta el az esküdtszéki intézményt, illetőleg azt az 1848: XVIII. t.-cz. által vont körön túl nem terjesztette ki, ennek indoka nem magában az intézménynek természetében, nem is az ennek helyes functionálása föltételét képező szervezet és egyéb fontos intézkedések tekintetében tényleg fennálló, minduntalan meg-

újuló küzdelmekben, sőt nem is a köztudomásra jött egyes, nem bátoritó verdictekben keresendő: hanem egyedül csak különös, egyelőre semmiféle törvény által le nem győzhető és el nem hárittható viszonyainkban keresendő.

Magyarország nemzetiségi viszonyai nem teszik lehetővé, hogy minden törvényszék mellett, vagy legalább annyi törvényszék mellett, a mennyi a bűntettek fölötti biráskodásra szükséges, az esküdtszéki intézmény természetének megfelelő, az ennek elvét, létokát és mellőzhetetlen föltételét képező garantiák megtartása mellett, esküdtszékek szerveztessenek, és azon végzetes fontosságú határozat kimondása, mely az esküdtek feladatát képezi, alapos megnyugvással ezekre bizassék.

Nézzük hazánk ethnographiai viszonyait; vegyük az itt mutatkozó tényeket komolyan szemügyre; tegyünk le ezen vizsgálás közben minden előszeretetről, minden elfogultságról és czélzatosságról; ne akarjunk elargumentálni semmit abból, a mit a valóságos, a kétségtelen tények felismerésünk körébe hoznak. És ha kellő komolysággal, elfogulatlan szemlét tartottunk tényleges állásunk fölött, kétségen kivül azon eredményre kell jutnunk, hogy nálunk általános esküdtszék vagy épen nem állitható fel, vagy csak olyan, mely az esküdtszék látszatával, formáival birhat ugyan, de annak valóságos lényegét és garantiáit nélkülözni fogja.*)

Nézzük a felvidék nemzetiségi configuratióját. Nem találunk ott oly törvényszéki területet, a melynek népessége két vagy három nemzetiséghez ne tartoznék, s a melyen a külön nemzetiséghez tartozók az összes lakosság jelentékeny számarányait ne képviselnék.

A dolog ezenfölül még ugyis áll, hogy a földmíves osztályhoz tartozók csaknem kizárólag, a kisebb iparosok pedig legtöbbnyire, csak saját nemzetiségük nyelvét beszélik, a megye területén élő más ajku polgárok nyelvét azonban nem értik. Kivételek ez utóbbi tekintetben főleg csak a nagyobb városokban vannak, a melyeknek kisebb iparosai között nagyobb számmal találkoznak olyanok, kik az azon városban lakó más nemzetiségek egyikének vagy másikának nyelvét is értik vagy beszélik. A felső megyékben a magyar, német és szláv nemzetiségüek vannak ekként elterjedve. Ezen vidék törvényszéki területein tehát az esküdteknek e három nemzetiséghez tartozók közül kellene vétetniök.

Ily népességi viszonyok mellett az esküdtszéki biróságok

*) Az utolsó népszámlálás nemzetiségi adatai csak jelen dolgozat nyomatása alatt tétetvén közzé, később fognak méltattatni.

felállitása, ugy hogy az valóságos igazságügyi intézmény legyen, teljes lehetetlen.

Minden garantia között, melyet a bűnvádi eljárás nyujtani képes, a legelső és a legföltétlenebb a közvetlenség. A legnagyobb vívmány, melyet az újkor követelményeinek megfelelő bűnvádi eljárási törvények megvalósitani, törekesznek és melynek biztositására a legtöbb, a legóvatosabban körülirt, gyökeres intézkedést tartalmaznak, abban foglalható össze, hogy vádlott terhére nem róható oly körülmény, mozzanat, melyre vonatkozólag a bizonyiték vagy az ő és a vád fölött határozó valamennyi biró (és esetleg esküdtszéki tag) jelenlétében lefolyt főtárgyalás (illetőleg esküdtszéki tárgyalás) alatt nem vétetett ki, vagy mely — a szorosan meghatározott kivételes esetekben — a főtárgyalás alkalmával felolvastatván, arra vonatkozólag birái jelenlétében nyilatkoznia alkalom nem adatott.

Ebben van a közvetlenség lényege. Vegyük el ezt vagy gyöngitsük meg, és leglényegesebb biztositékától fosztottuk meg a bűnvádi eljárást.

Ámde nincs közvetlenség, az államnak és törvényhozásnak ezt proclamáló elvi kijelentése valótlan, ha az esküdtek és birák, a vádló és a vádlott nem értik meg mindazt, a mi az eljárás tárgyát képező ügyre vonatkozólag a tárgyalás alkalmával felhozatik, a miből a biróságnak — akár esküdtekből álljon ez, akár törvénytudó birákból — határozatát meriteni, a mire a bűnösség vagy bűntetlenség kimondását alapitani kell. A közvetlenség értelme épen azon hatás közvetlenségében rejlik, melyet az eljárás valamennyi tényezője előtt kihallgatott vádlottnak vallomása, ennek a vádra, vagyis bűnösségre, illetőleg bűntelenségre vonatkozó minden körülmény iránt adott nyilatkozata, felvilágositásai, magyarázatai, ellenvetései, a birákra illetőleg az esküdtekre is gyakorolnak. Abban áll továbbá a közvetlenség értelme, hogy mindenik tanu a vádló és a vádlott jelenlétében, a birák szine előtt hallgattassék ki; hogy azt, a mit mond, és ugy a mint mondja, a birák, esküdtek megértsék; hogy a tanu tudomásának forrása, körülményei, és vallomásának minden része iránt ugy a vádló mint a vádlott, továbbá a birák is felderitő kérdéseket intézhessenek hozzá; hogy a netaláni ellenmondások, eltérések, a birák előtt felderittessenek, constatáltassanak vagy elhárittassanak; a tanu vallomásának gyönge, határozatlan pontjai ép ugy mindenkinek felismerésére hozattassanak, mint annak netaláni tüzetes, határozott és félremagyarázhatlan tartalma.

Abból áll végre a közvetlenség megbecsülhetetlen értéke, hogy az itélők, meghallgatva és megértve a vád- és védbeszédeket, meggyőződjenek, hogy azon, igen gyakran csakis egy

subtilis külömbségtől függő ismérv, mely a büntetendő cselekményt a büntelentől, a súlyosabb bűntettet az enyhébb cselekménytől elválasztja, a concret esetben tettleg fenforog-e vagy sem? fenforgása bizonyittatott-e vagy sem?

Már most, ha az esküdtek fele, vagy egyharmada, vagy habár csak két esküdt nem érti a nyelvet, a melyen vádlott és a tanuk szólanak: létezhetik-e akkor közvetlenség? Képzelhető-e, hogy a verdict a bizonyitási eljárás alatt, a bizonyitó és ellenbizonyitó adatokból és ellenadatokból nyert összhatásnak eredménye?

Ha továbbá az esküdtek egyik része nem érti a nyelvet, a melyen a vád- és védbeszédekben a jogi megkülönböztetések, vagy pedig a vádlottnak lelki állapotában a cselekmény elkövetése előtt vagy alatt végbement hatások kiemeltetnek, fejtegettetnek, és az egyik vagy másik felfogás mellett szóló mozzanatoknak megjelölésével ezekből a legmesszebb ható következtetések származtatnak: van-e ily esetben közvetlenség? Az észleltek és a felismertek komoly megfigyeléséből nyert valódi és lelkiismeretes meggyőződés fog-e nyilatkozni ez esetben azon esküdtek szavazatában, a kikre nézve a védelem üres pompa, haszontalan idővesztegetés volt, mert annak egy szavát sem értették?

Bizonyára nem! És ha nem, esküdtszék lesz-e azon intézmény, melyet a törvény létrehoz, s melynek létrehozatalánál a törvényhozó már előre tudja, hogy az általa alkotandó biróság több tagja biráskodása alkalmával nem fogja ismerni a ténybeli állást, és döntő határozatát a döntő körülmények ismerete nélkül lesz kénytelen kimondani? A kik a viszonyok ezen kikerülhetetlen állapotában is, és daczára e legyőzhetetlen nehézségeknek, követelik az esküdtszéket, gondolják meg jól, vajjon garantiáit fokozzák-e a jogrendnek és a jogbiztonságnak!? avagy midőn lelkesedésük tárgyát minden áron megvalósitani törekesznek, nem semmisitik-e meg lelkesedésük valódi lényegét és czélját: a jogrend, a személy és vagyon oltalmának garantiáit?

Azt fogná talán valaki mondani, hogy ily esetben tolmács által lehet segiteni. Igenis, a törvénykezés kénytelen, némely kivételes ritka esetekben ezen kétes értékű expedienshez is folyamodni. De a törvényhozás, mely ezt megengedi, sőt azon esetekre nézve, melyekben más választása nincs, megrendeli, igen jól tudja, hogy sokat veszélyeztet, hogy a közvetlenség előnyét feladja, hogy a forditás és a magyarázat által, melyben a szavak a biró felismerésére jutnak, ezek valódi jelentménye sokszor elmosódik, elváltoztatik, valódi lényegéből kiforditattik. Ritka, kivételes esettel lévén dolga a törvényhozásnak, és más mód nem állván rendelkezésére, a többféle rosz közül, ezen roszat kénytelen választani. De épen azért, mert

ezen expediens káros hatását ismeri a törvényhozás, rendszer gyanánt nem fog létrehozni oly birósági intézményt, melyről már előre tudja, hogy functionálásának rendes tényezőjét a tolmács képezendi.

Kiküszöböltetett a vizsgálóbiró jegyzőkönyvének döntő hitelessége; nem engedtetik meg, hogy a felebbezésben az első biróság előtti főtárgyaláson felvett, a birák, a vádló és vádlott jelenlétében felolvasott, általuk és az elnök által ellenőrzött, aláirt jegyzőkönyv tartalma legyen az irányadó; a vitás és elhatározó kérdésekre nézve követeljük, hogy a bizonyitékok a felsőbb biróságok előtt is eredeti voltukban, közvetlenségükben vétessenek fel; sőt több ország ezt nehéznek látván és elsőfokú biráiban e ténykérdést illetőleg megbizhatni vélvén, hajlandóbb volt az egyébként kétségtelenül garantiának elismert felebbezést egészen elejteni, mintsem megengedni, hogy a felsőbb biróság ne a közvetlenség meghamisithatlan forrásából, hanem a jegyzőkönyvi feljegyzésekből meritse megállapitásának elemeit. — És most behoznánk oly törvénykezési rendszert, mely már az elsőfokú biróságnál is csak a közvetités vegyitékes szelenczéjéből nyujtja a tényállást?

Angolul, francziául, olaszul, spanyolul nem sok biró tud. Az élénkebb nemzetközi érintkezésben mindazonáltal lehetséges, hogy ezen nemzetek egyikének tagja ellen kell Magyarországon folyamatba tenni a bűnvádi eljárást. Ez mindenesetre csak ritka kivétel. Ily esetben alig van más mód, mint a tolmács segélyével való kihallgatás és tárgyalás. De ez nem állhat a belföld lakóira, oly polgárokra nézve, a kik azon vidéken laknak, a hol a biróság elé állittatnak, és a kik felét vagy harmadát képezik azon biróság területe lakosainak. Ez esetben is a tolmács közvetitésére szorulni annyi lenne, mint a törvénykezés rendes súlypontját a tolmácsba helyezni. Ez a szervezetnek legsúlyosabb elitélése volna.

Ezt nem fogja ajánlani senki, és ha ajánlaná, a magyar törvényhozás nem fog oly szervezetet létrehozni, mely csakis ily kétes értékű expediens segélyével functionálhat.

Talán azt lehetne ajánlani, hogy vegyes nemzetiségű területek osztassanak fel különkülön nemzetiségek szerint; vagy pedig az esküdtek csoportosittassanak nemzetiségek szerint, és ezek közül mindig azon csoport hivattassék be functióra, a melyhez vádlott, nemzetiségénél fogva, tartozik.

Mellőzzük a magyar állami szempontot, mely ezen csoportositást határozottan visszaútasitja, s megjegyezve, hogy ez által az esküdtszéki intézmény behozatalával oly elv fogadtatnék el állami intézményeinkben, a melynek további kifejlő-

dése előreláthatólag nagy rázkódtatásokat és bontakozásokat hozna a felszinre: e helyen és ez alkalommal a felvetett eszmét csupán igazságügyi hatásában veszszük taglalás alá.

A felhozott eszme igazságügyi tekintetekből is veszedelmes. Ott, hol egymás mellett több nemzetiségbeliek laknak, nem mindig békés és szenvedélytelen a közöttük fennálló viszony. Az emberek között létező különbségek — vallás, faj, osztály, foglalkozás — már gyakran képezték a viszályok és surlódások, sőt a legvéresebb harczok okát. Napjainkban a nemzetiség lett egyrészről a különválás, másrészről az összetartás és csoportosulás elemévé. A nemzetiségi kérdés nálunk is vetett hullámokat. Hosszabb ideje már, hogy ennek nevében és czége alatt szíttatnak egyrészröl a legveszedelmesebb aspiratiók, másrészről a gyülölködés. Eredménytelen nem maradt e szünetlen ostrom. Sokan vannak, a kiknek keblébe oltani sikerült a keserüséget, s a mások, különösen a magyar faj iránti gyülöletet.

Ez lévén a tényleges állapot, az óvatos és előrelátó törvényhozás figyelmét nem kerülheti ki, hogy a vádlott nemzetiségéhez tartozó esküdtek elfogultsága, ezeknek vádlott iránti rokonszenve, veszélyes lehet talán az államra, talán a más nemzetiséghez tartozó sértett fél jogaira. A törvényhozás nem feledheti, hogy bünvádi ügyben sokszor a közjog, az állam-intézmények, a közhatóságok hatósági köre, sokszor a kötelességét teljesitő közhatósági tag állanak kérdés alatt, és hogy a változhatatlan verdict, melyet az esküdtszék hoz, a vádlott bünösségén vagy büntelenségén fölül még egyéb, messzebb terjedő kérdések fölött is dönt.

Azzal tehát, hogy csakis vádlott nemzetiségéből lenne alakitható az esküdtszék, a veszély csupán más pontra lenne áthelyezve. A hol a vádlottat már előre a birák rokonszenve, a sértettet azok ellenszenve fogadja, ott az érzelmek árja fojtja el az igazságot, ott a törvény és jog már előre ki van szolgáltatva az indulatoknak. A biróság, mely ily eredményt helyez kilátásba, nem a garantiák szükség-érzetének alkotása. Önámitás vagy hypocrisis nélkül nem lehetne állitani, hogy ezen, esküdtszéknek nevezett biróság valóságos esküdtszék, és hogy az államban, mely ekként szervezi bünvádi törvénykezését, nem az egyéni önkény, hanem a törvény és a jog uralkodnak.

Ezen az áron a magyar törvényhozás bizonyára nem fogja behozni az esküdtszéki biróságot, és ha ennek behozatalára csupán e mód kinálkoznék, nem lehet kétség, hogy törvényhozóink ugy a magyar állam, mint a bünvádi törvénykezés czélja, a törvényesség nevében kategorikus nem-mel felelendnek.

De van még egy mód. Vizsgáljuk meg ezt

Lehetnek talán olyanok, a kik azt mondhatnák, hogy az esküdtszéki szervezés fentebb kiemelt akadályai még nem képeznek elegendő okot arra, hogy magáról az intézményről, melyet a közöttünk élő valamennyi alkotmányos nemzet, sőt Oroszország is elfogadott, le kelljen mondanunk és ez által a többi civilisált nemzettől mintegy különválnunk. Az esküdtszéki intézmény behozatala nélkül nincs garantia; ezt tehát be kell hozni és akkép szervezni, hogy az inconvenientiák kevésbbé legyenek érezhetők.

A construálást következő argumentatio kisérhetné.

Bármennyire kivánatos is, hogy valamennyi esküdt megértse a vádlót, a vádlottat, a védőt és a tanukat; de ha ez nem érhető el, erről le kell mondanunk. Erről minden nagyobb gyakorlati veszély nélkül le is mondhatunk, ha az esküdtek képesitésére oly szabály fogadtatnék el, mely által elérhető, hogy azok túlnyomó többsége, például kétharmadrésze, az illető vidéken nagyobb számban levő különböző nemzetiségbeliek nyelvét beszélje, illetőleg értse, és hogy egyszersmind valamennyien egy közös nyelvet is beszéljenek. Ha az esküdtszék ekként szerveztetik, előfordulhat ugyan, hogy két vagy három esküdt nem érti meg a vádlottat vagy a tanut, de a mit nem értett meg, megmagyarázzák neki esküdttársai, a mi által a tolmács gyakori használatának szüksége is elenyészik és önálló, elfogulatlan, szabad esküdtek lévén azok is, a kik a magyarázás tisztét teljesitik, a tolmácsolásból egyébként származó veszély teljesen elhárittatik.

De épen ezért szükséges, hogy valamennyi esküdt egy közös nyelvet tudjon, hogy egymást megérthessék, és a magyarázat hűségét és helyességét a többiek ellenőrizhessék, esetleg helyreigazithassák.

Első tekintetre vonzerővel látszik birni ezen expediens; de közelebbről tekintve, az eddigieknél is veszélyesebb. A közvetlenséget, mely minden rendszernek, hogy elfogadható legyen, sarkpontját, alaptételét kell, hogy képezze, ezen expediens mára priori feláldozza, tehát mindazon veszélyeket egyesiti magában, melyek már fentebb kiemeltettek. Két vagy három szavazat, ez az esküdtszéki biráskodásnál nagyon fontos dolog. Két vagy három esküdt befolyásolása a fölényben levő esküdttárs által, döntő lehet a többség verdictjére. A tolmácsolás tisztét rendszerint a legképzettebb, a legelőkelőbb tag fogja teljesiteni. Ha arra vonatkozólag másoknak kételyei lennének, a magyarázó intelligentiájának, társadalmi állásának túlsúlyával fog hatni a kevésbbé képzett, a szó és eszmék hatalmával kevésbbé rendelkező, társadalmi állását illetőleg is az alárendelésre hajlandó esküdtre. Képzeljünk egy hatalmas földesurat, egy volt

főispánt vagy alispánt, egy nagynevű ügyvédet szemközt két földmívessel, a kiket amaz kitanit, a kiknek magyaráz. Csak az emberi természet és a dolgok valódi rendjét és összefüggését nem ismerő állithatja, hogy azon túlnyomó fölényben levő egyén nem a maga iránya szerint fogja befolyásolni a két szegény embert, és hogy ez esetben e két-három szavazatból a tárgyalási teremben történtek, lefolytak és észleltek, a bizonyitékok valódi állásának visszahatása, és nem a magyarázó czélzatos befolyása és irányzása, fog reflectálni.

De van ezen expediensnek még egy másik veszélye is.

A föltétel egy közös nyelv tudása lévén, az esküdti qualificatio fölötte szűk körre szorul. Az egyes vidékek magasabb műveltségű férfiai — az aristocratia, a nagy-iparosok, a gazdag kereskedők, a tudományosan képzett férfiak — a vidék nyelvén kivül csaknem kivétel nélkül tudnak magyarul vagy németül. Nincs oly törvényszéki terület vagy megye, a hol kisebb-nagyobb számban ne laknának magyarok is. A német nemzetiséghez tartozók is az ország sok vidékén kisebb-nagyobb tömegekben léteznek.

A vidék magasabb műveltségű osztályából, annak népe azon töredékével, mely a magyar vagy a német nemzetiséghez tartozik, igen is összealkotható oly esküdtszék, melynek tagjai megértik egymást, a kik tehát az egymásra hatás, a felvilágositás és a megmagyarázás ezen föltételét birják. Ha például a nagy-kikindai törvényszék területén szerb vádlott áll az esküdtszék előtt, azon terület műveltebb osztályainak túlnyomó része a szerb nyelven kivül tudván magyarul vagy németül, ha az esküdti qualificatio egy közös nyelv tudására esik, ezen, a műveltebb osztály, a terület magyar vagy német ajkú lakosaival együtt, kétségtelenül birja a közös nyelv tudásának esküdtté képesitő qualificatióját. A nagyobb földesur, a megyei volt tisztviselő, az ügyvéd, az orvos, a gőzmalom-tulajdonos, a nagykereskedő megértik a szerb ajkú vádlottat és a szerb ajkú tanúkat, és ha az esküdtszék többi tagjai magyar vagy német nemzetiségbeliekből vétetnek, az előbb megjelöltek ezeket is megértik és viszont ez utóbbiak — ha magyarok — megértik az ezen nyelvet beszélő műveltebb társaikat, és ha németek, szintén megértik azokat, minthogy azok németül is beszélnek.

De már a vádlott vagy a tanuk megértését illetőleg másképen áll a dolog. A vádlott, a tanuk, szerb nemzetiségbeliek. A német vagy magyar nemzetiségbeli egyszerű földműves esküdt a szerb nyelvet nem érti: vádlott tehát az esküdtszéket képező birák egy részével nem képes magát megértetni; a tanuk vallomása ezen esküdtekre nézve szintén érthetetlen. Ezen esküdszék tehát szintén csak a közvetlenség feláldozásával functionálhat.

De vajjon nem veszik-e észre ezen eszme pártolói, hogy az esküdtek között nincs szerb nemzetiségű tag; vagy ha van, nem azon jogon lett az, mint a magyar vagy német ajkú földmíves, a kit a választói képesség és saját nemzetisége qualificálnak az esküdti hivatásra; hanem csakis azon véletlen körülménynél fogva, hogy anyanyelvén kivül magyarul vagy németül is tud, vagyis — a mi rendszerint egyezni fog — mert a magasabb inteligentiával biró körökhez tartozik. A szerb, a román, a német, a szláv, a ruthén földműves rendszerint nem tudnak magyarul, sem németül. Azon nyelvek, a németnek kivételével, oly közös nyelvet sem képeznek, hogy a két vagy három különböző nemzetiségüek között összekötő kapocs gyanánt szolgálhatnának. Ebből következik, hogy az esküdtszék biráskodásában a súlypont mindig a művelt és a vagyonos osztályra esik, az egyszerű, habár tisztességes, de szegényebb népelem, legtöbbnyire még vádlott nemzetiségbelijeinek, kizárásával. Szabadjon kérdezni: Megfelel ezen alakitás az esküdtszék természetének és fogalmának? Vádlott »p a r e s e i«, sorsosai, fogják-e ily alakitás esetében kimondan fölötte a részrehajlatlan, az elfogulatlan, a rokon vagy ellenszenv által nem befolyásolt verdictet? A néptömeg százezrei közül, egy meg nem hamisitható alap és sorrend folytán, esetleg épen a fennforgó ügy megitélésére hivatott és e functiója után ismét a nép ezrei között eltünő polgárok befolyásolatlan nyilatkozata lesz-e ezen verdict? avagy ellenkezőleg, egy szűkkörü testület ugyanazon tagjainak kevés félbeszakitással ismétlődő r e n d s z e r e s b i r á s k o d á s a többi polgártársaik fölött?

Esküdtszék-e ez? Bir-e ily testület az esküdtszék valódi kellékeivel?

Alig találkozhatnék valaki, a ki »igen«-nel feleljen.

Az esküdtszék elnevezése alatt ekként alkotott testület még a recusatio joga mellett is a felsőbb körök biráskodása lenne az alsóbb körök fölött; ezen fölül pedig még egyik nemzetiség kiváltságos hatalmi köre a többiek fölött; hasonlitana e rendszer a régibb táblabirói itélőszékekhez, de az esküdtszék nevét jogtalanul viselné, ennek garantiáit sem az egyik, sem a másik irányban ezen rendszer nem valósitja meg.

De igenis, megvalósitaná a törvény előtti egyenlőség, a jogegyenlőség nagy elvének feladását. Megvalósitaná a nemzetiségek között a keserűség és viszály új elemeit. Tényleg és eredményében kiszoritva — habár a közös nyelv szükségének czíme alatt — több nemzetiséget az esküdt functiójából, új és nem valótlan alapot adna az elnyomatás, a legyőzés miatti, eddig alaptalan és igazolatlan panaszokra, kifakadásokra és gyűlölködésre. Az igazságot nem szolgálná e rendszer; a társadalom egyéb nagy érdekeit pedig, a jogegyenlőséget, a

nemzetiségek nyugalmát, igazolatlanal megsértené. E rendszer vagy expediens tehát hasonlóul elfogadhatatlannak bizonyult.

Hátra van még az 1843-ik évi deputatio kisebbségének külön véleményében inditványozott rendszer. Ezen javaslat szerint a megye közgyülése a 24 éven fölüli és legalább 100 forint évi jövedelemmel biró állandó lakosok közül évenkint választotta volna az esküdteket. Ez tehát nem az átalánosan meghatározott qualificáltaknak senkitől nem függő, senki által meg akadályozható, de másrészt senkinek érdekei által ki sem is eszközölhető behivatása az esküdt functiójának teljesitésére hanem a qualificáltak közül külön választás utján való alakitása a functionáló esküdt-biróságnak, még pedig ugy a perbefogás mint a bűnösség kérdéseiben.

Esküdtszék-e ez vagy nem? A kérdés fölvetése ma fölösleges. Az emlitett rendszer mellett alakitott testület a continentalis esküdtszékre nézve meghatározott formák szerint járt volna el, s verdictjei ezen esküdtszékek hatályával birandottak volna: ez okból lehetett azt esküdtszéknek nevezni. De az alakitásnak megjelölt módozata egyátalán nem felel meg az esküdtszék természetének. Az esküdtszék lényege, garantiáinak legfőbbje, épen abban nyilvánul, hogy a törvény előre meghatározza ugyan azon föltételeket, melyektől függ, hogy valaki az esküdt hivatását gyakorolhassa, ép ugy mint a képviselő választására vonatkozólag a választó képességet; de ezentul semmiféle választástól vagy emberi akarat által elhatározott sorrendtől nincs többé föltételezve, hogy a képesitett ezen vagy azon időben, ezen vagy azon ügyben esküdti hivatásának tettleges teljesitésére szólittassék. Sorshuzás vagy bármely más, az ember rokon vagy ellenszenvétől, szándékától, számitásától vagy czéljától független módszer alkalmazható a qualificáltak összehivására, az esküdtszéknek alakitására; de a mely esküdtszéket akár egy hatósági közeg, akár választás, akár egy esetre, akár egy évre alakitja, az a pártatlan, befolyásolatlan esküdtszék, a valódi esküdtszék jellegét és garantiáit nélkülözi.

Azon időben, midőn ama jeles javaslatunk készült, a létezett állapotok lehetővé tették a föltevést, hogy a megye, illetőleg a sz. kir. város által választott esküdtszék is meg fog felelni hivatásának. Azoknak neve, a kik a kisebbség ezen inditványát aláirták, és első sorban Deák Ferencz előrelátó bölcsessége, kizárja azon föltevést, hogy a különvélemény akár utopiákat kergetett, akár pedig az igazságra vonatkozólag veszedelmes intézményt tervezett volna.

Igaz ugyan, hogy a politikai és társadalmi átalakulás nagy kérdései azon időben a megye termeiben küzdötték a forrongó csatát; igaz, hogy a lelkesedés és az áthatottság egy-

részről, a ragaszkodás a létezőhöz, a visszatartás másrészről, gyakran épen a megyék termeiben ütköztek össze, és hogy ezen ütközetek gyakran a heves szenvedélyek erős hullámzásainak képében mutatkoztak. De a, ki azon kort és annak viszonyait ismeri, tudja azt is, hogy a harcz heve nem csapott túl a vita tárgyát képező politikai kérdéseken és különösen nem érintette a közigazgatási és a törvénykezési gyakorlatot. Ez utóbbiak ki voltak véve a pártkérdések közül, és eltekintve az időnkint nyilvánosságra jutott flagrans visszaélések miatt keletkezett felháborodástól, az ügyek mikénti vezetésére és elintézésére nézve alig volt észlelhető különbség, hogy liberalis vagy conservativ megyének tisztviselői hoztak e benne határozatot, vagy rendelték, illetőleg foganatositották az intézkedést. Bármily heves volt a politikai küzdelem: midőn egy vagy két nap után a megye közgyülése az administrativ ügyeket tárgyalta, alig volt észlelhető nyoma annak, hogy rövid idővel ezelőtt, ugyanezen teremben, részben ugyanezen férfiak között, illetőleg vezetésük vagy részvételük mellett, az ország legfőbb reformkérdéseit magukban foglaló zajos harczok folytak. Minden küzdelem és erős ellentét daczára bizonyos találkozási pontok voltak az akkori pártok, illetőleg azok vezetői között, és ez tette hogy a vita szelidebb, kíméletesebb, tárgya pedig néha ösztönszerűleg, néha gondos körvonalozás következtében elhatárolt volt.

A törvénykezésnek szándékos megrontásától nem lehetett tartani. Társadalom- és államellenes elvek és tételek érvényesitése épen oly távol állott a szabadelvű párt férfiainak szándékától mint távol állott a conservativ párt felvilágosodott férfiaitól az igazságszolgáltatásnak alárendelése a kormányhatalom alá.

És minthogy a megyét az egyházi renden kivül kizárólag a nemesek osztálya képezte; a vezetés és irányzás pedig mindkét párton a magasabb műveltségű és tágabb látkörű vezérek kezeiben volt: nem volt mit tartani attól, hogy az esetre, ha az 1843-ik évi javaslat készitői kisebbségének véleménye jutna érvényre, az ebben meghatározott föltételek szerint és időre a megye által választandó esküdtek, akár a társadalom vagy az állam intézményeire akár az egyéni jogra vonatkozólag veszélyesekké válhatnának.

Előre volt látható, hogy azon 48 esküdt, a kik a perbefogó szék tagjaiul, vagy azon 160, illetőleg 120 esküdt, a kik a »bűnbirósági« esküdtszékhez megválasztatnak, lényegben és szellemben az eddigi irányt fogják követni. Az esküdtszék — a mint az terveztetett — megvalósulása esetén az előkelők és a honoratiorok biráskodása lett volna, a kikhez, az elv megmentése végett, egyik-másik megyében egy-egy vagyono-

sabb, inteligensebb »biró-viselt ember« is választatott volna. Tizezer és ennél több esküdtképes ember közül 168, esetleg 208 egyén megválasztásánál elég tág tér nyilt a befolyásos intézőknek gondoskodni arról, hogy az ő irányuktól és szellemüktől távol állók, qualificatiójuk daczára se jussanak az esküdti functio tettleges gyakorlatához. A választás az ő kezükben lévén, ők irányozván azt, a választók nagy része az ő tőlük nyert vezényszót követvén: az ekként alakitott esküdtszék aggodalomra nem adhatott okot; ugy hogy — eltekintve az elvi kérdéstől — ma alig lehet megérteni azon rendkivüli erőfeszitést, mely, a rendet illetőleg a legnagyobb garantiákkal körülvett ily újitás ellen a conservativek által kifejtetett.

De ma másképen áll a dolog. Az 1843-ik évi és mai megyei közgyülés között nagy a különbség. A közélet harczainak és küzdelmeinek kerete ma rendkivül tágult. Más kérdések, más törekvések, más aspiratiók azok, melyek a szellemeket ma foglalkoztatják, s melyek egyes megyék választásainál befolyásra törekednek, sőt még föltétlenebb módon törekednének erre, ha a büntetendő cselekmények fölött határozó biróságnak az ő szellemükben való alakitása képezné erőlködéseiknek kilátásban lévő eredményét.

Az osztályok és pártok ma sokkal föltétlenebbek; a küzdelem határai nincsenek ugy megvonva, mint 1848 előtt. Egyes izgatók, egyes nemzetiségi rajongók aspiratióját a haza iránti tekintet sem korlátolja. Ki felel róla, hogy veszedelmes árnyalat nem jut egyes törvényhatóságokban túlsúlyra? Ki felel róla, hogy az ezek által irányzott esküdtek választása nem fog-e biztositékul szolgálni a hazaellenes izgatásnak? Ki felel róla, hogy nem a hazafiak elnyomását, üldözését fogja eredményezni a törvényhatóságok közgyülése által választott esküdtszék? Avagy ki mondhatná meg ma, hogy ily alakitási rendszer mellett egyes esetekben nem a gyülölködésnek másik túlzott árnyalata fogja-e veszélyeztetni a jogrendet, a szabadságot?

Testületek is gyakorolhatnak despotiát. A türelmetlenség, az elnyomás a politikai pártoknak nem ismeretlen tulajdonságai. Minden müvelt állam legfőbb gondját arra irányozza, hogy biróságaitól távol tartsa a politikai pártok befolyását. Az esküdtszék, melyet a politikai pártok választási küzdelmehoz létre, a győztes pártnak lenne creaturája, ennek czéljait és törekvéseit — nem az igazságét szolgálná. Ily esküdtszék mellett, a mint felszabadittatnának bizonyos büntettek, ugy másrészről az ártatlanság nem mindig találna biztos oltalmat.

Azon alap, melyen az 1843-iki különvélemény épült, ma

teljesen megváltozott. A mai alapra ugyanazon rendszert felépiteni, lényegében és valójában más épitmény lenne, mint a mely 1843-ban terveztetett.

Ha föltétlen követelménynyé válnék az esküdtszéknek felállitása minden áron, ez esetben — a közvetlenség és az ettől függő nagy érdekek feláldozása mellett is — csak oly esküdtszék lenne elfogadható, melynek alapitására pártszempontok nem folyhatnak be. Ily esküdtszék pedig a mai törvényhatóságok választásai által nem mindenütt és nem mindenkorra van biztositva.

Egyre nézve azonban, a mi e kérdésnél a kiindulási pontot képezte, az 1843-iki kisebbségi vélemény is döntő érvet tartalmaz. A nemzetiségi állapotot jeleseink sokkal inkább ismerték, hogysem az esküdtszék alakitása iránti inditványuknál kikerülte volna figyelmüket. De azon férfiak, a kik az inditványt aláirták, sokkal jobban ismerték a valódi esküdtszék szervezetének föltételeit, azonfölül s o k k a l s z a b a d e l v ű b b e k i s v o l t a k, h o g y s e m a z á t s z ű r é s i l y m ó d s z e r é t h o z t á k v o l n a j a v a s l a t b a, h a n e m l á t t á k v o l n a á t, h o g y a c e n s u s a l a p j á n é s s o r s h u z á s á l t a l v a l ó a l a k i t á s a a z e s k ü d t s z é k n e k n e m z e t i s é g i s z e m p o n t b ó l l e h e t e t l e n. Ezért kellett folyamodni az előkelőkből és a honoratiorokból választás utján alakitandó esküdtszékhez, mert ezek a megyében használatban lévő nyelveket értik és egymás között is érintkezni képesek. Ma az alakitás ezen módszere a kiemelt okoknál fogva lehetetlen lévén, az 1843-ik évi külön inditványnak e szükségbeli módszere és alkalmi expediense önmagától elesik.

Képzelhető még több combinatio is. Egyike ezeknek lehet azon szabály kimondása, hogy azon esküdt a ki vádlott nyelvét nem érti, hivatalból mellőzendő. Ez kerülő uton, szintén a nemzetiségi esküdtszékre vezet, melyről már fennebb volt szó. További hibája e rendszernek, hogy esetről esetre fölidézné a vitát: vajjon ez vagy amaz esküdt tudja-e vádlott nyelvét vagy sem? és illetőleg mely fokú tudása a nyelvnek szükséges arra, hogy valamelyik esküdt hivatalból ne legyen mellőzendő? Azután semmiségi esetet képez-e, ha az esküdt elhalgatta nyelvbeli járatlanságát és részt vett a biráskodásban?

Oly rendszer, mely a pártatlan, részrehajlatlan esküdtszék garantiáival birna, és mely mellett a közvetlenség is meghamisithatatlan valódiságában alkalmazható lenne, a mi nemzetiségi állapotunkban nem mutatkozván keresztülvihetőnek: a bünvádi ügyekben a biráskodást — a sajtó utján elkövetett büntettek és vétségek kivételével — az állandóul alkalmazott birákra kellett bizni.

De mellőztetvén az esküdtszék, természetes, hogy a rendes biróságnak a legnagyobb garantiákkal való ellátása és körülövezése lép a mellőzhetetlen feladatok előterébe. E tekintetben még sok a teendő, sok a kiegészitendő, sok a nagy czél szem előtt tartásával szervezendő és rendszeresitendő.

A bűnvádi eljárás már a vádtanácsok felállitása által is szükségessé teszi birósági szervezetünknek átvizsgálását és kiegészitését. Ez kétségtelenül alkalmat fog szolgáltatni mindazon további garantiáknak törvénybe foglalására, melyek nélkül valódilag biztositó birósági szervezet nem képzelhető, s melyek nélkül a legjobb törvények hatása is illusoriussá válik.

Ha megtörténnek ezen intézkedések; ha egy magas, irányzó gondolat vezetendi az ebbeli alkotásokat: ez esetben lehető lesz esküdtszék nélkül is megfelelni a nemzet azon jogos követelésének, hogy a törvénykezés, a birák jellemtisztasága és valódi függetlensége, azoknak magas, tudományos képzettsége tekintetében kifogástalan és teljes bizalmat érdemlő, ugy a közérdeket, mint az ezzel azonos egyéni jogos érdeket illetőleg oltalmazó legyen.

Az esküdtszék nem czél, hanem az igazságos törvénykezés biztositásának egyik eszköze és módja. E biztositás elérhető más módon is. És minthogy az esküdtszék felállitása nálunk legyőzhetetlen akadályba ütközik, rendes birósági intézményünk fejlesztésében, garantiái fokozásában kell keresnünk és feltalálnunk a jó törvénykezés biztositékait.

VI.

A vádelv keresztülvitele.

A fentebbi kitérés után a jelen törvényjavaslat azon elvi szempontjai és főbb intézkedései emelendők ki, melyek által a vádelv megvalósittatni és bűnvádi eljárásunk a követelményeknek a kettős érdek szempontjából megfelelő módon szerveztetni terveztetik.

Az 1790/1-ik évi deputatio által 1793-ik évi február hó 5-én bevégzett Codex criminalis elvei között, a 7-ik pontban kimondatott:

»Cum in omnibus Delictis veritas iisdem modis exquiri debeat, media, quae in nullo casu ad veritatem eruendam apta sunt, nec in Delictis atrocioribus, pro idoneis exquirendae veritatis mediis apta esse possunt. In reliquo Norma Procedurae ac requisita Defensae media, eo accuratius in Criminalibus observari debent, quo gravius Legum Criminalium objectum est.«

Az első rész II. czikkében pedig a következő rendelkezést találjuk:

»Cum tamen contra veram libertatem, Securitatemque Civilem sit: ut quis sine fundamento Libertate sua naturali privetur, Captura non alias habebit Locum, nisi ubi quis, aut Delictum per se commissum ipse confiteretur aut in flagranti deprehensus esset; vel vero probabilis, et circumstantialis de patrato per eundem delicto denunciatio praecessisset, aut repertum Corpus Delicti, fundataque Delicti indicia eum Delicti authorem indigitarent.«

Az V. czikk 4. §-a azt rendeli:

»Quodsi autem cuncta observanda rite servata, et indicia contra Incusatum allata, ad gradum talis probae elevata esse viderit, quae pro intentanda ei Actione publica sufficiunt, Incusatum Judicio judicandum tradet cum omnibus Documentis, et Probis, quae ad plenam possibilem Facti elucubrationem, intentandamque resignato Actionem desiderabuntur, ita: ut Judicium, conquisitione probarum amplius non occupetur; cum adejus officium regulariter nihil aliud, quam praehabitas, sibique per Fiscum Actorem cum Actione exhibendas probas authenticare, confrontare, vel si has inadaequatas, uberioresque e circumstantiis elici posse compererit, ad earum medio politicae Jurisdictionis suppeditandarum productionem Actorem Fiscum inviare, ex plene denique exhaustis probationibus, earumque adminiculis, Judicium ferre, pertineat«.

A IX. czikk 1-ső §-ában kimondatnak azon elví fontosságú kijelentések:

»Si Norma Procedurae, ac requisita defensae media juxta Principium 7-mum eo accuratius in Criminalibus observari debent, quo gravius Legum Criminalium objectum est: solemne Judicium, plena proba, completa defensa, et exauditio requiritur, si de vita Civis, aut irrodanda seu in rebus, sen in persona ejus poena agatur. Proinde nullus Civium judicari, tanto minus puniri poterit, antequam in judicio debite exaudiatur.«

Ugyanezen czikk 4. §-a pedig tovább fejlesztve a fentebbi elvi kijelentéseket, ezeknek folyománya gyanánt megtiltja, hogy vádlott ellen bármely kényszer vagy bántalmazás, fenyegetés, vagy sértés, vagy habár csak keserű szavak használtassanak; megtiltja továbbá, hogy a biró ravaszság vagy

valótlan kedvezmény igérete által csábitsa vádlottat a vallomásra, hozzátevén:

»quod extorta ejusmodi Confessio ipso Jure sit nulla, dubia, et injusta, in promissis non servatis, detegitur promissoris levitas, quae a Judice procul abesse debet«.

Az 5-ik §. vádlott makacs tagadásának esetére elősorolván az ellenében alkalmazható rendszabályokat, azokat a következőkben állapitja meg:

»Si tamen Examinatus esset pertinax, vel non apposite responderet, modo legitimo ad id compellendus est; utpote confrontatione cum Testibus, Complicibus, propositis ipsi ad oculos ipsum gravantibus circumstantiis, indiciis, armis, instrumentisque patrati Sceleris, aut Literis aliisque rebus ad convictionem Examinati deservientibus; ac si haec quoque non proficerent, pro majori ipsius compunctione, et convictione, Juramento per Testes in caput ejus deponendo«.

Ezt kiegésziti, sőt a szabályellenesség következményeinek a kierőszakolt vallomás semmiségének hangsulyozásával mintegy egyenes intuitio elé állitja a X. czikk 56. §-ának következő kijelentése:

»Ceterum nec in his, nec in quibusvis aliis concurrentibus fortissimis praesumtionibus, circumstantiis, et Delictis, quae etiam Excepta vocabantur, ac Criminibus quibusvis atrocissimis, torturalia Examina tanquam dubia, fallibilia, et non idonea, vel in locum horum substituenda quaevis violenta eruendae veritatis media, nullo unquam tempore, quocunque sub praetextu et colore habebunt locum. Cum de omni Jure expressa per talia confessio nihil valent; et si hoc medium ad veritatem inveniandam in nullo casu aptum est, sequitur illud nec in aliquo casu aptum esse posse«.

Végre a XI. czikk 5. és 6. §-ai a periratokra, a vádra és a védelemre nézve hazánk akkori viszonyaihoz képest a következő megbecsülhetetlen rendelkezéseket állapitják meg:

»§. 5. Processus vero omnibus Incusatis, cujuscunque status, et conditionis fuerint, rite formabitur; sive Actio Speciem Facti, subjuncta Lege, juxta quam Incusatus puniendus veniet, complexura praemittetur. Dein parte ab una per Actorem Fiscum aggravantes. parte vero ex altera per Fiscalem pro defensa Incusatorum ordinandum aut assummendum

alium Advocatum allevlantes circumstantiae, totidem, quot necessitas exegerit, Replicis deducentur; ita tamen: ut in summo compendio agatur, et Incusatus semper habeat ultimam Replicam«, etc.

»§. 6. Incusatis Advocatum suum informandi, quin et Testes praesente Judice interrogandi facultas conceditur; Actaque Judicialia cum Advocatis Incusatorum semper, et etiam cum ipsis Incusatis, si desideraverint, communicabuntur«.

Kiemeltettek e főbb intézkedések, mert az egész munkálat jellemét hiven előtüntetik és mert e néhány rendelkezés minden érvnél erősebben constatálja azon irányt, mely már a mult században a vádrendszer visszahelyezése által törekedett az igazságnak és a humanismusnak megfelelő bűnvádi eljárás létrehozatalára.

És valóban nem ismerhető félre a vádrendszer felé erős törekvés.

Helyettesittessék az 1792-ben még mellőzhetetlennek látszott irásbeli eljárás a szóbeliséggel; tétessék a bizonyitékoknak az itélő biróság előtt való felolvasása helyébe azoknak a főtárgyaláson, a vádló és a vádlott jelenlétében való reproducálása, illetőleg kivétele; terjesztessék ki a feleknek, az actornak és az incattusnak, kérdező joga a főtárgyalásra is; az irott replicák váltassanak fel a feleknek az itélő biróság előtt tartandó szóbeli előadásaival — perbeszédeikkel —; egyszóval alakittassék át az irásbeli per szóbeli perré: és alig lesz az 1792/3-ik évi törvényjavaslat alaki részének egy nevezetesebb rendelkezése, melyet a vádrendszer követelményeinek szempontjából mellőznünk vagy lényegileg különböző rendelkezéssel helyettesitenünk kellene.

Vád nélkül nincs bűnvádi eljárás! Ezt mondja az emlitett javaslat. Egész szövegében mindenütt »Accusator«-ról és »Incusatus«-ról beszél; és minden kétség erre nézve kizárva legyen, külön fejezetet szentel az Actoratus meghatározására, kimondván:

»**Articulus VIII. — De Actoratu.** Actoratus in casibus Notam Infidelitatis inferentibus Art. I-mo Partis 2-dae specificatis, nec non Violationem Salvi Conductus Comitiorum, conformitate Art. 7. 1723. involventibus, Fisco Regio; in aliis autem Delictis Codice hoc designandis competet Fisco Magistratuali illius Jurisdictionis, cui immediate praecedenti Articulo potestas judicandi delata est«.

Már maga ezen utóbbi rendelkezés elegendő, hogy szemben az inquisitorius rendszerrel, ellenkező jellemet adjon a

tervezett új eljárásnak, és hogy lényegéből kivetkőztesse a nem eléggé óvatos és nem eléggé comprehensiv gyakorlat által becsusztatott büntető törvénykezést.

De az utóbb kiemelt tételnek számos közvetlen és közvetett folyománya van. Vád nélkül nincs bűnvádi eljárás. A vádló a királyi ügyész. Ezekből egy egész rendszer következik.

A közvádló.

»Vádló« és »vádlott«. Ez pert tételez fel két fél közötr, kiknek egyike a megsértett jog nevében és érdekében, melyet ő képvisel, elégtételt követel a biró előtt a másik féltől vagy ellen, a ki azon jogot állitólag megsértette. A vádló állitja a jogsértés megtörténtét; ő követeli az ez esetre megállapitott törvény alkalmazását, vagyis a büntetésnek vádlott elleni kimondását. De az állitás még nem elég. A jogsértés elkövetésének be kell bizonyitva lennie; továbbá, azon állitásnak, hogy azt vádlott követte el, hasonlóul vitátlannak kell lennie; csak ez esetben alkalmazható az utóbbi ellen a törvényben meghatározott büntetés.

Ez a bizonyitás feladata. Ha a vádló és vádlott közötti viszony pert tételez fel, akkor a viszonyra nézve azon szabálynak is állani kell, mely szerint »actori incumbit proba«; vagy mely szerint »affirmanti, non neganti incumbit probato«.

Ha tehát a fiscus a vádló; ha ő viszi a biró elé a vádat: akkor ő felperes, vádlott pedig alperes. A vád valódiságának bebizonyitása, ennek természetszerű következményében, a felperes vádló kötelessége, mely kötelességének a felperes bizonyos fokig már a vád előterjesztésekor megfelelni tartozik.

Ez első és közvetlen folyománya a vádrendszernek, melyből azonban a származatok egész sorrendje következik.

Miként jusson a fiscus azon bizonyitékok birtokába, melyek a vád emelésére, fentartására, és a mennyiben az mindkét irányban való, a vádnak a társadalom érdekében szükséges sikerére megkivántatnak?

A fiscus a bűnvádi ügyekben a társadalom képviselője, ennek szolgálatában és ügyében jár el; nem a maga dolgát végezi; a per sikeres kimenetele által nem ő nyer, a büntettesnek a büntetés elől való menekülése által nem ő veszit; hanem az első esetben nyer, a másodikban pedig veszit a jogrend, a társadalom biztonsága, a törvény tekintélye és ereje.

A fiscust fel kell tehát ruházni, a társadalom azon hatalmával, mely az emlitett társadalmi czél elérésére szükséges; de nem szabad kiterjeszteni ezen hatalmat azon vonalig, a

hol az, a vád képviseletének egyoldalú iránya folytán, a polgárok szabadságára nézve veszélyes lehetne.

A szükséges erőt és hatóságot megnyeri a társadalom képviselője, ha a bűntett és a tettes nyomozása czéljából nélkülözhetetlen hatalmi kör az ő kezébe tétetik le; ha helyesen organisált felfedező rendőrség helyeztetik a vád képviselőjének rendelkezése alá; ha az állami szervezet gondoskodik arról, hogy az ügyészt e functiójában a rendőrség erélyesen és buzgalommal segitse, utasitásait vagy megkereséseit pontosan és értelemmel teljesitse; a mennyiben pedig az egyes esetekben szüksége mutatkoznék, további eljárására nézve utasitásokat az ügyésztől kér és jelentéseit egyenesen hozzá intézi.

Egy szóval a vádrendszernek, vagyis a helyesen szabályozott bűnvádi eljárásnak első és föltétlen követelménye, hogy a bűnvádi eljárást megelőző nyomozás tisztje első rendben és főleg az ügyészre, mint a törvénykezési rendőrség fejére ruháztassék.

Nem ezen szabatos körülirással ugyan, de az elvi kijelentés összefoglaló rövidségével ki van ez mondva már az 1792/3-ik évi javaslatban, nevezetesen annak V. czikke 4. §-ában. »A biróság tisztjéhez — mondja e szakasz — nem tartozik a bizonyitékok megszerzése, hanem csakis a fiscus által felhozott bizonyitékok hitelesitése, a szembesitések eszközlése, és a mennyiben a felhozott bizonyitékok nem volnának elegendők, a fiscusnak utasitása, hogy azokat a közigazgatási hatóságok utján egészittesse ki«. Ezen rendelkezés, a bizonyitékoknak ki által való megszerzésére és a fiscusnak a közigazgatási hatóságokhoz való viszonyára nézve, ma is irányadó. A vádrendszernek ezen lényeges követelménye meg volt tehát valósitva már az emlitett javaslatban. Ez helyes volt és czélszerű a mult század végén; helyes az és nem mellőzhető jelenleg sem.

De ez bővebb kifejtést, meghatározást és elhatárolást igényel. A fiscus nyomozó hatalmi területének elhatároltnak kell lennie több tekintetben; mert különben mindazon veszélyek nagy része, melyeket a vádló vizsgálóbirónak ellenőrizhetlen vagy nem eléggé ellenőrzött hatalmi köre az inquisitorius rendszer alatt okozott, a nyomozó kir. ügyész által újra feléled, és a társadalom a rendszerváltozás helyett, csak a szerencsétlenségeket okozó közegek változását fogja észlelni.

A rendőrségnek — és igy az ezt irányzó kir. ügyésznek — kétségtelenül tág hatalmi körrel kell birnia; de a mint ezen hatalom az egyéni jog körével érintkezik, ellenőriztetnie kell a vád és a vádlott fölött álló, pártatlan és részrehajlatlan biró által; söt, a mint a rendőrség az egyéni jog körébe

nyul, e cselekményének foganatositásától fogva az ezen jogot illető további intézkedéseknek a biró rendelkezése alá kell helyeztetniök.

Lehetnek és vannak körülmények, midőn például egy nagy büntett szökni készülő tettesének rögtöni letartóztatása oly sürgős, hogy nehány órai mulasztás az igazságra nézve pótolhatatlan veszteséggel járhat. Lehetnek és vannak esetek, midőn például valaki mérgezés által öletett meg és a méreg maradványai, az üveg vagy készülék, melyben az nyujtatott vagy tartatott, a büntettel összefüggésben lévő más anyagok, vagy a tettesre mutató nyomok, adatok megőrzése és biztositása oly sürgős, hogy nehány percznyi mulasztás, a legelhatározóbb bizonyiték megsemmisitését, eltakaritását, a nyomok elháritását, s ez által talán a tettes büntetlenségét eredményezheti.

Ily helyzetben a rögtöni intézkedés minden rendezett államban a rendőrség, mulhatlan kötelessége. Ily viszonyok között a személyes szabadság, valamint a lak sérthetetlenségének biztositására szolgáló törvények és formaságok, nem akadályozhatják az elhalaszthatatlan intézkedéseket és azoknak azonnali foganatositását. A kir. ügyésznek, valamint a rendőrség tagjainak ily esetben föltétlen kötelessége, a rögtöni letartóztatást, a második esetben a lak átvizsgálását, a házmotozást nyomban elrendelni, és azt, a rendes formaságok mellőzésével, azonnal foganatositani, valamint az emlitett adatok sérthetetlen megőrzését biztositani.

Ezen, a társadalmi rend érdekében a közvád képviselőjétől nagy hátrányok nélkül meg nem tagadható rendkivüli intézkedések azonban számos visszaélésre is szolgálhatnak alkalmul és ürügyül. A gyanus egyén rögtöni letartóztatása igazolt; de kérdés az hogy csakugyan forogtak-e fenn oly körülmények, melyek az állitólagos büntett és a tettesség komoly gyanúját megállapitották? vajjon a látszat gyanúja nem volt-e rögtön eloszlatható? És kérdés: hogy meddig tarthat ezen, a rendőrség által, a biróság közbeszólása nélkül elrendelt letartóztatás?

Az egész nyomozó eljárás a közvádló ügyész és az általa utasitott rendőrség feladata. A nyomozás folyamában a birót rendszerint nem illeti beavatkozás; ebben a biróságnak — a nyomozás tárgyánál és feladatánál fogva — rendszerint nem lehet beleszólása. Ámde a személyes szabadság, a házjog, a levéltitok, a polgárnak az alkotmány szavai vagy eszméje által biztositott, a részrehajlatlan biróság oltalma alatt álló jogai közé tartoznak. E kérdésekben a rendőri intézkedés a »Habeas corpus«, az alkotmány-törvény körébe való tettleges benyulásnak jelentőségével bir. Az administrativ közeg által elrendelt, tehát nem birói határozaton alapuló és csakis

az elhalaszthatatlan szükség által igazolható elfogatásnak, letartóztatásnak, házkutatásnak csak a legideiglenesebbnek szabad lennie, és azonnal, mihelyt foganatosittatott, a biró fölülvizsgálata alá kell bocsáttatnia. A birónak kell határozni az elrendelés okai és a foganatositás szükségessége és sürgőssége, valamint az intézkedés fentartása vagy felhagyása fölött. Ha azon okból, mert a nyomozás a vád feladatát képezi, valakinek személyes szabadságától való megfosztása, ha lakásának vagy lakása egy részének a rendőrség által foganatositott elzárása mindaddig tarthatna, mig a vádló ügyészség szükségesnek látja a nyomozó eljárást folytatni, tehát mindaddig, mig nyomós gyanúokokat feltalálhatni vél arra nézve, hogy egy bizonyos személy büntetendő cselekményt követett el — minthogy a nyomozó eljárás tartamára nézve határozott idő nem állapitható meg: — ez esetben a leggyökeresebb jogok értéktelenekké lennének, s az ügyészség elfogultsága, szenvedélye vagy más, nem mindig tiszta céljai szempontjából mindig megsérthetné azokat. Ez esetben az ügyészség határozatától függene az is, hogy meddig legyen kénytelen szabadságától való megfosztását szenvedni a polgár? meddig kinoztassék a félelem és kétségbeesés helyzetében az elfogottnak szerencsétlen családja? mennyi szenvedésnek, nélkülözésnek, mennyi kinos mardosásnak tétessenek ki a szerencsétlen áldozatok?

Ez tűrhetetlen lenne. A vádrendszer kifeszitése ezen consequentiákig a veszélynek csak alakváltozása lenne!

Követeli a vádrendszer, hogy a vád bizonyitására szolgáló bizonyitékokat a vádló szerezze be; hogy a nyomós gyanút megállapitható adatokat már akkor állitsa elő, midőn a birót a bűnvádi eljárásnak valamely személy elleni elrendelésére felhivja; követeli a vádrendszer, hogy a vádhatóság, e hivatásának hatályos gyakorlása céljából, a megfelelő hatalommal birjon és a megfelelő eszközökkel rendelkezzék. De ezzel szemközt követeli az alkotmánynak minden tekintetet fölülmúló alaptétele, hogy a személyes szabadság s az egyéni jognak többi tárgyai a biróság oltalma alatt maradjanak, és hogy e tekintetben a közvád képviseletét illető jog határai a lehető legtüzetesebben és leghatározottabban akként irassanak körül, hogy az elhalaszthatlan intézkedés foganatositása után a döntő szó rögtön a birót illesse, és ez képesitetté váljék, a rendőrségi intézkedés fölött a lehető legrövidebb idő alatt határozni.

Az elvet elfogadta és szervezte is az 179²/₃-ik évi javaslat; de annak további folyományai a későbbi felismerésnek tárgyai maradtak.

Az 1843-ik évi javaslat tüzetesebben intézkedik erre

vonatkozólag is; mig a jelen javaslat a polgárosult világnak mai előrehaladott álláspontját értékesithette.

A nyomozás nem alkatrésze a bűnvádi eljárásnak. A nyomozás tárgya nem egyéb, mint bizonyitékok szerzése a rendőrség által azon czélból, hogy a közvádló a bűnvádi eljárás meginditását a biróságnál inditványozhassa, illetőleg meggyőződést szerezzen magának az iránt, hogy az eljárás vagy büntetendő cselekmény hiányában vagy a megfelelő bizonyitékok megszerezhetetlensége miatt nem inditható meg.

Ez utóbbi szempont ismét egy nevezetes folyománynyal gazdagitja a vádrendszert.

A vád képviselője rendszerint a közvádló, a kir. ügyészség lévén, ezt illeti az a fölötti elhatározás, vajjon a tudomására jött, vagy följelentett, illetőleg a nyomozás következtében tüzetesen felismert cselekmény büntetendő cselekményt képez-e vagy sem? és vajjon az esetben is, ha a cselekmény büntetendő volta iránt kétsége nincs, forog-e fenn a n n y i, illetőleg o l y bizonyiték, hogy annak elkövetésével egy határozott személyt vádolhasson?

Inditványoztassék-e a bűnvádi eljárás meginditása? E kérdés eldöntése, a hivatalból üldözendő büntetendő cselekményeket illetőleg, a kir. ügyészség kötelességérzetétől, belátásától és elhatározásától függ.

. Ez is a vádrendszer folyománya, melyet az 179²/₃-ik évi törvényjavaslat VIII. czikkében a legkorlátlanabb tüzetességgel kimondott, s melyet mi ma az elvek fentartása mellett ugyan, mindazonáltal a tárgy egész tartalmának és horderejének világos felismerése é s a t á r s a d a l o m m e g f e l e l ő g a r a n t i á i m e l l e t t, részletesen szabályozunk.

Annyi föltétlenül áll, hogy azon büntetendő cselekmények esetében, melyek k i z á r ó l a g hivatalból üldözendők, a bűnvádi eljárás meginditása vagy meg nem-inditása, abbanhagyása vagy folytatása, a vádnak megváltoztatása vagy fentartása tekintetében egyedül a kir. ügyészség határoz. Egy szóval: a kérdéses természetű ügyekben a »d o m i n u s l i t i s« ma is a k i r á l y i ü g y é s z s é g.

Szándékosan használtatott itt e kifejezés: »k i r á l y i ü g y é s z s é g« a helyett: »k i r á l y i ü g y é s z«. Mert az ügyészség egy egységes organismus, melynek közvetlen feje az 1871: XXXIII. t.-cz. 26. §-a szerint a kir. főügyész, legfelsőbb főnöke pedig a királynak és az országgyűlésnek felelős igazságügyminister. Az tehát, hogy valamelyik kir. ügyész nem lát bizonyos cselekményben büntetendő cselekményt; vagy hogy a nyomokat, a bizonyitékokat nem látja olyanoknak, hogy azok alapján a vádat sikerrel inditványozhatónak tartaná: ez még nem dönt a vád elejtése vagy mellőzése fölött. Sokkal nagyobbak és sokkal fontosabbak a

társadalomnak a bűnvádi eljárás által oltalmazandó érdekei, hogysem azok egy talán nem eléggé tapasztalt, talán egyoldalu vagy elfogult, talán a szükséges éleslátással vagy tudománynyal nem biró kir. ügyész egyéni felfogásától tétessenek függőkké. Egy rendezett organismus a kir. ügyészeket a terület főügyészének közvetlen vezetése-, a kir. főügyészeket pedig az igazságügyminister rendelkezése alá helyezi. Egy rendezett organismus föltételezi azt is, hogy nagyobb kiterjedésű ország több felebbviteli biróság területére osztassék fel, és hogy mindegyik főtörvényszék területe egyszersmind az ennek székhelyén állandósitott főügyészség területe is legyen.

Négy vagy öt kir. ügyészség esvén ily felosztás mellett egy-egy főügyészség vezetése alá, ez utóbbi — a szolgálati szabályok útmutatása szerint — idejekorán nyer értesülést az alája rendelt kir. ügyészeknél feljelentett valamennyi büntetendő cselekményről és ezeknek körülményeiről, valamint a tettességre, részességre vonatkozó jelenségekről és bizonyitékokról. Ez által módja és alkalma nyilik a főügyésznek, de szigorú kötelességében is áll, az illető kir. ügyészt megfelelőleg utasitani, az eljárás folyamában felmerülő mindenik mozzanatra és eshetőségére nézve folytonosan irányozni, netaláni kételyeit eloszlatni és alattas közegét, a cselekmény jogi természete — minősitése — iránt bővebb tapasztalatai, alapos szakértelme, literaturai jártassága, a fő- és legfelsőbb biróságoknak elvi határozataiban való tájékozottsága alapján felvilágositani; és igy annak ismeretkörét tágitva, buzgalmát serkentve, magatartását és cselekvéseit ellenőrizve, a társadalmat a vádnak kellő, de minden túlzástól és üldözési láztól ment erélyes, következetes és törvényszerű képviselete iránt megnyugtatni.

Ugyanezen viszony lévén az igazságügyminister és a főügyészek között; ezenfölül pedig a minister a parlamentnek is felelős lévén, nem csupán az általa kiadott utasitás, hanem az egyes kir. ügyész magatartása és mulasztása miatt is, sőt esetleg feleletre lévén vonható az iránt is, vajjon az ügyész által a per tárgyalása által kifejezett elvet, törvény-értelmezést, inditványt magáévá teszi-e? vagy pedig nem látja-e szükségét az ügyészeket ellenkező irányban utasitani? ezen közvetlenül és közvetve ellenőrzött hatósági kör a kivánható biztositékokkal övedzi körül az ügyészi eljárást, és midőn ez által egyrészről a hatalmak összezavarásának veszélyei kikerültetnek, másrészről a társadalom valódi érdekeinek buzgó és elfogulatlan képviseletére nézve a leghatásosabb garantiákat nyeri.

Mindenesetre megnyugtatóbb és oltalmazóbb ezen rendszer annál, mely a különböző functiók természetét és azok összezavarásának veszélyeit nem véve számba, a birónak meg-

engedi, hogy a közvádlót akár a vádbeli cselekmény minősitésére és büntetési tétel inditványozására nézve utasithassa, akár pedig az ügyészséget a vizsgálati eljárásban követett magatartására vonatkozólag ellenőrizhesse, illetőleg a fölött rendelkezhessék.

Ha a biróság utasitja a vádlót, hogy valamely cselekmény miatt valaki ellen a bűnvádi eljárás meginditását inditványozza; vagy ha a biróság kötelezőleg rendelkezhetik a kir. ügyészszel, hogy a vádat ne ezen, hanem azon bűntettre irányozza, például ne katona-szöktetés (B. T. K. 453. §.), hanem hűtlenség (B. T. K. 144. §. 5.) miatt emelje a vádat, vagy azt erre változtassa: ez esetben azon biróság már nem elfogulatlan; azon biróságnál már nem találja fel vádlott a vád által nem befolyásolt és elővélelem nélküli pártatlan hatóságot. Az ily biróság itélete rendszerint már meg van állapitva, mielőtt a főtárgyalás befejeztetett, s mielőtt még az itélő birák hivatva lennének annak eredménye szerint kimondani itéletüket. Az ily biróság valódi jelentményében maga válnék vádoló-hatósággá; mert abban ugyan alig van lényeges különbség, hogy melyik személy teszi papirra vagy mondja el szóval a vádat. A lényeges az, hogy ki határoz a vád fölött? A vád — a mennyiben csakis hivatalból üldözendő cselekményről van szó, föltétlenül és kizárólag a felelős, az elmozditható, a kormánytól függő vádhatóság hatalmi körébe, közvetve tehát a kormány jogkörébe tartozik; ellenben a vád fölötti határozat, az itélet, föltétlenül és kizárólag a független, a nem felelős, az elmozdithatatlan biróság attributuma.

A vádnak az ügyészség által való képviseletéből folyik továbbá:

hogy ugy a vizsgálat elrendelése végett, mint a vizsgálat folyama alatt, a vádló teszi a vád alaposságának bizonyitására szükséges bizonyitékok megszerzése, az ellenbizonyitékok meggyengitése vagy megczáfolása czéljából a megfelelő inditványokat; jelen van a tanuk kihallgatásán, a szemle foganatositásán; kérdéseket intéz a tanukhoz, a szakértőkhöz és egyátalán megteszi mindazon, a törvény szerint rendelt illetőleg megengedett lépéseket, melyek részint a vizsgálóbiró tevékenységét provocálják, részint serkentik, részint ellenőrzik, részint, annak mulasztásai vagy hibás eljárása esetében, az igazságra ebből származható káros következmények elhárítása végett szükségeseknek mutatkoznak.

De téves volna azon felfogás, hogy az ügyészség egyedüli feladatát a bűnvádi eljárásban csakis a vádlottat terhelő adatoknak és körülményeknek kideritését czélzó inditványok és cselekmények képezik. A modern állam a törvény megvalósitását követeli közegeitől és e fenségesebb hivatásával nem egyeztethető össze, hogy az ő képviselője mellőzze a

tudomására jutott azon tényeket és körülményeket, melyek vádlott büntetlenségét vagy enyhébb szempont alá eső bűnösségét bizonyitják.

Az ügyészség eminens hivatása e tekintetben a vádlott védelmére is kiterjed; és a mint az ügyész jogositva van az ő tevékenysége folytán meginditott bűnvádi eljárástól végkép el is állani, ugy jogositva van a rendőrségi közegek, valamint a vizsgáló tevékenységét vádlott érdekében is provocálni. A hivatalbeli vádló ez utóbbi jogköre talán nem egyenes folyománya a vádrendszernek, mely a szerepek természetes felosztását tartja szem előtt; de bizonyára nemes kifejezése a modern állam eszméjének, mely ép oly kevéssé türi el az absolute igazságtalan, mint az elkövetettnél súlyosabb büntetés alá eső cselekmény miatti üldözést, és nem nyujt kezet arra, hogy a vádlott szorongatott helyzete, tudatlansága, zavara, hátrányára felhasználtassanak az állam közegei által. Nem büntetni, hanem igazságosan büntetni akar a modern állam. Közegeinek tehát, mint államfunctionariusoknak, e minőségüknél fogva hivatali kötelessége, mindazt kerülni, a mi bárkire nézve igazságtalanságra vezetné a büntető hatalmat.

1792/3-ik évi javaslatunk, a mint ez fentebb kimutatva lett, öntudatosan tért vissza a vádelvre és ennek lényegesebb folyományai meghatározásával kijelölte az utat, mely büntető törvénykezésünk reformjában változatlanul követendő. Ha ezen utat az 1827-iki commissio el is hagyta; a legfényesebb tanuságot tesz az 179⁰/₁-ik évi bizottságnak mély belátása és hivatottsága mellett azon tény, hogy az 1843-ik évi országos bizottság teljesen mellőzve közvetlen elődjét, a mult századbeli bizottság által vallott elvet tette sajátjává. De az 1843-iki bizottság egyuttal az elvet tovább fejlesztette és amannál sokkal több részletet átfoglaló, az elvből következetesen levont intézkedések által gazdagitotta jeles tervezetét, és az akkor már igen előrehaladott civilisatio magas igényeinek megfelelőleg kivánta szabályozni bűnvádi eljárásunkat.

A tudomány fáradhatatlan munkásai által megtisztitott ösvény a jelen javaslat elkészitésekor ismét messzebb vezetett. Ma ismét tovább haladtunk és világosabban látjuk a rendszer kiágazásait. A jelen javaslat tehát tovább vezethette a vádelvet, mint elődjei, és több oly elemtől tisztithatta meg azt, melyeknek az elvvel ellenkező lényege, a század első felében nem volt felismerve.

Ezen sajátsága a jelen javaslatnak előtünik már a közvádló tevékenységének fenntebb kiemelt főbb vonásaiban. Ugyanezt fogják kimutatni a javaslatnak a vádlottra és a biróságra vonatkozó fontosabb határozatai.

A magánvádló.

Mielőtt e két utóbbi alanyra áttérnénk, a törvényjavaslatnak a vádlót illető elvi fontosságú rendelkezései között fel kell emliteni a közvádnak egy másik közegét és megjelölni ennek a javaslatban adott állását.

A mult század hozta világosságra a büntetendő cselekmények nyilványos jellegét és ezzel azon sajátságát, hogy általuk a közrend, a közérdek az állam támadtatik meg. Ebből levonatott azon következtetés, hogy az állam lévén a sértett, a vád emelésének és képviselésének joga kizárólag őtet illeti. A bűntett által vagyoni sérelmet szenvedett fél csupán e sérelem orvoslása végett, mint kártéritést követelő — »partie civile« — érvényesitheti követelését a bűnvádi eljárásban vagy polgári perben.

Ezen álláspontot állott az 179²/₃-ik évben készült javaslatunknak fentebb közölt rendelkezése; ez 1843-ik évi javaslatunknak is a 3-ik és 98-ik §§-ban kijelentett sarktétele. Ezen elvet követte egyébiránt az 1803-ik évi franczia Code d'instr. crim. alapján készült valamennyi büntető eljárási törvény.

A büntető törvénykönyvek némely cselekményre nézve korlátot szabtak ugyan az állam hivatalos közegeinek, a mennyiben a bűnvádi eljárás megindítását a sértett magánfél inditványától tették függővé; de ez bizonyos esetre nézve csak akadálya a bűnvádi actiónak, nem felruházása a magánfélnek a bűnvádi actio inditványozásának és képviseletének jogával.

Ez utóbbi szempont csak a legközelebbi időkben nyomult előtérbe és követelte a kir. ügyész vádmonopoliumát megállapitó elv revisióját. Mindazonáltal egész merevségében fentartatott az elv Belgiumban és Olaszországban, az eljárási törvények nagyobb vagy kisebb részének eddig végbement megváltoztatása mellett is; és Francziaország — fennemlitett, egyébként, mint kimutattuk, igen gyökeres törvényjavaslatában — ezen elvet szintén érintetlenül hagyja.

A német birodalomnak és Ausztriának a bűnvádi eljárásról szóló legújabb törvényei szakitanak a kiemelt elvvel, és a magánvádnak, s ezzel a sértett vagy károsított magánfélnek, mint vádlónak tért és befolyást adnak a bűnvádi eljárásban.

A kérdés nem kerülhette ki a figyelmet a jelen törvényjavaslat szerkesztésénél sem, s vele szemközt okvetlenül állást kelle foglalnunk. Annyi bizonyos, hogy a bűnvádi eljárás tárgyát és czélját a büntetendő cselekmény elkövetőjének a törvényben meghatározott büntetéssel való illetése képezi. A bűntett miatti büntetés nem magánjellegű elégtétel, hanem a

közérdek által követelt és a közérdekben szabályozott igazságos retributio. A vád tehát, melynek főczélja az, hogy a büntetendő cselekmény elkövetője, az elkövetett cselekményre a törvényben megállapitott büntetéssel büntettessék, már ezen természeténél fogva nem magánvád hanem közvád.

Ezt igen helyesen látjuk kifejezve az angol bűnvádi eljárásban, melyben a vádat rendszerint magánosok képviselik, de ennek daczára az eljárás állami természete a legélesebben kifejeztetik az által, hogy a magánvádló által képviselt bűnvádi per is a Regina vagy Rex — a királynő vagy a király által — folyamatba tett pernek jelöltetik meg. Ezen példa azonban azt is mutatja, hogy a vádnak képviselete egy magán személy által, még nem veszi el a vádnak nyilvános, közjellegét; hogy tehát azt magán-személy is emelheti, az eljárás egész folyamán fentarthatja, a nélkül, hogy az ő képviselete mellett lefolyt eljárás és a netalán megállapitandó büntetés magán természetűvé válnék.

Ezen rendszer logicai alapjául az hozatik fel, hogy a polgár nem csupán magánjogi személy és igy nem is csupán magánjogok alanya, hanem tagja az államnak is, és ezen minőségénél fogva, mint állampolgár, az állam közjoga és közérdekei oltalmára jogositott tényező. A külön törvények határozzák meg a polgár ezen tevékenyégének körét és föltételeit; de az elv, a melyből ez irányban jogosultsága származik, polgári minőségében rejlik. Ez a nálunk nem mindig kellő tüzetességgel megkülönböztetett »jus civile« és a jus civis — »jus civicum« — különbségére vezet.

Ebből, igaz, a bűnvádi ügyekre vonatkozólag az actio civica vagy actio popularis származnék, a mint nem is tagadható, hogy a magánvádló kérdését illetőleg az újabb korban előtérbe nyomuló törekvésekben ezen irány észlelhető. Nem csupán az állam hivatali közege képviseli az államnak a bűnvádi eljárásnál kérdésben álló érdekeit; nincs ok e képviselettől bármely polgárt kizárni; sőt Anglia példája mutatja, hogy ez nagyobb veszélyek nélkül tényleg meg is történhetik.

Igy szól azoknak tana, a kik az actio popularist egész terjedelmében már most behozni akarnák.

Az állam tiltja, hogy valaki a jogsértés miatt maga, esetleg erővel, szerezzen magának elégtételt; sőt az elégtételnek ily módon való szerzését büntetéssel sujtja. Ámde ha a megsértettnek a birósághoz való juthatását is akadályozza az állam; ha őrt állit a birósági épület kapuja elé, és lehetetlenné teszi a bemenetet annak, a ki magát jogában, személyében vagy vagyonában megtámadva találja és igénybe akarja venni a törvényes igazságnak őt illető, az állam részéről igért, biztositott

jogát; ha az állam külön közeget rendel és csak annak engedi meg a bejuthatást az igazság csarnokába, a kinek ügyét ezen közeg odajuttatni jónak látja: ez esetben ő maga bontja fel a viszonyt, melyen joga alapszik, megsérti kötelességét, erőszakot és jogtalan despotiát gyakorol.

Az államnak kétségtelen joga van büntetés terhe alatt megtiltani, hogy bárki, habár legvilágosabb jogának megtámadása miatt is, maga szerezzen magának elégtételt; vagyis, hogy akár boszut álljon a sértőn, akár pedig oly cselekvésre vagy elhagyásra kényszeritse, melyre ez utóbbi csak az ellenében használt erőszak vagy tiltott mód alkalmazásának következtében határozza el magát. De ezen vitátlan joga föltételezve van azon kötelességétől, hogy e jogrendnek a polgár joga megsértése által véghezvitt megzavarásáért ő szolgáltat igazságot; vagy is, a törvényes retributiónak közerővel való alkalmazásáért ő kezeskedik. Ha azonban az állam maga állja a panasz emelésének utját; ha a panaszló és a biróság között ő maga emeli fel az áttörhetetlen bástyát; ha ő eszközli azt, hogy a sértettnek panaszát meg sem hallhassa a biróság: ez esetben az alapföltételt maga az állam támadja meg; a kettős szemponton nyugvó jogrendet az állam zavarja meg; a társadalmi lét fundamentalis elvét ő forgatja fel.

Hogy ez kikerültessék; hogy a megsértett jog helyreállitása, a bűntettes megbüntetése, a közvádnak bármely hivatali közege ellenében is biztosittassék: joggal kell birniok mindazoknak, a kik büntetendő cselekmény által bármely jogaikban megsértetnek, panaszukat a biróság elé vinni, és a sértő elleni vád emelésével a törvény alkalmazását provocálni.

Ezen gondolatmenet nyilatkozik a *vádmonopolium ellenzői másik árnyalatának* képviselőinél; s a mint az általuk formulázott követelés mutatja, ők már nem követelik valamennyi állampolgár részére a vád-emelhetés jogát, *hanem erre nézve különös jogczímet követelnek, melyet abban találnak: hogy az állam közérdekén kivül a vádat emelőnek joga is megsértetett a büntetendő cselekmény elkövetése által.*

Bátran mellőzhetjük az actio popularis vagy az általános actio civica vitás kérdését. Azt hiszszük, első tekintetre szembeötlik, hogy a közjogot érdeklő nem minden functióra, a megsértett közérdek orvoslását tárgyazó nem minden cselekvésre képesit a polgár-minőség. Rendezett államban a functiók meg vannak osztva; és elvileg sem volna kifogástalan, következményében pedig magánál a netalán létező bajnál is veszélyesebb lenne, ha akár egyesek akár tömegek, csupán állampolgári minőségüknél fogva, jogosultsággal birnának mindannyiszor közvetlenül meginditani az állami actiót, a

hányszor a jogot csorbitva hiszik, vagy a hányszor a jogrenden tényleg sérelem ejtetett.

Ellenben igenis, jogosult a második nézet, mely a büntetendő cselekmény által megsértettnek vádoló jogát a vád közképviselőjének nézetétől, hajlamától és felfogásától emancipálja; mely tehát biztositja a vádnak a biróság elé hozatalát a közvád organumainak ellenkező akarata ellenében is.

A törvényjavaslat ez utóbbi álláspontot foglalja el, és a nélkül hogy a bünvádi eljárás természetének kiforgatásával magánváddá alakitaná át az egyes polgár tevékenysége következtében meginditott eljárást: tág tért és alkalmat nyujt a büntetendő cselekmény által megsértettnek, illetőleg megkárositottnak, hogy a cselekmény elkövetője ellen nem csupán magánjogi igényeit érvényesithesse, hanem annak megbüntetése czéljából a vádat vagy képviselje, vagy hatásának erősebb biztositása végett a vád képviseletében tevékenyen közreműködjék.

Nincs ez által veszélyeztetve egyetlen szempont sem, mely általában a vádnak a királyi ügyészség által való képviselete mellett felhozatott. Csupán egy közvetlenül hatályos garantiával szaporittatik a társadalom érdekeinek biztositása, a nélkül hogy egyéb esetekre nézve a garantiák elégtelenségére következtetni lehetne.

Hogy az irányul elfogadott tekintetnek a legtágabb kiterjedésben megfeleljen, különbséget tesz a törvényjavaslat a sértett fél között, a kinek inditványa nélkül a B. T. K. 110. §-a értelmében a bünvádi eljárás nem inditható meg, és a károsított között, a kire vonatkozólag az actio publica eddig is korlátolatlan és ezután is az marad. A sértett és a károsított közötti különbség nem vétetik e szavaknak sem lexicalis, sem magánjogi értelmében, hanem azon értelemben, mely e két megjelölésnek — a jelen törvényjavaslat emlitett czélja szempontjából — a törvényjavaslatban tulajdonittatik.

Sértett fél mindaz, a kinek inditványa nélkül a bűnvádi eljárás meg nem inditható. Ennyit mond a B. T. K. 110. §-a. De ezzel még nincs kimondva, hogy a sértett fél inditványára a bűnvádi eljárás meg is inditandó; még az sincs kimondva, hogy a kir. ügyész köteles az eljárás meginditását inditványozni. Annál kevésbbé van kimondva az, hogy a sértett fél által emelt vád-inditvány a kir. ügyész vádját helyettesitheti. Már pedig megtörténhetik, hogy azon cselekményt, mely miatt a sértett fél a bűnvádi eljárás meginditását inditványozza, a kir. ügyész nem tartja büntetendő cselekménynek; és megtörténhetik, hogy az ügyész ezen felfogásában a főügyész és az igazságügyminister is osztoznak. Leszoritva legyen ez esetben a sértett a birósági utról? A jelen törvényjavaslat jogot és alkalmat ad neki, hogy emlitett

esetben is a biróság elé léphessen és vádját azon hatálylyal emelhesse, mintha azt a kir. ügyész terjesztette volna a biróság elé.

De ez még nem elég. Sérelmet, hátrányt kárt, nemcsak azon büntetendő cselekmények okoznak, melyek esetében az eljárás meginditása az anyagi B. T. K. szerint a sértett fél inditványától van föltételezve; a legtöbb bűntett és vétség okozhat kárt, hátrányt, valakinek akár személyes, akár vagyoni, akár más jogának büntetés alá eső megtámadása által. Már maga a büntetendő cselekményből származó obligatio ex delicto terjedelmi köre — ha csupán a vagyoni elégtétel eseteit vesszük is — sokkal tágabb, mint azon büntetendő cselekmények terjedelmi köre, melyek miatt a B. T. K. határozott rendelkezése szerint a bűnvádi eljárás nem indit-ható meg a sértett fél inditványa nélkül.

Ha tehát csak ezekre vonatkozólag engedi meg a bűnvádi eljárás a közvádnak magán-személy által való emelhetését és képviselhetését, még nagy része a sértetteknek, a kárositottaknak vagy megtámadottaknak maradna kizárólag a kir. ügyészség vádemelésére utalva.

Hogy tehát mindazok, a kiknek joga a bűntett által közvetlenül megtámadtatott, a királyi ügyész netaláni tétlensége vagy a jogot veszélyeztető enyhesége esetében is, igénybe vehessék a büntető törvények oltalmát: a jelen törvényjavaslat positiv jogkört ruházott ugy azokra, a kik a büntető törvénykönyvek szerint akadályozó jogkörrel birnak, mint azokra is, a kik a büntetendő cselekmény által közvetlen joghátrányt szenvedtek, habár az őket károsító cselekmény nem is tartozik azok közé, a melyek miatt az eljárás a B. T. K. szerint a sértett fél inditványától van föltételezve.

E positiv jogkör először a vád-emelés jogában áll; másodszor a tettleges közreműködésben, mely az érintetteknek, mint magánvádlóknak, a bűnvádi eljárás egész folyama alatt, a királyi ügyész mellett vagy nélküle, sőt bizonyos esetekben ennek ellenkező inditványa daczára is biztosittatik.

Erre vonatkozólag számos intézkedést tartalmaz a törvényjavaslat, sőt ebbeli megállapitásai az egész rendszeren átnyulnak akként, hogy a hol a javaslatban ezen szó »vádló« használtatik, illető rendelkezése ugy a közvádlót, mint a magánvádlót egyaránt átfoglalja.

A kiemelt rendszernek megfelelőleg rendeli a törvényjavaslat

7. §-a.

»A büntetendő cselekmény által közvetlenül károsított jogositva van a kir. ügyész mellett, vagy ettől függetlenül is, a bűnvádi eljárás meginditását inditványozni, habár a károsítást okozó cselekmény miatt a

bűnvádi eljárás a B. T. K.-ek szerint nincs a sértett fél inditványától föltételezve.

Károsítottaknak tekintetnek mindazok, a kiknek élete, testi épsége, személyes szabadsága, polgári állása, vagyoni vagy más joga ellen követtetett el a büntetendő cselekmény — habár azon cselekményből reájuk vagy törvényszerinti képviseltjeikre sérelem vagy kár nem is következett be.«

9. §-a pedig:

»A 6. §. első bekezdésében és a 7. §-ban megjelölt személyek mint magánvádlók járnak el.

Az ezeket a bűnvádi eljárásban illető jogok, valamint az ezen jogok gyakorlatának föltételei, terjedelme és korlátozásai — a mennyiben egyes esetekre vonatkozólag a törvény külön nem rendelkezik — a tizennyolczadik fejezetben határozvák meg«.

Kimondja az 50. §.:

»Azon esetekben mindazonáltal, a melyekben a bűnvádi eljárás, a magánvádló inditványára tétetett folyamatba, vagy a kir. ügyészség inditványára meginditott eljáráshoz, a károsított mint magánvádló csatlakozott: a kir. ügyész elállása, az eljárás megszüntetését csak az esetben vonja maga után, ha ahhoz a magánvádló vagy nyiltan hozzájárult, vagy a biróságnak ez iránt hozzá intézett felszólitására a kitűzött határidő alatt nem nyilatkozott«.

Az elővizsgálat folyama alatt a magánvádlót a kir. ügyész mellett is megilleti nem csupán a valamely bizonyiték megszerzésére, kiegészitésére, rectificatiójára vonatkozó inditványozás; hanem joga van a tanukihallgatáson és a szemlén jelen lenni, kérdéseket intézni, inditványt tenni, szóval az eljárás tárgyát képező vád ténybeli elemeinek tüzetes megállapitására azon határok között közreműködni, melyek a közvádló részére vonvák. Kivételt e szabály alul a közvádlónak csupán azon hatósági köre képez, mely ez utóbbit rendőrhatósági minőségénél fogva illeti meg.

A vád alá helyezés kérdésében a magánvádlót szintén megilletik a vád képviseletéből származó jogok, habár a kir. ügyész közreműködik is.

Ez okból azon határozott rendelkezést tartalmazza a törvényjavaslat 612. §-a, hogy ha a kir. ügyész a vád képviseletét elvállalta, de utóbb attól visszalép, erről a sértett illetőleg károsított értesitendő, a kiknek joguk van a vád folytatását elvállalni.

A törvényjavaslat 405. §-a megrendeli, hogy a sértett fél illetőleg a károsított a főtárgyalásra megidézendők.

Rendeli továbbá a törvényjavaslat, hogy a főtárgyaláson a vádló — tehát nem csupán a kir. ügyész, hanem a magánvádló is — egyaránt közreműködnek, és joga van mindegyiknek a vádlót illető hivatást külön is teljesiteni.

A kir. ügyésznek a főtárgyaláson kijelentett elállása a vádtól az esetben, ha sértett fél vagy károsított van, csak ezeknek hozzájárulásával szünteti meg az eljárást.

A perorvoslatok használatára nézve a magánvádló szintén jogosult.

A felhozottak világot vetnek a törvényjavaslat ide vonatkozó rendelkezéseinek meghatározásánál uralkodott azon szándékra, hogy a szempont, a melyből a magánvádló tettleges közreműködése a bűnvádi perben czélszerűnek, szükségesnek ismertetett el, erejét és hatályát nyerje az egyes intézkedésekben, s hogy a jog, melynek a vád nem-hivatali képviselője részére való megadását egy lényeges társadalmi érdek indokoltnak tüntette elő, a szabályozásban és alkalmazásban erejétől meg ne fosztassék, illusoriussá ne tétessék.

Ha nagy és lényeges a különbség a vádelvre alapitott bűnvádi per és az inquisitorius rendszernek megfelelő büntető eljárás között a vád képviseletének szempontjából, még nagyobb és lényegesebb az, ha a

vádlottra

vonatkozó rendelkezések vétetnek szemügyre. A vádrendszer nem engedi, hogy vádlott objectummá törpittessék, melyet az inquirens szabadon használhasson fel kutató mesterségének tárgyául és eszközéül. Épen a vádlott helyeztetése a bűnvádi per alatt a valódi fokmérője azon erőnek és értéknek, melylyel a társadalomban az egyéni jog, a személyes szabadság biztositékai birnak.

Valódi-e e jogok sarkalatos voltának érzete? Bennrejlik-e ezek tiszteletben tartásának, sérthetetlenségének tudata az egész társadalom lelkében? Oly mély meggyőződés szüli-e e jogok legerősebb biztositásának és oltalmának követelését, hogy jogtalan, könnyelmű megsértésükkel az egész társadalom leglényegesebb tulajdonában látja magát megtámadva? Ezek oly kérdések, melyekre leginkább azon helyzet adja meg a feleletet, a melyet a bűnvádi eljárás a vádlott számára kijelöl.

A vádlott még nem elitélt. Ezen egyszerű igazságból vonja le oltalmazó folyományainak egész sorrendjét a vádrendszer. Ezen igazság megvetéséből származott nagy része azon iszonyoknak, melyek a kutató rendszer környezetét képezik. Senkinek sincs joga kényszer alá vetni, zaklatásoknak, nélkülözéseknek kitenni, személyes szabadságától megfosztani a szabad állampolgárt mindaddig, mig birói itélet nem mondja ki bűnösnek és nem határozza meg a büntetés azon mértékét és súlyát, mely őt, bűntettéhez képest, a törvény rendeletéből éri. És ha egyes, lehetőleg szorosan meghatározott esetekben, a kikerülhetetlen szükség kényszere alatt, nem mellőzheti az állam annak megengedését, hogy még el nem

itélt és igy esetleg még büntelen polgárától elvonható legyen személyes szabadságának élvezete: az erre jogot adó eseteknek meghatározásától és e jog mikénti használásától függ annak constatálása, vajjon az illető államban átalános tudatra jutott-e annak fölismerése, hogy ezzel rettenetes fegyver tétetik le az államhatalom kezelőinek kezébe, melynek nem a legszigorubb lelkiismeretességgel való használata aránytalanul növeszti a büntelenül bűnhödöttek ellen az állam által és nevében elkövetett jogtalanságok számát.

A birája elé idézett vádlottat csakis gyanu terheli; de épen azért abban áll természetszerü helyzete a per egész folyama alatt az itéletig, hogy az ellene felhozott gyanutól tisztitsa és védelmezze magát. Természetellenes volt a kutató rendszernek azon felfogása, mely a gyanusitottat önnön maga vádlójává akarta erőszakolni, és azt követelte tőle, hogy tudva a beismerése következtében reá váró szenvedések és kinok nagyságát, ezeket maga, szabad akaratából idézze magára. Es minthogy e felfogás az emberi természeten hajótörést szenvedett, innen származott a tortura és innen származtak a kényszeritések későbbi nemei és fajai.

A vádrendszer nem követeli az önvádat. E rendszer szempontjából vádlottnak önbevallásra birása nem képezi az inquirens tevékenységének sarkpontját. Az elkövetett bűntett töredelmes bevallása, mint a megbánás és a javulás bizonyitéka, kétségtelenül nyomatékkal bir a vádrendszerben is, de jelentősége alárendeltebb; nem czél, melynek elérésére különösen törekedni és kiváló tevékenységet kifejteni kellene.

Már az 1792/3-ik évi javaslat megtiltotta a kényszereszközök alkalmazását sőt még a keserűbb szavaknak vádlott elleni használatát is. Nagy a jelentősége az emlitett javaslat elvei közé felvett, a teljes bizottság 1792-ik évi november hó 14-én tartott ülésében még határozottabban szövegezett azon enuntiatiónak, hogy azon eszközök, melyek a való kideritésére egyátalán alkalmatlanok, még kevésbbé lehetnek erre alkalmatosak súlyosabb bűntettek esetében.

Ezen tételeket is az igazság megtisztult felfogása juttatta felismerésre az azon időbeli practicusok rettentő szörnyűködései és vészjóslatai daczára. Ezen tételek elvi igazságát fejtette tovább az 1843-ki javaslat; és a jelen munkálat e tekintetben is csupán csak a tovább haladott felismerés eredményeinek registráló hivatását teljesiti.

Értékesitve van a megjelölt eszme mindjárt a jelen javaslat 1. §-ában, az ennek mintegy homlokára jegyzett azon vezéreszmében, hogy: »bűnvádi eljárás nem indithatό más ellen, mint a ki ellen **nyomatékos gyanu** forog fenn, hogy büntetendő cselekményt követett el«.

További folyománya az itt emlitett rendelkezésnek foglaltatik a 120. §-ban, mely tüzetesen meghatározza az eljárás meginditását tárgyazó inditvány kellékeit, vagyis azon föltételeket, melyeknek vádló részéről való teljesitése nélkül a bűnvádi eljárás egyátalán nem inditható meg.

Kifejezését és bővebb kifejtését találja az emlitett elv a jelen törvényjavaslat 67. §-ának ezen rendelkezésében:

»A védelem jogának védő által való gyakorlása, a bűnvádi eljárás egész folyamában s már a nyomozás alatt is meg van engedve.«

Védőnek, csak az ügyvédi lajstromba bejegyzett ügyvéd választható.«

továbbá a 68. §. következő szavaiban:

»Az, a kinek letartóztatása, továbbá az, a ki ellen az elővizsgálat, a vád alá helyezés, vagy vizsgálati fogság elrendeltetett: a vizsgálóbiró által haladéktalanul értesitendő, hogy szabadon választhat magának védőt.

Ugyanazon személy egy időben több védőt is használhat s ezek felváltva gyakorolhatják a védői hivatást. Az irásbeli beadmányok vagy a szóbeli perbeszédek száma azonban ez által nem szaporitható «

A vádlottat a bűnvádi eljárás mai előrehaladott és oltalmazó rendszere folytán megillető helyzetnek kifolyását képezik a következő szakaszok rendelkezései:

76. §.

»A védő jogositva van a terheltnek és a tanuknak, valamint a szakértőknek a vizsgálóbiró által való mindazon kihallgatásán jelen lenni, melyeken a kir. ügyész jelen van, vagy melyekre ez meghivatik. Ez okból a védő minden ily kihallgatásra, valamint a birói szemlére is, idézvény által meghivandó.«

77. §.

»A letartóztatottnak védője azzal hatósági személy közbenjötte, vagy ellenőrzése nélkül, szóval és irásban szabadon érintkezhetik.«

78. §.

»A vizsgálóbiró által a tanukhoz vagy szakértőkhöz intézett kérdésre, ezek felelete után, a terhelt illetőleg a vádlott, valamint a védő is intézhet az ügy felvilágositása végett kérdéseket, és az adott feleletekre tehet megjegyzéseket.«

Kivételes esetekben a szükséghez képest korlátozható ugyan e teljes érintkezési szabadság, a mint ez magában Angliában is bizonyos időre és bizonyos esetekben elvonható.

De épen azért, mert a kiemelt szakaszok a szabad érintkezést, mint vádlottat rendszerint megillető j o g o t adják meg, ez okból e jognak elvonása vagy korlátozása csakis a kivételes szükség által indokolt esetet képezhetvén, a törvényjavaslat már ez által megadja az utmutatást, hogy felfogásának és szellemének nem a korlátozás rendszeresitése, hanem a kivételnek szoros értelmezése, vagyis a jog korlátozásának csupán a valódilag kivételes esetekre való szoritása, felel meg.

A logicai lánczolat legegyenesebb vonalán folyik az 1792/3-ik évi javaslatnak kiemelt eszméjéből a jelen javaslat 316. §-a, mely szerint:

»A terheltnek jogában áll a hozzá intézett kérdésekre felelni vagy nem felelni;«

ugyszintén a 317. §, mely ekképen szól:

»A kihallgatásnál minden erőszak vagy kényszer, minden igéret vagy biztatás kerülendő.

Nem szabad a terheltre ijesztés, kifárasztás, vagy a kihallgatásnak gyakori ismétlése, vagy szokatlan időben való kihallgatása, vagy kihallgatásának ily időben (éjjel) folytatása által hatni.

Nem szabad a terhelthez határozatlan, homályos, több értelmű, vagy ugynevezett »fogásos kérdések«-et intézni. Nem szabad oly kérdéseket sem intézni hozzá, a melyekben egy általa be nem ismert tény beismertnek vétetik.«

Vádlottnak állását a vádelvre alapitott bűnvádi perben, ellenkezőleg az inquisitusnak állásával a kutató elven alapuló büntető eljárásban, tükrözi vissza a jelen javaslatnak ekképen szóló

315. §-a:

»A terhelt mindenekelőtt a személyes viszonyaira vonatkozó kérdésekre hallgatandó ki.

Ezután azon kérdések intézendők hozzá, melyek az eljárás tárgyát képező bűntett vagy vétség, illetőleg kihágás tényálladékára, és az ő bűnösségére mutató jelenségekre, adatokra és más bizonyitékokra vonatkoznak.

A kérdések akként intézendők hozzá: hogy alkalma legyen, az ellene létező valamennyi jelenségről, adatról és más bizonyitékról tudomást szereznie, azokat elháritania és magát igazolnia.«

Alig lesz valaki, a ki ez utóbbi szakasz nagy jelentőségét fel ne ismerné és ebben, valamint ennek összefüggésében a 134. és 276. §§-al, ne látná meg az alaptalan üldözések mielőbbi megszüntetésére irányzott egyenes és határozott lépést.

Az nem közönyös dolog, hogy mikor nyujtatik a terheltnek alkalom tudomást szerezni nem csupán arról, hogy mely bűntett elkövetésével gyanusittatik, hanem egyszersmind azon tényekről, adatokról, jelenségekről is, melyek e gyanu alapját képezik.

A kutató rendszer furfangos bölcsességének egyik sarktétele volt, a fogház falai között elzárt gyanusitottat a vizs-

gálat utolsó stadiumáig tudatlanságban tartani a fölött, a mit az inquirens láthatatlan tevékenysége, sokszor talán a letartóztatott ellenségeinek boszu-forralata, vagy a megsértett önérdek, talán a kaján irigység, a föld alatti aknák titkos tekervényein ellenében összehordottak, és a mit ezekből az egyoldalúság és konokság phantasticus egységgé összecombinált. Csak midőn a hosszú időn át gyüjtött gyanuokoknak egész hálozata bevonta a szerencsétlent; midőn a biró teljesen kimeritette ügyességének minden mesterségét és feladta a reményt arra nézve, hogy egy új fonalat, egy új szálat még feltalálhasson: csak akkor volt szabad szóhoz juttatni az elkinzott és megtört gyanusitottat; de akkor is csak a legóvatosabb b tartózkodással és csak lassanként egy-egy adatot lehetett közölni vele, nem azon czélból, hogy magát tisztázza, hanem hogy netaláni tagadása esetére makacssága megtöressék, és, a miről az inquirens már előre meg volt győződve, hogy a ravasz bűnös, a menekülése czéljából kifőzött hazugságainak gombolyagába annál biztosabban bebonyolittassék.

És hányszor történt meg mégis, hogy az első szó, melyet az elnyomoritott a birósághoz intézhetett, elégséges volt egy egyszerű utalással a mindent megmagyarázó és megfejtő igazságra, más szinben feltüntetni az egész szövevényt, széttépni az egész mesterséges hálózatot és ártatlannak igazolni az elfogultság vagy gonoszság sokat szenvedett áldozatát.

Az inquisitionalis rendszer veszedelmes traditióitól maig sem szabadultunk meg teljesen. A szakasz, melyet a jelen törvényjavaslatból idéztünk, ezen öröklött baj ellen r e a g á l és ennek szerencsétlenségeit törekszik megakadályozni vagy legalább is enyhiteni. Nem csupán az a kérdés intézendő a vizsgálat alatt állóhoz: hogy tudja-e, mely cselekmény vádja miatt áll vizsgálat alatt? hanem főleg az: mely okok szolgáltak alapul arra, hogy egy bizonyos bűntett elkövetésének gyanuja reá esett? és mi által képes az ellenében felhozott adatokat, jelenségeket, gyanuokokat megczáfolni vagy megerőtleniteni?

A mi az inquisitorius vizsgálat utolsó cselekménye volt, az a vádrenszer első teendőjévé válik. A biró előtt álló gyanusitott, megjelenésének első perczében szemközt látja magát nem csupán a vádlóval, h a n e m a t e l j e s v á d d a l i s, annak minden kideritett adataival és bizonyitékaival. Rögtön nyilatkozhatik minden terhelő körülményre, megfejthet minden gyanualapot, megmagyarázhat minden tényt, kimutathatja a gyanu-adatnak más viszonyokkal való összefüggését, mint melyeket az első látszat indicált; és midőn ez uton büntetlensége esetére rögtön megmenti magát a vizsgálat alá helyez-

tetéstől, egyuttal megóvja az államot is a vizsgálat nem mindig kikerülhető kényszereinek esetleges igazságtalanságától.

Szoros kapcsolatot képeznek ezen rendelkezésekkel a javaslat 78. és 83. §§-nak már kiemelt határozatai, melyek épen annálfogva, mert a vádlottról és a védelemről szóló általános részben foglaltatvák, a javaslat valamennyi megfelelő rendelkezésének hátterét skiegészitését képezik.

Kiegészitik e rendelkezéseket és hatályuk erős biztositékát képezik a 148., 149. és a 150. §§., melyek szerint a terhelt a vizsgálat minden intézkedése és minden mulasztása ellen panaszt emelhet a vádtanács előtt és panaszának alaposságát vagy maga, vagy védője segélye mellett, közvetlen és szóbeli előadásban kifejtheti és igazolhatja. Sőt a vádtanács hivatalból is köteles a vizsgálat rendes vezetésére, gyorsaságára és szabályszerűségére felügyelni s a vizsgáló birót, netaláni helytelen eljárása vagy mulasztásai esetében, feleletre vonni.

Jellemző sajátsága továbbá a vádelvre alapitott bűnvádi eljárásnak azon nagy felelősség élénk érzete, melyet az állam magára vállal, midőn lehetővé teszi, hogy a még el nem itélt, tehát bűnösnek nem mondható egyén előzetesen megfosztassék szabadságától. Nem lehet azt szépiteni, nem lehet ezen intézkedés valódi lényegét semmiféle theoria, semmiféle subtilitás inductiójának vagy deductiójának olvasztójában elenyésztetni. A szabadságvesztésnek az állam által való alkalmazása mindig büntetés marad; a vizsgálati fogság tehát, bármely körülmények között s bármely indokból, a még bűnösnek nem itélt egyén elleni súlyos, esetleg igazságtalan büntetést képez.

De nincs azon helyzetben az állam, hogy bár teljes tudatával e rendszabály természetének, sőt esetleges igazságtalanságának, azt egyszerűen nélkülözhetné. E körüli eljárását tehát akként kell körülirni és szabályozni, hogy e rettenetes rendszabály, csak a mellőzhetetlen esetekben alkalmaztathassék; továbbá, hogy alkalmaztatása esetében a kényszeritő szükség elmultával azonnal megszüntessék.

Az első föltétel gondos meghatározása lehetővé teszi, hogy a vizsgálati fogság csak a legritkább esetekben érhessen ártatlanokat. Ha ez éretik, ezzel a rendszabály elvi igazságtalansága a gyakorlatban enyhül, sőt a legtöbb esetben a B. T. K. 94. §-ának intézkedése folytán elenyészik.

Az $179^2/_3$-ik évi bűnvádi eljárás II. czikke 4. §-ának erre vonatkozó intézkedése:

»nonnisi illi extra Locum Delicti in persona detinebuntur, quoad quos metus profugii, sive ex ratione gravitatis delicti, illudque mansurae poenae, sive ex

defectu substantiae, aut sufficientis Fidejussionis subversabitur«,

nemcsak fényes tanuságot tesz a személyes szabadság nagy jelentőségének hazánkban már a mult században erős köztudattá vált méltatásáról; hanem egy nagybecsű adattal meg is czáfolja azokat, a kik az újabbkori törvényhozásnak előttük szokatlannak látszó humanisticus intézkedését azzal utasitják el, hogy az egy utopisticus theoriának életre nem való kinövése vagy pedig a külföldről importált intézménynek a mi viszonyainkra nem alkalmazható utánzása. Pedig hazai jogforrásaink és hazai jogfejlődésünk történetének jobb ismerete számtalan esetben kimutatná, hogy a mit ma némelyek »külföldi theoriának« állitanak, az hazánkban igen sokáig valódi élő jog volt; valamint hogy az, a mit külföldről importált tételnek hirdetnek s e czímen annak lenézésében tetszelgenek, már igen régen fel volt véve a magyar jogélet ágazatai vagy törekvései közé.

Igy áll a dolog a vizsgálati fogsággal is, illetőleg a személyes szabadság megszoritásának ezen kivételes, de némelykor mellőzhetetlen intézményével. Erre nézve is, nem emlitve a Bulla aureát, az oltalomra irányzott törekvés fölötte régi, és csakis az oltalom átalánositása, valamint ennek a haladó kor követelményeihez képest való szervezése az, a mi újabb keletű és a mi e jog jelentőségének felismeréséhez képest erősbödik és tágul.

Az 1843-ik évi javaslat e tekintetben is csupán részletesebb, de a kérdés jogi felfogását illetőleg nem eltérő a mult századbeli törvényjavaslattól. Az 1843-ik évi javaslat 194., 195. és 197. §§. az elzárási parancs három esetét ismerik: t. i. vélelmezett szökés, vagy a szökés alapos gyanuja, vagy összejátszás miatt.

A jelen javaslat VII. fejezete szintén csak e három faját ismeri a vizsgálati fogságnak, de ezeket szorosabban és határozottabban irja körül, mint a hogy ez 1843-ban történhetett, továbbá a jelen javaslat erősebb garantiákkal veszi körül a személy oltalmát, mint ezt elődje teheté; végre a jelen javaslat a már elrendelt fogság megszüntetésére nézve szintén behatóbb és tüzetesebb, részben nagy fontosságú új intézkedéseket tartalmaz. A vizsgálati fogság elrendelése ezek folytán a jelen javaslat szerint nehezittetik, ellenben annak megszüntetése könnyittetik. Mindkét irányban korunk messzebb terjedő garantiáival egészittettek ki a hazai jogfejlődés helyes megállapitásai, a már 179²/₃-ban elfogadott vádrendszernek folyományai.

Ezekhez képest a jelen javaslat jellemző sajátságát képezi vádlottnak az elrendelt vizsgálati fogság elleni panasz-emelési

joga; a panasz fölött a szóbeli és közvetlen, vádlott védőjének meghallgatásával eszközlendő tárgyalás a vádtanács előtt; végre e panasznak és az e fölötti tárgyalásnak ismételhetése 15 nap elteltével mindannyiszor, valahányszor a fogságban levő azt hiszi, hogy azon ok, mely a vizsgálati fogság elrendelésének törvényszerű alapjául szolgált, időközben megszünt, s hogy az intézkedésnek további fentartását a törvény illető rendelkezése többé nem támogatja.

Ide tartoznak a rövid és tüzetesen megállapitott határidők, melyek a biróságnak a kérdésekben követendő eljárására és a határozat-hozatalra nézve a törvényjavaslatban kitüzve vannak; ide tartoznak ezenfölül azon igen fontos intézkedések, melyek a vizsgálati fogság tartamára nézve a 294. és 295. §§-ban foglalvák, s melyek alkalmazása a vizsgálatnak kényelmes, a fogságban szenvedő ártalmával járó lassusága ellen oltalmul szolgál.

Ha ezekhez adatnak a biztosíték melletti szabadlábra helyezésről szóló részletes rendelkezések: ezzel a törvényjavaslatnak a vizsgálat alatt álló személy oltalmát szem elől nem tévesztő szelleme, vádlott helyeztetésének lényeges külömbsége a vádrendszernek megfelelő bűnvádi eljárásban, ezen eljárás egyik igen lényeges alkatrészét illetőleg, visszatükrözve van.

Összhangzásban állanak az eddig megjelölt intézkedésekkel a törvényjavaslatnak a vád alá helyezésről, a főtárgyalásról szóló határozatai, melyek egy és ugyanazon szellemből származnak, egy és ugyanazon szellemben megállapitvák.

Szóbeli és közvetlen eljárás a bűnvádi törvénykezés egész területén, ezenfölül pedig nyilvánosság a főtárgyalás alatt, a kivételeknek a lehető legszorosabb körülirásával és csakis a legyőzhetetlen nehézségek esetében.

A vádelvből és a közvetlenségből resultál:

hogy vádlott terhére nem számitható be oly tény, oly körülmény, mely a vádló részéről ellene és jelenlétében a főtárgyalás alatt fel nem hozatott és melynek ellenében a védelemre neki alkalom nem adatott; és ebből kifolyólag,

hogy súlyosabb büntetés, mint a mely vádlott ellen a főtárgyalás alatt inditványoztatott, s melyre vonatkozólag nem védelmezhette magát, nem mondható ki ellene.

Megemlittetik még, hogy a törvényjavaslat szerint az elsőfokú biróság itélete ellen a ténykérdésben felebbezésnek, a törvény nem-alkalmazása vagy nem helyes alkalmazása

esetében pedig semmiségi panasznak a királyi táblára, ha pedig csupán a törvény nem-alkalmazása vagy nem helyes alkalmazása miatt használtatik perorvoslat, semmiségi panasznak egyenesen a Curiára;

a máodfokú biróság itélete ellen azonban csakis semmiségi panasznak a Curiára van helye.

A felebbezés nagyon vitatott kérdése itt csak megemlittetik; ezen intézkedés sokkal lényegesebb és vitásabb, hogysem annak külön és részletes indokolása mellőzhető lenne. Erre tehát a törvényjavaslat különös részének indokolásánál nyilik a megfelelő alkalom.

A semmiségi panaszon kivül szükséges még egy külön orvoslat a törvény egységének megóvására, mely orvoslat, habár nem tartozik egyenesen a vádlott helyeztetését jellemző intézkedések közé, sőt mint kizárólag a koronaügyész által használható orvoslat, vádlott által igénybe sem vétethetik, a rendszeresség szempontjából mégis e helyen emlittetik fel azért, mert sikeres használata esetében vádlottra is kedvező visszhatással lehet, esetleg ennek fölmentését eredményezheti a már jogerejűvé vált itéletben kimondott bűnösség és büntetés alól.

Megérintetik még a perújitás, mint szintén rendkivüli perorvoslat, valamint a határidők és határnapok véletlen elmulasztása esetére megengedett orvoslat is.

Ezekből állanak a jelen törvényjavaslatnak, a vádlott helyeztetésére nézve lényeges rendelkezései. Ezekből tisztán megitélhető a törvényjavaslat szelleme és beláthatóvá válik a két rendszer közötti külömbség.

A biróság.

Hátra van még a vádelvnek és folyományainak megjelölése a biró állásanák és helyeztetésének szempontjából.

Ismét visszatérünk az 179²/₃-ik évi törvényjavaslatra. A biró a vizsgálat alatt sem gyüjti a terhelő vagy mentő adatokat. Az egyik a vádlónak, a másik a vádlottnak rendszerinti feladata. A biró a vizsgálat alatt is biró, a ki az elébe adott adatokat és bizonyitékokat megitéli, azok valódiságát constatálja, intézkedik, hogy az ellenfél tudomást szerezzen róluk, s ez által képesitve legyen az azok erőtlenitésére vagy megczáfolására szolgáló adatokat megszerezni, esetleg megjelölni; a biró a felek inditványára a törvényben meghatározott föltételek esetében elrendeli, ezek nem-létében pedig megtagadja azon vizsgálati cselekmények foganatositását, melyek által valakinek jogköre megszorittatnék; megitéli a bizonyi-

tékok súlyát és vonatkozását; szóval, a biróság határozó, itélő, tehát birósági hivatásában marad akkor is, midőn, mint vizsgáló biró vagy mint vádtanács az előkészitő eljárásnál közreműködik.

Kivételesen meg kell adni a vádrendszer mellett is a vizsgálóbirónak és a vádtanácsnak a bizonyitékok kiegészitése, az adatok tisztázása, a lényeges körülmények világosabb felderitése szempontjából szükséges intézkedő hatalmat is épen azért, mert a biró a felek fölött állván, ezeknek egyoldalú felfogását és a helyzetükből természetszerűleg származott elfogultságot nem osztván, az előtte lefolyó ügy állásából részrehajlatlanul képes megitélni mindazt, a mi a concret esetben, a törvény és igazság megvalósitásának czéljából még szükséges és foganatositandó. Ezen pótló, kiegészitő hatósága a biróságnak azonban csak subsidiarius; mert a vádelv nem engedi, hogy a biróság bármely czímen a vádló szerepét vegye fel, és hogy azon közege az államnak, melyet rendszerint csakis az adatok és bizonyitékok megitélése illeti, az itélő helyett vádlóvá, a részrehajlatlan biró helyett üldözővé válik.

A szakkörök tudják, hogy épen ezen, a vizsgálatot kiegészitő functiója a biróságnak képezi a legélénkebb controversiák, a leghevesebb támadások tárgyát. Majd maga az elv, majd egyes ide vonatkozó intézkedései a törvényeknek támadtatnak meg a legélesebben. Számosak azon tekintélyei a büntető jogtudománynak, a kik teljesen tagadják, hogy a vádelvre lenne alapitva azon eljárás, mely az emlitett hatáskörrel akár az előkészitő eljárás alatt, akár pedig a főtárgyalás alatt a biróságot vagy annak valamelyik tagját felruházza.

Tény az, hogy Angliában a biró nem bir ezen hatósági körrel; tény az is, hogy az elv következetes keresztülvitele a kiemelt intézkedés által csorbát szenved; tény továbbá, hogy a hatalmak elkülönitése, mely a vádrendszernek alapját képezi, ezen intézkedés által bizonyos tekintetben és fokig megsértetik. De nem kevésbbé tény, és pedig törvényjavaslat készitésénél a legnagyobb erővel és gyakorlati súlylyal biró tény, hogy a continensen nincs egyetlen állam, mely biróságait elzárni merte volna attól, hogy a vád valamint a védelem szempontjából még szükségeseknek mutatkozó lényeges adatok és bizonyitékok megszerzését az illető felek inditványa nélkül is elrendelhessék, illetőleg a megszerzésére szükséges lépéseket foganatositsák.

Gyakorlati szempontok, a mellőzhetetlen szükség, követelik a biróságok részére e jogkört ugy az előkészitő eljárás, mint a főtárgyalás alatt. E gyakorlati szükséget nem lehe-

tett a jelen javaslat előkészitésénél sem szem elől téveszteni. Nem mellőzni, hanem megszoritani; nem minden elemet kiküszöbölni, melyről az tartatik, hogy a vádelvnek derogál, hanem mellőzni és kiküszöbölni mindazt, volt a jelen törvényjavaslat előkészitésénél az irányadó szempont, a minek fentartása a vádelv eredményeit, a jogrend és az egyéni jog oltalmának garantiáit meghiusitaná.

Ezt tartva szem előtt, a törvényjavaslat a legnagyobb súlyt fekteti arra, hogy a biró már a vizsgálat alatt is lényegileg és rendszerint birói körében maradjon, és csak ott, hol a föltétlen szükség követeli, intézkedjék a felek kezdeményezése illetőleg inditványa nélkül.

Ezen kivételes hatósági kör nem denaturalisálja a vádrendszert, ha a birónak abbeli cselekvősége csupán a való kideritésére, tehát csakis egyes vizsgálati cselekményekre szoritkozik. De megszűnik a bűnvádi eljárásnak valódi természete és megszűnik az a vádló és a vádlott között fenforgó, a részrehajlatlan biróság előtt folyó és ennek itélete által eldöntendő p e r lenni, ha a biróság kivételes functiója a valódi tényállás és körülményeinek kideritésén túlterjesztetik, és különösen ha a biró a szorosan vett vádemelés jogát is, akár közvetlenül akár közvetve magához vonhatja; ha tehát a kir. ügyész vagy a magánvádló inditványa nélkül a biróság, akár maga rendelheti el a tudomására jutó büntetendő cselekmény miatt a bűnvádi eljárás meginditását, akár a vádló elállása esetében is fentarthatja az eljárást, akár pedig utasithatja a vádlót a vádnak inditványozása vagy fentartására, akár pedig annak egy másik, súlyosabb cselekmény, vagy több cselekmény miatt való emelésére, vagyis a vád alapjának megváltoztatására.

Erre nézve a vádnak a birói befolyástól mentnek kell maradnia, mert ellenkező esetben nem a vádló lesz a vád közege, hanem a biró lesz egyszersmind vádló is. Hogy mit várhat a vádlott azon biró részrehajlatságától, a ki a vádlót a vádnak súlyosabb cselekmény miatti emelésére utasitotta, a ki tehát ezen utasitásának érvényesitésére már előre kötve van, azt bizonyitani fölösleges. De ellenben ép oly természetes és a birói hivatás lényegéből következik, hogy viszont a biró sem lehet kötve a vádló felfogásához és hogy ettől függetlenül, tudománya és a törvényre alapitott meggyőződése szerint, önállólag határozza meg itéletében, hogy a fenforgó cselekmény, a törvényben meghatározott melyik cselekmény ismérvét foglalja magában? vagy hogy egyátalában képez-e büntetendő cselekményt? Ez alapon és csupán a törvényre támaszkodva, de teljesen függetlenül a vádlótól, az ezt utasitó kormánytól és a törvény felségén kivül minden hatalomtól, a birót illeti az itélet a fölött, hogy egyátalán terheli-e, vagy

mily cselekmény elkövetése miatt terheli vádlottat a bűnösség?

Ezen egyszerűnek látszó kérdés szintén a legélesebb controversiákat foglalja magában, s megoldása a különböző törvényekben, a különböző álláspontok szerint, leglényegesebben változik. E sokat vitatott, sokat elemezett, sokféleképen elintézett kérdésben, melyet a kitűnő tevékenységet kifejtő magyar jogászgyülés is felvett vitái és tárgyalásai közé, a jelen javaslatban elfoglalt álláspont tüzetes igazolása a részletes indokolásnak képezendi tárgyát.

Az átalános indokok tulajdonképeni feladata nem lehetett más, mint rámutatni azon szellemre, mely a törvényjavaslat tervezésénél irányt adott, megjelölni azon alapelvet, melyből ez kiindul, s mely leglényegesebb rendelkezései központjául, az egész munkálatot szerves egységbe foglaló eszmei kapocsul szolgál. Ezzel összefüggésben igazolni kellett az elfogadott alapelvet ugy benső igazságos volta, mint azon uralkodó állásának feltüntetése által, melyet ez korunk civilisatiójában és valamennyi művelt állam bünvádi intézményeiben elfoglal.

De viszonyainkra való tekintettel nem lehetett kikerülnünk egy, legalább futólagos visszapillantást a javaslat által elfogadott rendszerre, s rámutatva annak bölcsőjére, növekedésére, terjedésére és saját hazánknak e feladott elv tekintetében követett törvényhozási és törvénykezési rendszerére: ki kellett mutatnunk hazánk jogtörténetének erre vonatkozó igazságait.

Ez utóbbi annál szükségesebb volt, mert mai napig sem hiányoznak olyanok, a kik az inquisitionalis eljárást — a mint az 1848-ig különböző törvényhatóságokban és a »jus gladii«-vel ellátott különböző földesuri hatóságok biróságainál különféleképen gyakoroltatott — a hazai törvényeken alapuló, azokból fejlődött törvényes gyakorlatnak tartják, és a kik az alkotandó bűnvádi eljárásnak ősi intézményeinkkel való összhangzása alatt tulajdonképen az emlitett időben hatályban volt és legfeljebb is némely legkiáltóbb visszaéléseitől megtisztitott gyakorlatnak visszaállitását értik.

Ezekkel szemben ki kellett mutatni, hogy épen ellenkezőleg, a vádelv képezi a hazai törvények által elfogadott és ősi törvényeink egész rendszerén századokon keresztül fentartott, hazai törvény által soha el nem törlött, meg nem változtatott bűnvádi eljárás tulajdonképeni elvét és alapját.

Ki kellett mutatni, hogy épen ellenkezőleg a kutató rendszer az, mely idegen földről behozatva és a vele ellentétes alapokon nyugvó hazai intézményeink közé észrevétlenül be-

helyeztetve, törvényellenes alkalmaztatása által megrontotta nemcsak bűnvádi eljárásunkat, hanem veszélyeztette alkotmányunkat is.

Ki kellett ezek alapján mutatni, hogy midőn a jelen törvényjavaslat a magyar bűnvádi eljárást a vádelvnek philosophiailag és történetileg igazolt alapjára helyezi, ezzel a jog leghaladottabb igényének, a jogrend, a személyes szabadság, a polgárosodás követelményeinek tesz eleget, és egyuttal a valódi, törvényszerű magyar bűnvádi eljárás elvét helyezi vissza.

A fentebbiek igazolják, hogy ez kétségbevonhatatlan történeti tény. E tény azonban reánk nézve nem csupán történeti tanulság, hanem vonatkozólag a törvényjavaslatra, ha alapelve a törvényhozás által is elfogadtatik, gyakorlati jelentőségében is nagy horderejű körülmény. Mert egy helyes rendszer elfogadásának soha sem állhatná útját annak ellenkezése a valaha fennállott állapotokkal; a historiailag alakult viszonyok nem gátolhatják a régi felfogással, egy eltünt társadalmi helyzettel, a régi szükségekkel összhangzásban volt intézményeknek, a szintén historiailag fejlődött újkor új szükségeinek, új követelményeinek megfelelő, az előbbivel homlokegyenest ellentétben álló új rendszerrel való felváltását, és a mint már az 179⁰/₁-ik évi magyar regnicolaris deputatio igazságügyi albizottsága kijelentette: »atque ita alterata, in quantum necesse visum fuerit, instituta successive per majores nostros Tribunalium, adjunctis illius temporis accomoda profecto, coordinatione, nova moderni aevi rationibus conveniens, exemplo eorundem majorum nostrum, qui testibus Legum publicarum Tabulis, a diversis veteribus institutis recedentes, quin pro ratione temporum, quae vigebant, contraria etiam illis statuentes, nihil per id sive reverentiae, quae majoribus populi, veteribusque Institutis debetur, decerpi, sive fundamenta Constitutionis Regni labefactari censebant, suscipiatur.«

Mindazonáltal másrészről a legjótékonyabb ható erők ismeretének hiányát árulná el, ha nem látnók be azon termékenyitő varázst, mely a haladás intézményeinek az ősi történet alapján képződött alakulásokkal való összhangzásában rejlik. A mult iránti élénk kegyelet egyesülvén a haladás törekvésével, e kettős forrásból a helyes rendszer fentartásának és lelkes keresztülvitelének bármely bölcsészeti érvnél becsesebb garantiája származik.

De végre is a törvényjavaslat czélja és vezéreszméje csak az lehetett: helyes, biztos, tüzetes, a jogot oltalmazó szabályok és rendelkezések által biztositani a büntető törvé-

nyek hatályát; életre költeni, tevékenységben tartani az azokban letett törvényhozási akaratot; a kérdésben forgó lényeges érdekek kellő biztositásával meghatározni azon intézkedések összegét, melyek által a legbiztosabban elérhető, hogy a concret eset fölött hozott itéletben valósulását találja az anyagi büntető törvény.

Sikerült-e ezen feladat megoldása a jelen törvényjavaslat által? És ha nem sikerült, a problema legyőzhetetlenségében, vagy a javaslat előkészitőjének gyengeségében rejlik-e az ok? erre nemsokára a nemzet felvilágosodott közszelleme és törvényhozása adandják meg a választ. Az alkotmánynak épen abban nyilatkozik legkiválóbb fölénye, hogy biztositja az állam intézményeit az egyén tévedései ellen, és útját állva a hibáknak, azokat nem engedi bejutni a törvény kötelező szabályai közé. Azon aggódó tépelődés, azon fáradságos kutatása az elveknek, ezek feldolgozásának és értékesitésének rengetegében, mely egy nagy és nagy feladatú törvényjavaslat előkészitésénél a lelkiismeretes munkást lekötik; azon kinos anatomisálása és atomisálása az eszméknek és szavaknak, a mire az előkészitő, feladata természeténél fogva, utalva van, s a mitől a könnyelműség vagy a vakmerőség megérdemlett vádja nélkül nem mentheti fel magát: könnyen elvonják szellemét a legnagyobb tekintetek és a legfontosabb dolgok kellő megfigyelésétől; s midőn a részletekben talán a legexactabb kicsinyességig megfelelni akart kötelességének, épen az összegész valódi jellemének, a legdöntőbb szempontok lényegének és minőségének megitélésében téved. Bizonyára számos hibái lesznek e törvényjavaslatnak is; sőt lesznek olyanok is, melyekért sem a tudománynak még be nem végzett vitái, sem a gyakorlatnak tévelygései, sem az élet útmutatásának hiányai nem hozhatók fel mentségül. Ezeket fel fogják fedezni a hivatottaknak a szóban forgó nagy érdek iránti buzgó, alapos vizsgálatai és birálatai, és helyettesiteni fogják a tévedést, a hibát, a tisztábban látó, a helyesebben itélő és tüzetesen meghatározó szellem conceptiójával.

Az ellenzők két áramlatát azonban — mert korunktól és viszonyainktól elválaszthatatlanok — most fel lehet emliteni.

Az egyik az előrehaladottabbak, vagy a bátrabban előrehaladóknak kétségtelenül jeles csoportját képezi. E csoport kiváló tagjai folytonos érintkezésben lévén a tudomány fejleményeivel, közösségben a tudósok eszméivel és származtatásaival: a helyes elv melleti buzgó lelkesedésükben annak legvégső conseqentiái föltétlen és azonnali alkalmazását követelik. Könnyű megjelölni a törvényjavaslat azon intézményeit vagy helyeit, melyek ellen e részről intéztetik a támadás. Könnyű volna megjelölni

azon módositásokat vagy gyökeres átalakitásokat is, melyek a tudomány e tiszteletreméltó férfiai részéről ajánltatni fognak. A vita e részben termékeny, felvilágositó, tanulságos és a törvényre vonatkozólag kétségtelenül hasznos leend. Sok eszme, sok érv, sok szempont jő ez úton discussio alá, mely az elvi helyesség és czélszerűség szempontjain kivül a practicabilitás kérdéseit is illustrálni fogja. Egyelőre csak egy megjegyzést koczkáztatunk. Nincs oly civilisált állam Európában, mely bűnvádi eljárását nem a vádelvre alapitotta volna; de Anglia kivételével nincs egy sem, mely ezen helyes elvnek minden folyományát elfogadta volna; sőt az angol bűnvádi eljárásnak nem egy fejleménye szolgáltatott már okot e szempontból való megtámadásra.

De a jelen törvényjavaslatot illetőleg még hozzá tehetjük, hogy eltekintve az esküdtszéktől, melyre vonatkozólag a lehetetlenség kényszere előtt állunk, Anglia kivételével nincsen a létező, habár legújabb bűnvádi eljárások között egy sem, mely a vádelv keresztülvitelének szempontjából a magyar törvényjavaslatot túlhaladná.

A támadások másik árnyalatát az aggódók, a félénkebbek képezik. Az kikerülhetetlen, hogy a társadalom egyik része az egyéni jognak, a személyes szabadságnak nyujtott oltalomban ne lássa az államnak a gonosztevők üldözésére irányzott hatalma megbénitását és a gonosztevők büntetlen kisikamlásának könnyitését. Nem csupán nálunk van ez igy; a haladás elleni küzdelem oly régi mint a haladás maga. És a bűnvádi eljárást illetőleg nem nélkülözi e harcz a jogosultság látszatát. A jogrend és a személyes biztonság a köz- és a magánérdek legfontosabb elemei. A biztonság fentartásában és megerősitésében az állam becsületes polgárai a legközvetlenebbül érdekelvék. Mindaz, a mi ez oltalmat gyöngitheti, méltó aggodalommal tölti el a nyugodt, tisztességes, mindenki jogkörét ovatossággal és tartózkodással tisztelő polgárok keblét. Nem lehet szem elől téveszteni, hogy épen a nyugodt, szorgalmas, hasznos polgároknak ezen tiszteletre méltó tulajdonságából fejlődik ki a gyülölet a henye, a rendbontó, az erőszakoskodó, másokat és azok jogait megtámadó merénylők ellen. A remegés, melybe a becsületesek a gonoszok által helyeztetnek, a védelmi kényszer, mely tőlük áldozatokat követel, a mindennap ismétlődő, gyakran nagyobb megterheltetést követelő rendszabályok, melyek egyedüli czélját képezi egy ember-élet becsületes munkásságának, a szorgalom és ipar gyümölcsének vagy az életnek oltalmazása a társadalom ellenségeinek vakmerő támadásai ellen, bizonyos tekintetben harczi állapotot hoznak létre és harczias érzelmeket tartnak fenn.

Ha tehát — a mint ez a védelemre szorult tisztességes polgárok felfogásában visszatükröződik — a gonoszok iránt

kimélettel, gyöngédséggel bánik az állam, ez által megfosztja magát a társadalom ellenségei megfékezésének, a bűntettesek felfedezésének és megbüntetésének eszközeitől, felbátoritja ezeket és védetlenül hagyja a becsületeseket.

Ezen okoskodás lényeges hibában szenved. Nem a gonoszok, nem a társadalom ellenségei iránt gyakorlandó kiméletről van szó. A büntettesnek merénylete súlyához alkalmazott komoly és súlyos megbüntetéséről rendelkezik az anyagi büntető-törvénykönyv. Szó van a vádlott és a bűntettes között létező, nagyon lényeges külömbségről; szó van a bűnösnek még nem talált, tehát a becsületesség praesumtiójának jogával biró polgár védelméről a jogtalan erőszak ellenében. A mitől a félénkek tisztes osztálya önnön magát akarja biztositani, ugyanazon biztositékot átalánositja az állam mindazokra nézve, a kik elitélve nem lévén, az ő felfogása szerint bűnteleneknek tartandók. Az erőszak, mely ellenében a józan, a nyugodt polgár önmagát akarja megvédetni s mely jogos törekvésének sőt jogos követelésének szempontját oly könnyen exaggerálja, ezerszer veszélyesebb és ártalmasabb, ha azt a büntelen polgár ellen az állam gyakorolja. Az utonálló, a haramia, a gyilkos ellen megvédheti magát a polgár; az erőszakoskodó állam ellen nincs elég szilárd kapu, nincs elég erős zár, nincs rejthely, nincs menedék. Az erőszak, mely ma a saját személyét és vagyonát féltő polgár érdekében gyakoroltatik, holnap, egy gyanú látszata alatt, ő ellene fordulhat. Nem egy esetet mutat fel a törvénykezés története, hogy tiszteletre méltó egyének ugyanazon vad erély és vak saevities áldozatai lettek, melynek más ellenében, az ő érdekükben való alkalmazását dicsőitésekkel üdvözölték. Ezt nem szabad elfeledni. A bölcs törvényhozás innen, s nem az egyoldalú, túlzott félénkségből meriti utmutatásait.

Nem ismételjük azon tényt, hogy hány becsületes családot taszit évenkint szerencsétlenségbe, nyomorba, a látszat által könnyen félrevezetett »inquisitionalis erély«, hányat becstelenit meg, hánynak reményeit, előremenetelét teszi tönkre. Csak egyet emelünk ki.

Az államnak, ha a közrend és a biztonság érdekében szükséges, hivatásával járó intézményeket kötelességéhez képest létrehozza, ezeknek helyes, czélirányos berendezéséről, a megkivántató értelemmel biró és hivatásukat buzgón teljesitő közegek alkalmazásáról is gondoskodik. Ez esetben nincs szüksége azon gyászos erélyre, mely ha egyes esetekben segitett talán a bűntettesek felfedezésére és bűnösségük bebizonyitására, de ezen — más uton biztosabban elérhető eredményt — számtalan jogellenességgel ellensúlyozta. A megfelelően organisált rendőrség, a rendőrség közegeinek hivatásuk feladatában való jártassága, ügyessége, buzgalma, támogatva a

társadalom közszellemének tevékeny közreműködése által, sokkal hatályosabb és biztosabb eszköz a bűntettesek felfedezésére, a bűntettek nyomainak, a tettesség biztos és el nem vitázható, vissza nem vonható jelenségeinek constatálására, mint azon előzetes törvénykezés, melylyel az alantas közbiztonsági közegek, gyakran a falusi birák vagy hajduk, erélye valakit bevallásra birnak, mely bevallás kierőszakolásában a pandur-inquisitio, mely rendesen eltéveszti czélját, feladatát kimeritve látja. Hisz a legtöbb eset azt mutatja, hogy épen a kierőszakolt önbevallások vezetnek a bűntettesek felmentésére. És ez igen természetes. A nagyerélyű, a nagyhatalmú commissarius, midőn az előtte ismeretes módokkal kieszközölte, hogy az inquirált egész bűntettét bevallja, ezen eredménynyel feladatát kimeritve látja, és ennélfogva minden egyéb nyom, adat és bizonyiték megállapitását vagy megszerzését mellőzi. Midőn később a kezei közül kijutott vádlott kicsikart önbevallását a biró előtt visszavonja és visszavonását nem ritkán az ellenében elkövetett erőszak nyomaival igazolja, nem lévén bűnössége mellett semmi más bizonyiték, de az e közben lefolyt idő alatt az előbb könnyen helyre állitható adatok, nyomok, jelenségek is eltünvén, a biró részére nem marad más hátra, mint az önbevallásnak, mint erőszakkal kicsikartnak mellőzésével, vádlottat minden más bizonyiték hiányában felmenteni.

Ez igen lényeges szempont, mely azt bizonyitja, hogy a helytelen rendszer, midőn egyrészről az ártatlanokat jogtalanul kinozza, másrészről igen gyakran a valódi bűntettesek felmentésére vezet. Nézzék csak meg a hivatottak a biróságok és különösen a felsőbb biróságok itéleteit, és igen sok, igen fontos esetet fognak találni azok között, melyekben a valódi bűntettesnek büntetlenül maradása egyenesen ezen okra vezethető vissza.

Annyi kétségtelen, hogy a mechanicai eszközök hatása közvetlen és rögtön mutatkozik. Bizonyos az is, hogy az erkölcsi, a szellemi tényezők eredménye lassúbb, fáradságosabb és sokszor nagyon is közvetett. De épen a physicai és mechanicai eszközökre, mint vallatási mediumokra nézve mondták e nemzet jelesei már 1792/3-ban: »media quae in nullo casu ad veritatem eruendam apta sunt, nec in Delictis atrocibus pro idoneis exquirendae veritatis mediis apta esse possunt«. Ezeket ma senki sem akarhatja. Ezen eszközök neve: tortura. Ámde a torturának ezek csupán egyes fajai. A törvényjavaslat tehát a »genus« ellen irányul és el akarja törölni e genusnak valamennyi faját, a physicait ugy mint a psychicait. A törvényjavaslat e tekintetben nem tesz egyebet, mint generalisálja a vizsgálatra nem alkalmatos torturát, és megtiltja

mindazon eszközöknęk és módoknak a vizsgálat czéljaira való használatát, melyek a vádlottat az állam közege által reá gyakorlott anyagi vagy szellemi kényszer alá helyeznék.

A törvényjavaslat szerkesztésénél irányul szolgált annak hite és tudata, hogy Magyarország közszelleme nem fogja desavouálni haladásának dicsőséges történetét, és nem fogja az államérdek veszélyeztetésének tekinteni a felvilágosodás azon rendszerét, mely midőn a jogrendnek leghelyesebb és legészszerűbb és az egész művelt világ tapasztalatai által igazolt garantiáira támaszkodik, egyuttal azon garantiákat is fokozza, melyek az állam büntetlen, szabad polgárait a jogtalan erőszak ellen megvédik. És csakis ez utóbbi az, a mit az exaggeráló félénkség a bűntettesek felbátoritásának nevez.

A törvényjavaslat elvi ellenzőihez előreláthatólag sorakozik az eltünőben lévő rendszerek egy-két orthodox manipulansa. Ezek rendszerint iszonyodnak mindattól, a mi előttük új, a mihez szemük, elméjük, gyakorlatuk nem szokott, a mire nézve empirismusuk irányt nem szolgáltat, a minek tehát elvét, megkülömböztetéseit, összefüggését, folyományait tanulmányozni kell.

A vádrendszer keresztülvihetetlen! Igy hangzik a bureau egyik-másik rokkantjának baljóslata. Miért? kérdezzük mi, midőn ugyanezen rendszer az egész világon minden baj nélkül, sőt a legkitünőbb eredményekkel már tényleg keresztülvitetett? Ezen megdönthetetlen erejünek látszó érvre a mi elfogultjaink, »a magyar specialis viszonyokra« való utalással felelnek. De miben állanak ezen specialis viszonyok, melyek minket magyarokat ellentétbe hoznak az egész művelt világgal, midőn hazánk története, de különösen jogtörténetünk oly kiváló fokban épen assimiláló képességünk mellett tanuskodik?

Ha a civilisatio fejlődési processusában részesei lehettünk az európai államok minden tévedésének, mi által van megpecsételve azon átok, hogy épen a szabadság és jog legfensőbb vivmányaiban való részességből lennénk kitagadva? Megvan az indok. Nálunk nagyon sok a büntett! Azután nincs annyi biró, hogy minden bűnvádi ügyet ily alapossággal tárgyalnia lehessen! Nincs erre elegendő idő; és igen drága lesz az eljárás!

Könnyű a felelet.

Ha sok a bűntett, következik e ebből, hogy az itélet ne legyen alapos? Talán épen azért sok a bűntett, mert a helytelen eljárás sietségében sok bűntettes felmentetik, a mi azután magában foglalja azon iszonyú lehetőséget is, hogy sok ártatlan bűnösnek itéltetik.

A vádrendszer keresztülvitele lehetetlen! Dogma-e ez,

mely nem képezheti a buvárlat tárgyát? Hisz a civilisatio egész története nem egyéb, mint azon processus története, melyen megtestesült ténynyé vált a sok lehetetlen! Ezen nem csupán állitott, hanem némelyek által valódilag hitt lehetetlenségben nagy része van az előitéletes ragaszkodásnak egy, a felvilágosodás által ma már tulszárnyalt, örökre legyőzött világnézethez. Nagy része van ebben az ingerültségnek a mindent biráló, mindenre kiterjedő, a belérték nélküli tekintélyt, az üres fontoskodást, a megszokottságot nem kimélő, mindenben az elvet, a valódit, a lényeget, az igazságot, a logicai kapcsolatot kereső skepsis iránt. Az előitélet adja a baljóslatra saját szineit; de a törvényhozás tudja, hogy az előitélet oly ködfátyol, melyen keresztül a világ kezdetétől fogva lehetetlenségnek látszott minden haladás, minden javitás és minden gyökeres változás.

Cesare Cantu, Beccariának és korának kitünő leirásában felháboritó képét adja a bureauk azon zajának, melyet e vakmerő újitónak felforgató tanai a régi rend apostolaiban, a jogrend szenteskedőiben felköltöttek. Gneist a legigazabban és legvilágosabban ecseteli a későbbi bureauk borzalmát annak hallatára, hogy a szóbeliség, habár csak a végtárgyaláson, behozatni szándékoltatik. A borzalom megújult mindannyiszor és fokozódott, a vészjóslatok mindannyiszor zúgtak a törvényhozási tényezők és a kormány fülei körül, valahányszor a megkezdett irány további kifejtése, a látszat helyett a lényeg megvalósitása, foglalkoztatta a törvényhozást.

»Und wenn alle Berufsautoritäten — kiált fel a »Vier Fragen« nagynevű szerzője — einig wären darüber, dass wir nichts haben dürften als einen Inquisitionsprocess mit Anklageformen; dass das Specialverhör des Angeklagten nicht zu entbehren sei: ein deutsches Parlament wird nach ernster Debatte mit »NEIN« antworten und auch dieses letzte Reservatrecht der Bureaucratie im Strafverfahren streichen.«

Mióta lett Magyarhonban állammaxima, hogy bűnvádi ügyekben meg van engedve az itélethozatal, a nélkül hogy a biró a terhelő és mentő, a súlyositó és az enyhitő körülményeket ismerné? Szükséges-e a törvényjavaslatban szabályozott eljárás azon czélból, hogy a biró biztos, határozott, alapos és részletes tudomást szerezzen a vád tárgyáról és az ezzel összefüggő kérdésekről, mielőtt végzetszerű itéletét kimondja? Bűnös-e a vádlott vagy nem? Mely alapon, mely adatok, mely bizonyitékok alapján dönti el ezen irtózatos kérdést a biró? Ha el van ismerve, ha a tudomány és az élet, ha az egész felvilágosodott világ példája egyértelműleg arról tanuskodnak, hogy ezen legnagyobb fontosságú határo-

zatra mulhatatlanul megkivántató biztosság csakis a vádelv alapján construált és szabályozott eljárás mellett érhető el: mi akkor ezen egyedül döntő tény fontosságával szemközt az ügykezelési okservantiákból deducált mindazon kifogások értéke és súlya, melyekkel a rendtartások tévelygői síkra szállanak. A biróság létoka és létjoga egyedül a jog. Ha ennek megvalósitására nem képes; ha itéletét csak oly eljárás mellett hozhatja, melyről ki van mutatva, hogy az igazság kideritésére teljesen alkalmatlan: akkor az államnak kötelessége oly szervezetről és intézményekről gondoskodni, melyek a czélt és az ennek megvalósitására föltétlenül szükséges módot összhangzásban tartani képesek, és melyek valódilag eszközlik, h o g y a z i t é l t d o l o g r e n d s z e r i n t a v a l ó d i i g a z s á g o t j e l e n t s e. Ha szükséges a vádelven alapuló eljárás; ha ez az, a mely a tévedés és az elfogultság vagy a felületesség ellen lehetőleg biztositja a társadalmat: akkor nem ennek behozatala, hanem épen mellőzése az, a mi lehetetlen. És ez esetben nem lehet kérdés, vajjon van-e elég biró, a ki a társadalom iránti kötelességének, a társadalom szükségei és valódi igazságot követelő jogigényei szerint megfelel? Talán csak nem hiszik az illetők, hogy az állam, a jog, a törvény, az erény, az igazság, a haladás, a bölcsesség megvalósitásának e legfenségesebb szerves közege felhatalmazást adjon bármely egyénnek vagy testületnek, hogy büntelen polgárait bünösöknek, a büntetteseket pedig bünteleneknek mondja ki azért, mert a biróság nem rendelkezvén elég idővel, nem ér reá alaposan és részletesen megismerkedni a tényállással és ennek körülményeivel, tehát nem képes magának meggyőződést szerezni az egyiknek büntelensége, a másiknak bünössége felől?

Ha ily állapot fennállhatott, ha eltűretett, ez mentségét találja abban, hogy az igazságot oltalmazó rendszer nem volt ismerve. De minden mentségét elveszti és az igazságtalanságnak többé el nem tűrhető meztelen tényévé válik azontúl, hogy a minket környező népek élő intézményeiben megtestesülve látjuk a jog eszméjétől áthatott rendszer gyakorlati vivmányait, és ezzel ellentétben, saját helyzetünk áldástalan voltával, egyuttal felismerjük e helyzetnek valódi okát.

A lehetetlenséget állitják fel ellenünkben! N i n c s o l y e r ő, m e l y a z o n k é t s é g b e e j t ő m e g g y ő z ő d é s t k é n y s z e r i t s e n e m z e t ü n k r e, h o g y t ö r v é n y k e z é s é n e k é s a z i g a z s á g n a k ö s s z h a n g z á s b a h o z a t a l a l e h e t e t l e n.

Mi más lehetetlenséget ismerünk.

Lehetetlen egy művelt társadalomnak visszavezetése azon állapotba, a melyet felvilágosodása elhagyott;

lehetetlen azon intézmények, azon szokások fentartása, melyek a nép jogtudatát sértik;

lehetetlen az 1848-ik évi törvények után az inquisitorius rendszer átvitele az új aera alkotásai közé.

Nincs kétség a fölött, hogy a magyar közszellem és a magyar törvényhozás a practicusaink egyik része által hangoztatott lehetetlenségre ugyanazon magasztos szellemü ténynyel fog válaszolni, melylyel az egész művelt világ a régibb observantia azon csökönöseinek válaszolt, a kik Beccaria könyvét a bakó által a máglyán égették el. Nincs kétség, hogy a magyar állam a vádelv elleni kifogásokra a bűnvádi eljárásnak ezen alapra fektetésével, ezen alap lehetőleg következetes keresztülvitelével, a teljes közvetlenség és szóbeliség elfogadásával fog felelni.

A mi birósági intézményünk nem egészen ment bizonyos öröklött bajoktól. Ennek oka azonban a létezett viszonyokban, az átszármazott állapotokban rejlik és napról-napra csökken. A biróra semmi sem lehet veszedelmesebb, mint az arbitrarius rendszerhez való szoktatás. A kinek minden cselekvésénél, minden intézkedésénél és határozatánál a törvényhez kell kötve lennie; a kinek valódi feladatát csak az képezhetné, hogy komoly és mély tanulmány által felvilágosodást nyerjen a törvény valódi értelméről, és hogy annak rendelkezését meghamisitatlan valóságban csupán reproducálja; ha ez hosszabb időn át törvény nélkül hagyatik, ebből az emberi természetnél fogva következik, hogy a jog forrásává vált kötetlen vélemény a korlátozására irányzott törvény ellen még azután is reagál, miután a törvényhozó hatalom megszüntetve az emlitett állapotot, a megfelelő törvények hozatala által, hivatásának és kötelességének egyedüli, de büszke feladatára, nézetének és akaratának a törvény alá rendelésére, szólitja és készteti a birót.

Bizonyos reagálás az új törvények és új intézmények ellen mindenütt mutatkozott a birói testületekben; de legerősebb volt ez mindenütt akkor, midőn a biró törvényhozói arbitriuma fölé a törvényhozó kötelező parancsa helyezkedett.

Mi most kezdünk átmenni rendszeres törvények által szabályzott állapotba; az új intézmények elleni küzdelem tehát csaknem kikerülhetetlen.

Ehhez járul, hogy a szabad állam sok törvénynyel él, és mint Hamilton a Picot által leforditott és ez utóbbinak »La Réforme Judiciaire« czímű jeles munkájához mellékelt levelében mondja:

»Gyakran felemlittetett, és igen helyesen, hogy a sok törvény a szabad állam előnyeivel járó mellőzhetetlen nehézségek egyike. Hogy az itéleteknél kikerültessék a birói önkény, föltétlenül szükséges a birákat a tör-

vények és szigorú előzmények alá helyezni, melyek az elejükbe kerülő minden ügyben meghatározzák és kijelöljék az ő kötelességüket«.

A mi biráinknak tehát sokat kell tanulniok, sok eszmével, fogalommal, sok megkülömböztetéssel, sok meghatározás és elhatárolás subtilis külömbségeivel kell megbarátkozniok. Ez fáradságos, nehéz és az előbbi kényelmes és ellenőrizhetetlen arbitriumhoz képest még azon hátránynyal is járó munka, hogy a hiba, a tévedés a tudományosan képzett jogász által azonnal constatálható. Ily körülmények között könnyen megfejthető az illető körök néhány elmaradottabb tagjának neheztelése egy ismét behozatni tervezett új törvénykönyv, egy új rendszer miatt, mely annál nehezebbnek látszik előttünk, mennél kevésbbé érintkeztek a tudomány és a jogélet fejlődésének átalános processusával, és ennélfogva nem barátkoztak meg azon nagy iránynyal, melyből az új intézmény megállapitásait veszi s melylyel ez összefügg.

Szerencsére ezeknek száma rendkivül csekély, és napról-napra apad. Magistraturánk dicsőségére constatálható, hogy túlnyomó többsége rokonságban és folytonos érintkezésben lévén a haladás szellemével, az ennek megfelelő intézményeket már az előtt ismeri, sőt a mennyiben tételes törvény vagy más érvényben lévő jogszabály nem akadályozza, részben alkalmazza is, mielőtt még a törvényhozás azokat hazai törvénynyé avatta volna.

Azon néhány vonakodó pedig tanulságot merithetne a polgárosodás történetének nyitott könyvéből, mely ezer és ezer élő adatot szolgáltat Macaulay következő arany mondatának valósága mellett:

»Az egyéneknek a visszaszoritásra irányzott tehetetlen erőlködései sikertelenek és elsöpörtetnek azon hatalmas áramlat által, melylyel az egész nemzedék előre tör. Azok, akik a mozgalmat irányozni látszanak, tulajdonképen csak általa hajlatnak; azok pedig, a kik útját állani akarják, a földhözsujtatnak általa és összezuzatnak«.

Az administratio feladata a biróságok ezen rendkivüli csekély számú, de fölötte vállalkozó tagjainak megjelölt áramlatát komolyan megfigyelni és intézkedéseit akként irányozni, hogy az emlitett érzület, az új intézmények compromittálását egyes esetekben sem eredményezhesse. Az igazságügyi kormánynak feladata, érvényt szerezni Garsonnet által oly helyesen kifejezett, fontosságában első rendű azon sarkigazságnak, mely szerint:

»Valódilag szabad állam az, melyben a törvényhozó hatalom, az államfelség e letéteményese, elég erős, hogy akaratának érvényt szerezzen,

de egyuttal elég bölcs, hogy a végrehajtó hatalom természetes határait át ne lépje.«

Ez kevés nehézséggel elérhető, és nem lehet kétség az iránt, hogy rövid idő után el is fog éretni. Nem kell sok idő annak eszközlésére, hogy a magyar birói széket elfoglalók mindegyike átértse azon erkölcsösitő erőt, mely a vádelvben rejlik, és hogy valamennyi biránk belássa ugy saját, valamint testületi tekintélyének és társadalmi súlyának azon arányban való növekedését, a mely arányban az igazságon alapuló törvények, az ezeket alkalmazóknak fennkölt szellemű közvetitése által, a valódi igazság áldásaiban részesitik a társadalmat.

Minden más szempont felett egyszerűen a napirendre tér a bölcs törvényhozás. Az állam és a társadalom, az igazság és a jog egyedüli érdekei azok, a melyek a bűnvádi eljárásban és az ezzel összefüggő törvényekben komoly figyelemre és elismerésre találhatnak.

A vádelv ezen érdekekben gyökeredzik; azért hiszszük, reméljük, óhajtjuk bűnvádi eljárásunknak a vádelv alapján való szabályozását.

A jelen törvényjavaslat — mint czíme is mutatja — még kiegészitendő.

Ennek kapcsában rövid idő mulva előterjesztetnek:

1. a bűnvádi eljárásról a járásbiróságok előtt,

2. a rögtönbiráskodás szabályozásáról,

3. a B. T. K. 62. §-a alapján teljesitett lefoglalás esetében követendő eljárásról,

4. a birósági szervezetben,

5. az ügyészségi szervezetben szükségessé váló intézkedésekről

6. a curiai ügyvédekről

szóló törvényjavaslatok.

Tartalom-Jegyzék.

